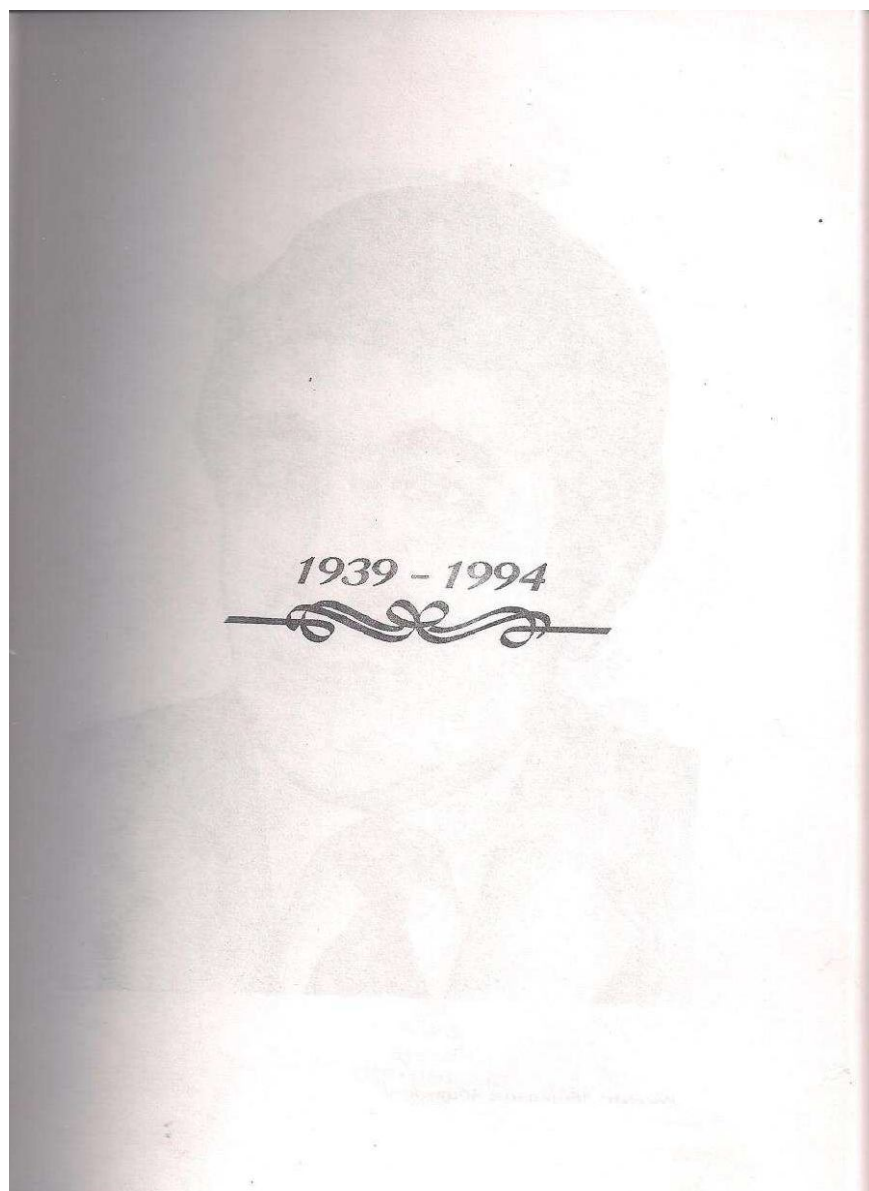

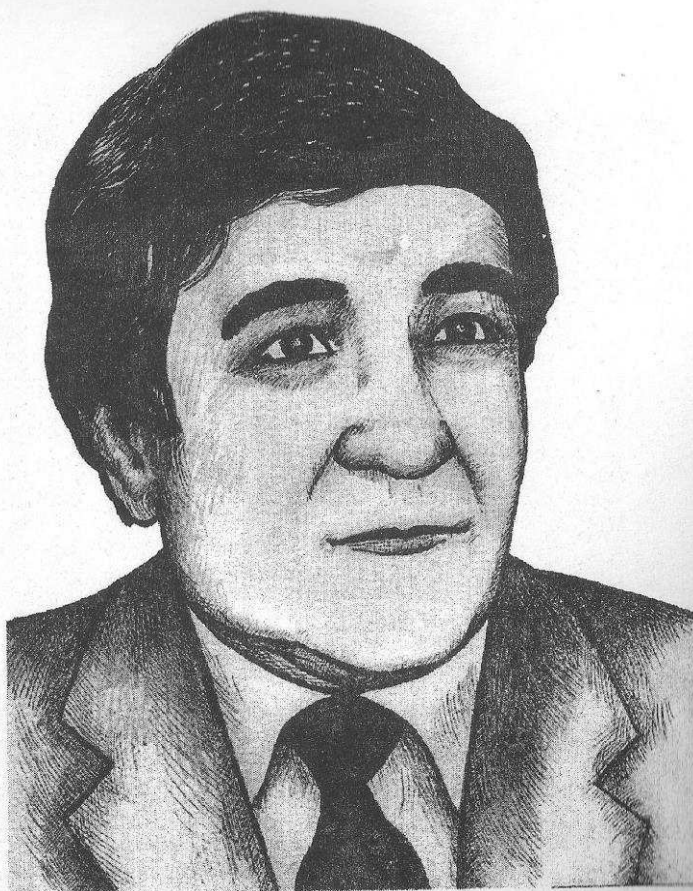
Баҳром Фирӯз

ҲОТИРАҲУ
як муҳаббат

Баҳром Фирӯз

Рассом: Абдусалом Абдуллоев

Баҳром Фирӯз

ҲОТИРАИ як муҳаббат

Ҳикояҳо

Душанбе
ТЧБ "Истиқбол"
2009

Баҳром Фирӯз

БАҲРОМ ФИРӮЗ
“ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ”

Мухаррир
Сайёд Ғаффор
Веростор
Комрон

“Хотираи як муҳаббат” ба муносибати 70-солагии муаллиф устои равоншод Баҳром Фирӯз омодаи чоп гардид. Бо маслиҳати пайвандони нависанда дар ин китоб ҳикояҳоеро фароҳам овардем, ки саргузашту сарнавишти бонувонро бозгӯ мекунанд.

Баҳром Фирӯз. “Хотираи як муҳаббат”. Ҳикояҳо
Душанбе, 2009, ТҚБ “Истикбол”, 168 сах

© БАҲРОМ ФИРӮЗ

ЧЕХРАИ ҲАМЕША ШОДОБ

Рӯзгоре, ки мо мактабхон будем, бисёр нозанин буд. Мардум осуда мезист, аз кораш роҳат медид. Мо аз хушиҳои рӯзгор ҳамеша бархӯрдор будем. Дар лаҳзаҳои фароғат бештар китоб мехондем. Ман ошиқи шеър будам. Боре ба дастам китоби шеъре афтод бо номи “Розҳои маҳтобшаб”. Соҳиби ин китоби нағз устод Баҳром Фирӯз буд. Пас аз ин ошноӣ бо байту таронаҳои дилнишин асарҳои насри устод ба дастам расиданд. Ёдам ҳаст, ки китоби “Рухсора” дар деҳи мо рӯи даст мегашт. Ин китобро саҳт дӯст дошта буданд. Дар мактабу кӯчаву хонаву чойхона сӯҳбат аз Рухсора мерафт. Рухсораи устод ҳамрози ошиқон буд...

Соле, ки донишҷӯ шудам, китоби нави қиссаву ҳикояҳои ин нависандаи арҷманд бо номи “Ту танҳо не” рӯи чоп омад. Ин асар низ хонандаи бисёр пайдо кард.

Соли сеюми донишҷӯӣ бо устои гиромӣ вохӯрдм. Дар Иттифоқи нависандагон курс-конференсияи адибони ҷавон баргузор гардид. Дар баҳши шеър устод ҳамроҳи шоири ҷавони он айём Камол Насрулло маслиҳатгари мо буданд. Устод аз кори қалам, аз рисолати қаламкаш сӯҳбати ширин орошт. Чехраи хандони хотирмон дошт...

Пас аз ин ошноӣ борҳо аз сӯҳбати устод баҳравар гаштам. У дар нашриёти “Адиб” кор мекард. Роҳи ман аз назди коргоҳи ӯ мегузашт. Маро медид, хурсанд мешуд, насихат мекард, маслиҳат медод. Чехрааш ҳамеша хандон буд. Он чехраи ҳамеша хандон дар ҳама ҷоҳои ман ханӯз шодоб аст.

Солҳо рафтанд. Ин устои азиз ҳам аз миёни мо рафт.
Бо мо китобҳои рангинаш монду хотираҳои ширинаш.

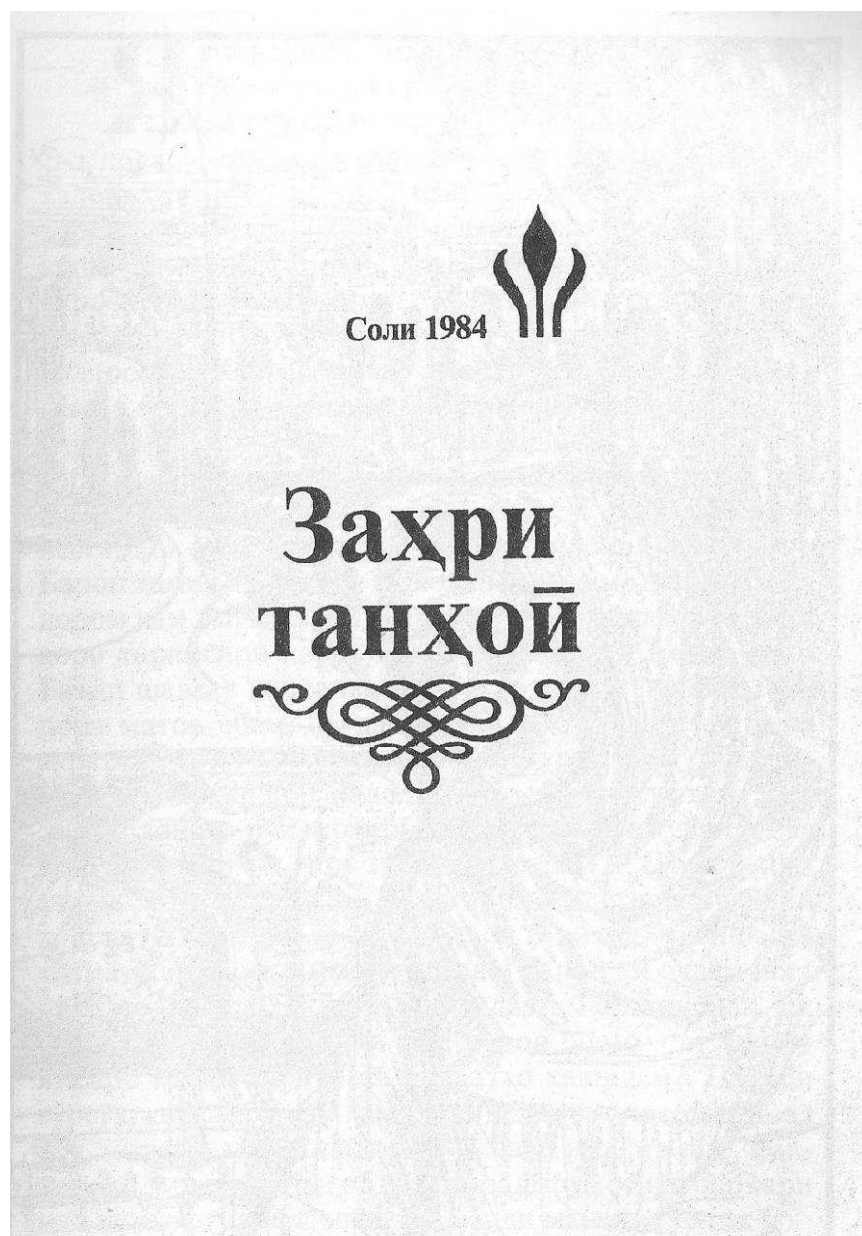
Акнун ин китобе, ки аз устод рӯйи даст дорем, бе
дасти ӯ ба чоп омода шуд. Агар ҳудаш мебуд, шояд ҷое аз
нав қалам мезад, андешаҳои ӯро буранги дигар меод,
афсӯс, ки рафтааст.

Ҳикояҳои устод пора-пора сарнавишти инсонҳоро
бозгӯ мекунанд. Як пора аз қаҳрамонҳои бисёр
таъсирбахш, зебо, табиӣ тасвир месозад. Ҳамин як пора
дар сарнавишти қаҳрамонаш аз оғоз то анҷом нақши
нозудуданӣ дорад. Барои мисол, сарнавишти Саломея. Ин
духтарак аз Олмон бо дӯстонаш Маскав меояд. Устод ҳам
дар ин шаҳр меҳмони ҳамватани хеш аст. Дар ин меҳмонӣ
бо Саломея шинос мешавад. Чун бо ӯ мерақсад, аз рақсу
мавзуну маҳини бону дар ҳайрат мекӯнад. Ҳеҷ бовараш
намеояд, ки кас бе ягон пайвастигӣ чунин тоҷикона
бикасад: дилнишин, роҳатбахш. Ниҳоят ин розро аз дили
нозуки он зебосанам берун меоварад. Падари Саломея
тоҷик будааст. Пас аз Ҷанги Бузурги Ватанӣ Олмонро
ватан карда, хонадору бачадор шуда, дар ҳамон ҷо то
поёни умр зистааст. Дар он ғарибӣ аз дарду доғи ҳасрати
Ватан дили ҳамеша хуншор доштааст. Духтари
нозанинашро Саломат ном ниҳодааст. Ёро ба олмонӣ
Саломея мегуфтаанд. Фарзанд ҳама дарду доғи падари
азизашро дар дил дорад, меҳри Ватани падари ӯро дар сина
мепарварад, диданашро орзу мекунад...

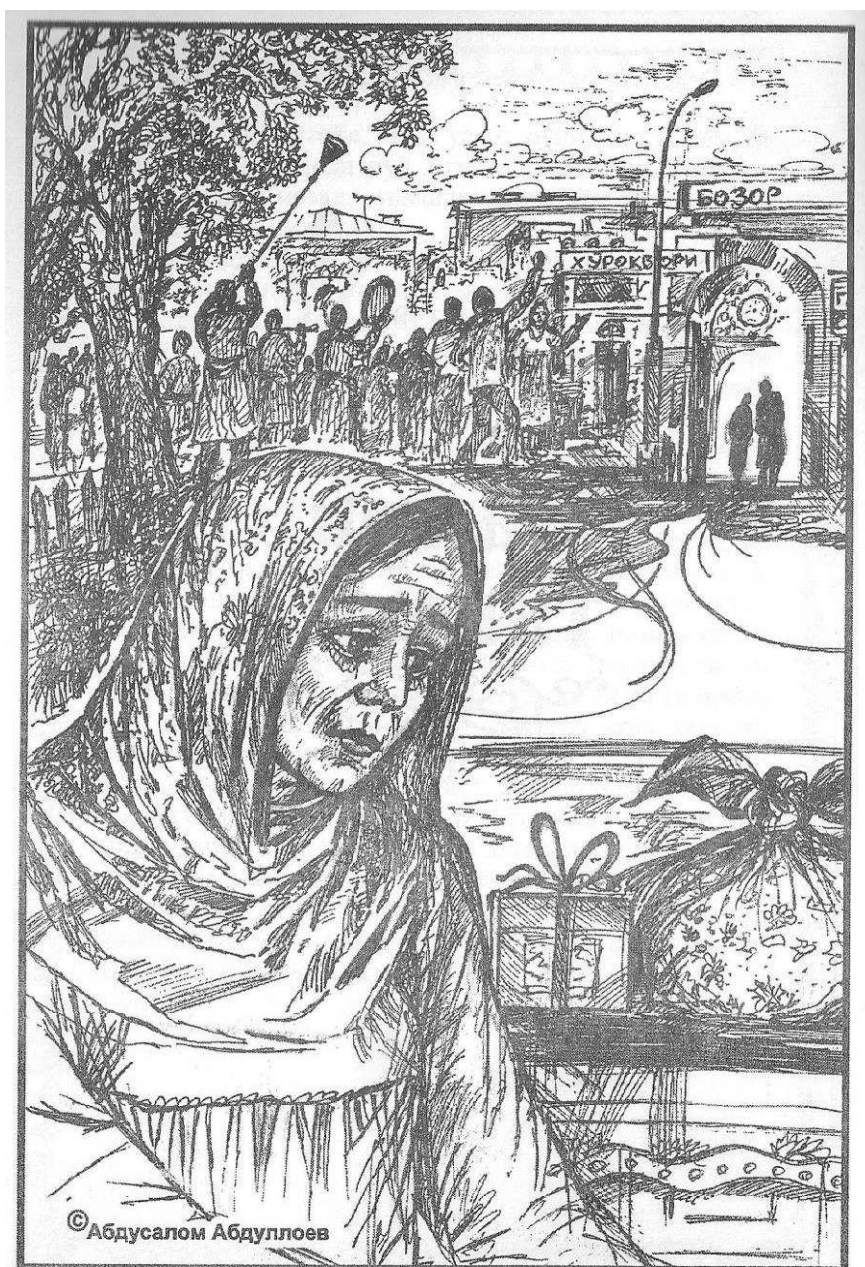
Умед аст, ки хонандаи азиз бо кушодани ин китоби
хонданӣ ба рӯҳи поки соҳибаш дуруд мефиристад.

Шод бод рӯҳи устои меҳрубон!

Аз муҳаррир

Баҳром Фирӯз

ЗАҲРИ ТАНҲОЙ

Ягона хоҳар, хоҳари зодаам ба тӯйи фарзандаш маро хабар накард-а! Ба нияти тӯйи вай ман як бўғча тӯхфавор баста монда будам. Э-э, додару хоҳар ҳам, фарзанд ҳам, баъди калон шудан ҳаловату фароғати худро меандешидаанд. Чароғи ҳар кас ба сари ҳудаш равшанӣ мекунад, мегуфтанд, маъниашро акнун фаҳмидам. Ана, хоҳару додари ба чон баробарам барои ду пул гапу кор аз ман рӯ гардонданд. Аввало, як бор муборак бошад, гӯён, ягонтааш аз дарам надаромад. Хайр, сонитар аз қаҳр мефуроянду меоянд гӯям, ҳамаашон чомаашонро билкулл чаппа пӯшидагӣ барин. Ана, дина Ороста писарашро тӯй карду ба ман хабар нафиристод. Додарам сару сардори тӯяш буд, вай ҳам як бор ба ёд наовард, «ҳой Ороста, барои чӣ апам нестанд?» гӯён як даҳан напурсид. Агар мепурсид... Барои ҳамин як додару як хоҳар ман аз модарандар, аз додом кам гап мешунидаму калтак меҳӯрдам?! Ҳаминҳоро тарафгирӣ карда ман ба онҳо шум менамудам. Баъди шавҳар карданам ҳам, агар ду сӯм пул ёбам, як пора матоъ ёбам, ба дасташон мегазондам, «рав, ба сарат як тоқӣ хар, бигир, инро курта куну пӯш, ба модарандар нишон надода буру дӯз» мегуфтам. Э-э, фарзандонам рӯйи хотири модарро намекунанду аз додару хоҳар чӣ қойи гила?! Писарам — Шукрӣ ҳам занаш катӣ, духтарам — Маҳтоб ҳам шавҳарашу бачаҳош катӣ дар тӯйи холабачаашон будаанд, миён баста хизмат кардаанд, аммо ягонтааш барои чӣ очаам нест нагуфт. Дунё ана, ҳамин хел будаст. Фарзандонам, як бор ба ёд наовардед, ки ман барои шумо — ду зиндаятимро калон кардан чӣ уқубатҳо кашидам?! Падари гӯрсӯхтаатон, ба вай ҳам кина надорам, чавон буд, аз рӯйи ҳавас ба ман хонадор шуд,

баъд аз афти кор, фаҳмид, ки дилаш ба ман об намехӯрад, шумоёнро бар сари ман партофту рафт, инҳо фарзанди мананд гӯён як бор ба ёд наовард. Он замонҳо алимент набуд, ё бошад ҳам, мо намедонистем, фарзандонам. Бисту чорсола будам, кӯр набудам, кал набудам, ба худам мувофиқ шӯй ёфт мешуд, лекин шуморо хору зор кардан нахостам, иллату миннати додои ӯгайро накашед гуфтам. Яке дар гахвора, дигаре тетапоя будед, ба ночор дар хона нишаста токию чома медӯхтаму ҳар рӯзи бозор чонхавли фурухта меодам. Ҳар бор то аз бозор ба хона омадан аз хавотирӣ сад бор мемурдаму боз зинда мешудам. Раҳи бозор мӯйи сиёҳи маро сафед кард, фарзандонам. Сонитар, мактабрав гаштеду ман рӯзона дар фабрика кор кардам, сахарӣ кӯчаҳоро мерӯфтам, бепадариатон маълум нашавад, бачаҳои мардум барин хӯреду пӯшед гӯён чон мекандам. Дуруст аст, ки сад кунад ҳам, оча ҷойи додору намегирад, аммо чи илоҷ, додотон аз гуноҳи ман ранҷида нарафтаст. Зани бенуру бесафо набудам, бемехри рӯйгиру мӯйгир набудам, ба рӯйи ягон марди бегона нанигаристам. Бешавҳар мондам, аммо хешу табор, фарзандонамро дар назди ҳалқ сархам накардам. Ана, ҳамин хел бахти ман аз аввал нахандид, аз аввал толеам барор надошт, надошт. Аз модар барвақт маҳрум гаштам, уқубати модарандарро кашидам. Ҳа, ҳамин додараму хоҳарам аз модарандар калтак нахӯрданд гӯён, гуноҳу хатои содиркардаи онҳоро «ман кардам, гуноҳи ман» гуфта, балогардон мешудаму зарбу лат медидам, ҳеч напурс, писарам. Хайр, он замонҳо гузашта рафтанд.

Тую хоҳарат ба навбат касал мешудед, баъзан сарамро ба кучо заданамро намедонистам. Аз дарахт афтода дастат шикаст, сарат лат хӯрданаширо ёд доштагистӣ? Беморхонаро ба сарам бардошта, беҳуд дод

задам: «Писари яккаю ягонаамро халос кунед! Зинда монад, духтур!» Ҳар касе як маслиҳат меод. Мардум агар ягон давоҷотро гӯянд, ҳудамро ба теғу табар зада, онро меёфтам, писарам. Ана, ҳамин хел, ман туро танҳо калон кардам, инро фаромӯш накун.

Мо — занҳо ана, ҳамин хел фарзанд гуфта, хоҳару додар, падару модар гуфта, месӯзему мепазем, аммо ба кадрамон намерасидаанд. Ҳатто фарзандони бо хуни чигар парвардагӣ имрӯз маро нописанд карданду ман алам накашам?!

Чӣ хел бо дабдаба, бисоту ҳашамат катӣ духтар буровардану арӯс фурувардани одамонро медидаму барои худам либоси дуруст кардан наметавонидам? Як пора шохӣ ёбам ҳам, ду танга пулро аз рӯзгор сарфа кунам ҳам, ба нияти тӯйи шумоён ба сандуқ мефартофтам. Орзуям хонаю дари шумоёнро дида, осудан буд. Меҳостам, хушбахтии шумоёнро бинам, гахвораи фарзандони шумоёнро чунбонда, дар як гӯшаи хонатон нишаста, дуои чонатонро кунам. Дигар орзуям набуд. Аммо дар пешонии шӯрам ҳамин ҳам набудааст. Хайр, аз Маҳтоб ҷойи гила не, духтар, дар таомули мо, алафи дари мардум аст, ба ҳар чое, ки афтод, илоҳӣ осояд. Додою очаи шӯяш дар сараш, ман ҳар замон рафта, меҳмон мешавам меоям. Албатта, агар беписар бошам, маро кӯчонда, ба хонааш мебурд, дар як кунҷи ҳавлиаш пухтупазу дӯхтудӯзашонро карда мегаштам. Зарарам намерасид. Ана, аллакай қатор-қатор фарзанд ёфт, гахвораҷунбон даркор... Аммо, писарам, ба хонаи домод рафта нам кори хато буданашро ман ҳам медонам, Маҳтоб ҳам, бинобар он, аз ин бобат ҳар ду ҳам даҳон накушодем. Аввало, наздикони шавҳараш бечора хоҳаратро забонкӯтоҳ мекунад, «барои чӣ модарат писараш катӣ зиндагӣ намекунад?» гӯён ягонтааш дар

омади сухан пурсад-дия. Аз рӯйи одату таомули мо чойи модар хонаи писар аст, Шукриҷон. Ман ба номи ту исноди бад овардан нахостам... Аслан, ҳамааш аз он сар шуд, ки тую занат дар ҳавлии фақиронаи модар зиндагӣ кардан нахостед. Ба ҳавлӣ чӣ расад! Агар ҳиммат кунӣ, аз нав обод мекардӣ. Ҳа, ту мани шӯрро танҳо монда, ба ҳавлии хусурат рафтӣ, баъдтар аз корхонаат хона доданду зану шӯ ба он чо кӯчидед. Агар меҳостӣ, ман дар ҳамон қабати шашум ҳам ҳамроҳатон зиндагӣ мекардам, зарарам намерасид, аммо занат рӯйи хуш надод, инро худат нағз медонӣ, Шукрӣ. Медонам, занат ба ин наздикиҳо фарзанддор шудан намехоҳад, вай сараввал хонда, олим шуданӣ будаст. Хайр, чӣ ҳам гӯям, албатта, агар зан шавҳару фарзанд нагӯяд, инхоро агар аз дилаш канда партояд, олим ҳам мешавад, аллома ҳам, аммо ҳам ину ҳам он кори мушкил аст, хеле мушкил-дия. Ҳа, хоҳӣ-нахоҳӣ аз баҳри яктааш мебарояд ё ҳар дуяшро ҳам дуруст ба сомон намерасонад. Дигар гап не, писарам. Зане, ки ба шавҳару фарзанд меҳрашро бубахшид, ба кори дигар камтар фурсат меёбад, агар фурсат ёбад ҳам, кори вай барака надорад.

Мавриди гуфтан шавад, пешакӣ ба ту гуфтаниам: ҳавлича мероси ман аст ба тую хоҳарат, Шукрӣ. То даме, ки зиндаам, ба ягона одами бадасту пой иҷора диҳед, истиқомат кунад, аммо хароб насозад. Васиятам ҳам, маслиҳатам ҳам ба тую хоҳарат ҳамин: тобути маро аз ҳавлии Абдурахим бароранду як бор ба гузари худамон, ба таҳи дари ҳавлиамон биёред. Тобути додою очам, бобоямро аз ҳамин ҳавлӣ бардошта будаанд. Ана, сонӣ, баъди гӯру чӯби ман, ҳавлиро фурӯшеду пулашро бо хоҳарат таксим кунед. Писарам, ҳамаи ин якпула гап аст, ба гуфтан ҳам намеарзад, аммо метарсам баъди сари ман дар сари ҳамин ҳавлии сабил хоҳару додар мабодо, ки

дилмонӣ кунед. Ин хел ҳодисаҳоро дар зиндагӣ бисёр дидам, бачаҳоям. Ёд дорам, аҳли гузар гуфта буданд, ки фарзандони Юсуф-қассоб манаҳи падарро набаста, ба хонаковӣ сар кардаанду оқибат ба якдигар даст ба гиребон шуда, кор ба хунрезӣ расидаст. Хешу табор ва ҳамсояҳо гун омада, онҳоро аз чанголи якдигар халос карда, менигаранд, ки дар айвон мурдаи падарашон шах шудасту манаҳаш набастагӣ. Худо шуморо аз ин хел бадномӣҳо нигоҳ дорад, фарзандонам. Ин коре, ки ман кардам, сари шуморо ҳеч ҳам намекунад, аммо беҳуда модари зоратонро дилхун кардед, беҳуда!

Танҳой дарди мушкил будаст, Шукрӣ, ман ба ҳамин синн даромада, акнун фаҳмидам. Ту намедонӣ, илоҳо, ин дардро набинӣ. Айёми охир шабҳо дар ҳавлии бекас хобам намебурд. Ҳар хел ҳаёлҳои ботил, васвасаҳои нохуш ба сарам омад, худ аз худ ваҳм мекашидам, баъзе шабҳо мижа таҳ намекардам. Як рӯз не, як рӯз дар ҳамин ҳавлии бекас мурда монаму шумо беҳабар, мурдаам бўӣ гирад, сонӣ дар миёни халқ чӣ хел сар бардошта мегардед, гӯён ваҳм мекашидам. Одати халқи моро худат нағз медонӣ, Шукричон, то ба қиёмат ин воқеаро ба рӯят таъна мекарданд. Занат-ку бешармтар, нангу номусро тафриқа намекунад, аммо ба худат саҳт мерасид-дия. Маҳтоби бечора ҳам дар он маврид миёни хешу табори шавҳараш ҳеч мегашт.

Худо накунад, агар ҳамин хел шавад, одамон хатман гап мебароварданд: «Дар сараш шавҳараш набуд, ин зан биллониҳоя ба гуноҳ ғӯтида гаштагӣ будаст, дар ҷазои гуноҳҳояш Худо ба ғазабаш гирифтор кард, ҳолӣ мебинед, ки гӯр ҳам ўро раҳ намедихад...» Хоки зани беваю бесаробон тунук аст, Шукричон, ҳар кас ба даҳонаш ҳар чӣ ояд, мегӯяд. Ман як умр ҳамаи ҳаминро андешида, ҳар як

сухани мегуфтагиам, ҳар қадами мебардоштагиамро сад раҳ меандешидам-дия. Худат нағз медонӣ, ҳар бор ба ҳавлӣ оӣ, гаштаю баргашта «Шукричон, бедарк нашав, ҳар замон хабар гир» гуфтанамро сабаб ин буд, аммо ту дуруст эътибор намекардӣ. Шом расад, худ аз худ маро ваҳм мегирифт, бинобар он, баъзан ҳамсояамонро тавалло мекардам, ки духтарчааш ҳамроҳам хоб кунад. Духтарча дилгарм шавад гӯён, шакалод мехаридам, майизу себу нок... Қиссаҳо мегуфтам. Духтарча ба ман унс гирифт, аммо ба фикрам, очаю додош аз чӣ бошад, ки хавф кашида ўро ба назди ман омадан намонданд. Кӣ медонад, аз очаю додо дилхунук мешавад гуфтан ё ягон гумони дигар? Балки барои танҳо монданим холаат — хоҳарам Ороста маро бебаҳт шуморидагист. Лекин ман худамро аз вай кам намедонам. Шукр, як писару як духтар калон кардам. Баъзан нишаста фикр мекунаму ба худ, мегӯям ки Ороста бадавлат аст, бинобар он, фарзандонаш ҳам дар сараш парвонаанд. Аммо ҳамин ҳам баҳт шуд?! Ана, чиз катӣ духтарчаи ҳамсоя ҳам тайёр аст ҳар шаб пеши ман бошад. Не-е, маънии хушбахтии одам ин набудагист. Ба ҳар ҳол, ман дар назди халқ ҳам, Худо ҳам, рӯям сафед, қарзи модариамро адо кардам, бо дастранҷам ду фарзандамро ба камол расонидам, созу сомонашон катӣ хонадор кардам. Шукр, ки дузду мардумозор нестед, ҳақи мардумхӯр нестед, бадахлоқи беномус нестед. Барои мани модар, агар аз бобати фарзандам аз халқ лаънат нашунавам, хуб қор аст.

Як моҳ пештар, худат хабар дорӣ, дар маҳаллаамон Фаридунро электр заду ҷавонмарг шуд. Ҷавони ҳалиму беозор, ҳамеша мададгори мардум буд. Рӯзи азояш ҳама хун гиристанд. Як нафар холааш аз Ҳалқачар омадаст, рӯю мӯй меканду навҳа карда мегуфт: «Ҳамин ҷавони беозорро монда, электр писари шуми манро кушад, чӣ мешуд...»

Ана, вай модари бадбахт аст, ман не. Ораста ба пулу молаш ғарра гашта, худахро хушбахт мешуморад. Кӣ медонад, дар бадали ризку рӯзии чӣ қадар одамон вай соҳиби пулу мол шуд! Не, вай ин тарафашро фикр намекунад. Агар аз ҳақи дигарон нагирад, аз кучо вай давлатманд мешавад?! Ҳар касе, ки бештар аз дигарон хушбахт аст, аз бахти дигарон андак-андак гирифтаст, вассалом. Кӣ медонад, балки ин гумонам чандон дуруст набудагист. Гумон аз имон чудо мекунад мегӯянд. Баъди ин гуна қисмати сахте, ки аз хурдӣ нисибам шуд, ростӣ гап, ман дар ҳама ҷо ба одамони хушбахту давлатманд шубҳаомез менигарам. Дар маҳаллаамон ин хел шикамсери мӯхташамон кам нестанд. Бисёр дидам, бисёр озмудам. Балки ҳамонҳоро дида-дида, аз бахт дилмонда гаштаму худро хушбахт кардан нахостам. Бале, ман хушбахт будан нахостам, вагарна бахт дари маро ҳам кӯфта гузашт ва на як бору ду бор. Балки ту ба ақидаи ман розӣ намешавӣ, ин хел зиндагӣ кардан лозим набуд, мегӯӣ. Ҳа, ман умрамро, ба қавли ту, барои майда-чуйда харҷ кардам. Бештар кор кардаму ба фарзандонам вафодор мондам, ана, мағзи гап — ҳамин.

Одамон баъзан ҳаловату фароғати худашонро медонанду наандешида калон-калон гап мезананд. Ростӣ гап, аз кори додараму хоҳарам озурда бошам ҳам, кӯтоҳназарии онҳо ба дилам чандон сахту ҷонкоҳ нарасид, аммо беандешагии шумо — фарзандонам теги алмос барин аз ҷонам гузашт, мағз-мағзи устухонамро сӯхт. Агар як бор худро дар ҷойи модари танҳою муштипари худ монда, фикр мекардед, он гоҳ, фарзандонам, аз кори ман ҳеҷ озурда намешудед. Охир, ман ҳам одамам, ҷони ман аз санг не. Кордро аввал ба худат зан, агар дард накунад, ба дигарон бизан, гуфтанашон беҳуда набудааст. Агар одам

худро ба чойи дигарон монда нигаристан тавонад, ҳақиқати бисёр кору бори дунёро сарфаҳм мешавад. Кӯрдилиҳон аксар одамон аз он аст, ки худро ба чойи дигарон монда наменигаранд, нигаранд ҳам...

Ана, акнун як сиреро, ки ҳаргиз ба шумоён нагуфта будам, гӯям, гӯш кунед: баъди ду-се соли рафтани падаратон дар раҳи бозор як чавонмард сари роҳамро гирифта гуфт, ки як даҳан гап дорам. Ман аз тарс бошад ё изтиробӣ он, ки агар шиносон бо ин чавони бегона ҳамгап бинандам, чӣ гапхое паҳн мекунанд, зорӣи ўро писанду эътибор надода, ба раҳам шитоб кардам. Хусусан, чавонмарди хушрӯ, баадаб, олуфта буданаш маро бештар тарсонд. Гумонам ягон занбози гузаро бошад ва одамоне, ки ўро бо ман ҳамгап мебинанд, «ўҳ, ба чанги ин фосиқи бадахлоқ афтодаст», мегуфта бошанд. Дар ҳар гузар якта-дута чавони шалоими сағи ҳарзамараз барин ба ҳар як зану духтар овезон ҳаст, ана, ҳамонҳо номи мардонро бад мекунанд. Ман медонам, аксари мардони гузари мо сар бардошта ба рӯйи зан нигоҳ намекунанд, вай изтироб нақашад, гумони бад накунад гуфта, ба рӯятон нанигариста саломатонро алек мегӯянд. Аммо бе ҳамин якта-дута бадзод халқи олам қадру қимати мардони покдоманро намедонистанд. Ҳа, ҳама кори дунё маънию ҳикмате дорад, аммо мо бо ақли кӯтоҳи худ на ҳамеша онро сарфаҳм меравем. Як бор аз телевизор яктааш гуфт, ки дар замони қадим баъзе мардумон, агар мард мурад, ўро бо пулу молаш, ҳатто ҳамроҳи занаш гӯр мекардаанд. Мардуми расо оқил будаанд, дуруст мекардаанд, гуфтам. Баъди сари мард пулу моли вай катӣ фарзандонаш беҳудаю беҳунар мегарданд, занаш ҳам, агар чавон бошад, сабаби вайронию носозии хонумони дигарон мешавад. Баробари мард гӯр кардани пулу мол ва зани ў бегап не. Ман мегӯям,

ки ҳатто баъзе олимони номдор ҳам кашфиёти кардагиашонро бо худ ба гӯр мебурданд, балки дунё осудатар мегашт. Рост-дия, мегӯянд, ки як марди бахушу ақлнок омада бомбаи атомро баровардаст. Баровардасту худааш аз дунё гузаштаст. Акнун бомбаи вай дар дасти одамони беҳуда! Бомба пул не, онҳо аз беақлӣ дар се-чор рӯз онро ба бод диҳанду мардуми ҷаҳон осуда нафас гирад. Ана, ҳамин хел, ба қору бори одамони қадим ҳеч нахандед, фарзандонам, ҷаҳд кунеду маънии қори онҳоро идрок кунед... Ҳа, гап дар ҳақи Абдурахим буд. Номи ҳамон ҷавон-дия. Ҳафтаи дигар он ҷавон ба бозор рафта, ҷомаҳои маро харидорӣ карду гуфт, ки бед канортар бароем, ман пулашро диҳам. Пулро доду изҳори мақсад кард. Аз гузари Мисгарон будааст, номаш Абдурахим, касбаш дуредгарӣ, аз занаш ҷудо шудааст. Гуфтам, ки беҳуда саргардон нашавад, ман шавҳар намекунам. Ва ба қафоям нанигариста аз бозор баромадаму ба ҷониби ҳавлӣ давидам.

Абдурахим қариб се-чор моҳ аз қафоям давид, занҳои маҳалларо миёнҷӣ кард, аммо ба шавҳар қардан розӣ нашудам. Ба вай дилам моил буд, аммо барои шумоён, фарзандонам, хостгории ўро рад кардам.

Модаратон ба нодорӣ тоб овард, бешавҳарию бесаробонӣ ҳам миёни ўро нашикастанд, аммо дар дами пирӣ танҳои тоқати ўро шикаст. Чӣ кунам? Натавонистам, мегӯянд, ки худо танҳоиро фақат ба худааш фармудааст.

Дар тӯли ин сӣ сол Абдурахим якчанд бор хонадор шудааст, боз ҷудо гаштаст, хулласи калом, ҷуфти ҳамдилашро наёфта ба пирӣ расидааст. Баъзеҳо бо ҳамсари худ якдил набошанд ҳам, ба қисмат тан медиҳанду ба муросою мадору зиндагӣ мекунанд, аммо Абдурахим, аз афти қор, аз он хел мардон набудааст, занаш катӣ

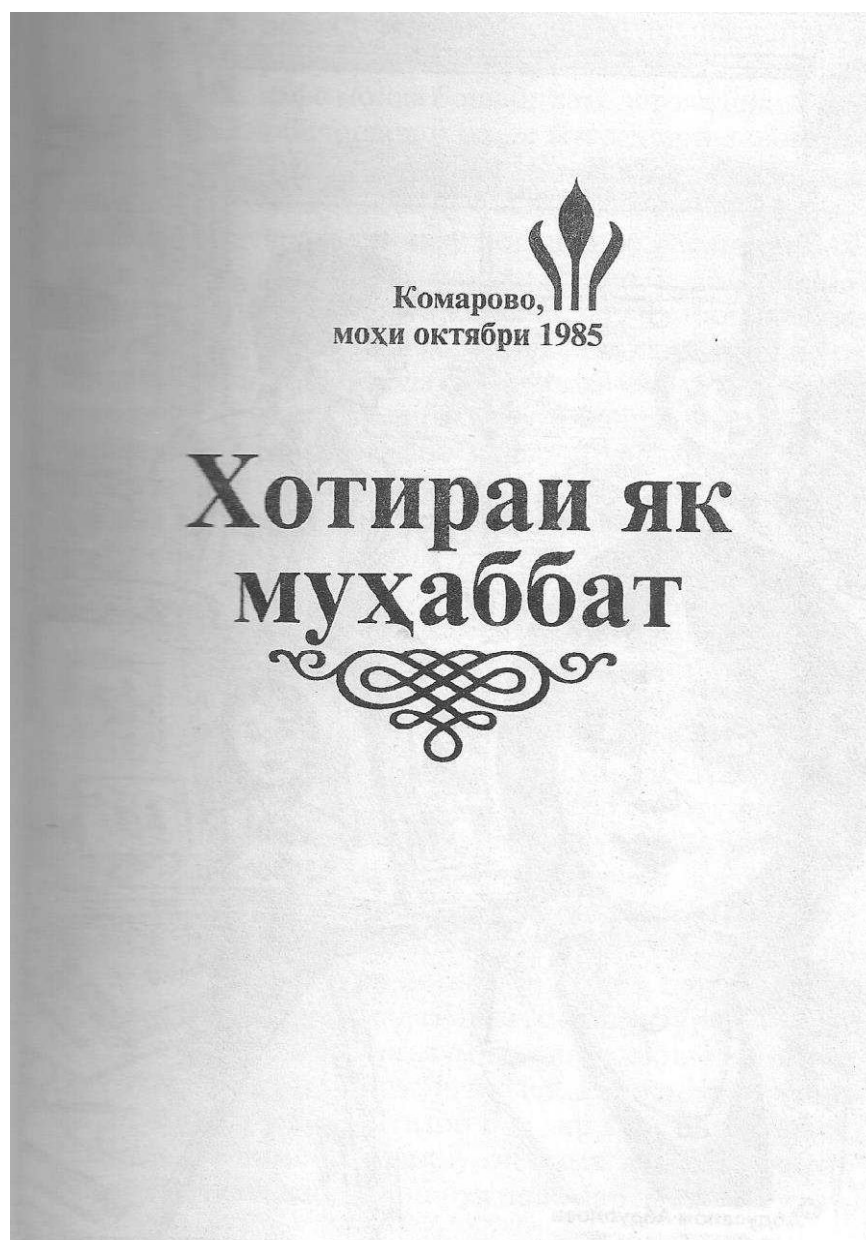
бемуҳаббат, беякдилӣ ба як болин сар монда натавонистаст.

Ана, дар ҳамон рӯзҳое, ки танҳой ба ман сахт асар мекард, қисмат боз маро ба вай рӯ ба рӯ кард. Ҳар ду ҳам зоғ барин танҳо, ҳар ду ҳам нафақахӯр, киштзорамонро даравида, хирманамонро бардошта, осуда ва ба ҳеч кас нодаркор барин. Ростӣ гап, вай дар ҷавониаш ҳам, дар назарам марди ба ҳурмат кардан меарзидагӣ буд, ҳозир ҳам...

Баъди андешаҳои дуру дароз ман ба вай розигӣ додам.

Вақте ки мақсадамро охиста ба хоҳарам Ороста ва ба Маҳтоб гуфтам, ҳар ду ҳам маро ба девонагӣ маҳкум карданд, гуфтанд, ки дар охири умр моро шарманда нақун, мардуми олам ба ин занашӯии бемаҳал механданд, мо дар байни халқ сар бардошта гаштан наметавонем. Ман ҳозир будам боз барои ороиши шумо аз ин бахти қариб бароям нодаркор даст кашам, аммо танҳой... Ба танҳое ман дили кӣ месӯзад, кӣ ба ман ҳамдард мешавад? Ҳамаатон бо айшу фароғати худ саргармед, чаро ба модари бечора ҳамин як хушбахтии охиринро дареғ медоред?!

Агар ман сӣ сол қабл аз ин ба Абдураҳим шавҳар мекардам, балки ҳоло дар ҳавлии боҳашамат, миёни фарзанду набераҳо хушбахту хушҳол давра давра доштам. Аммо он гоҳ аҷаб не, шуморо дилшикаста мекардам, як бахши муҳаббатамро аз шумо дузида ба дигарон медодам. Аз афти қор, меҳру муҳаббат ҳам асал барин будаст — бисёраш ҳам зарар доштаст, фарзандонам. Барои ҳамин ба қадри ман нарасидед.

Баҳром Фирӯз

ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ

Поезди тезгарди Москва — Душанбе кайҳо ба роҳ даромада, иморатҳои шаҳри азим дар қафо монда бошанд ҳам, дар вагонҳо бесаранҷомӣ ва ҷобачошавии баъзе мусофирон давом мекард: дарою баро, ҷомадонкушой, баҳсу хархаша, ҷой иваз карда аз як хучра ба хучраи дигар кӯчидан...

То ҳамхучраҳояш чизу чорашонро саранҷом бахшида, аз ҷунбучӯл фориғ шудан Наъно ба долон баромаду дар курсии назди тиреза нишаст. Ҷунбучӯли бисёру ташвишу тараддуди бепоёни баъзе ҳамсафарон ўро дилтанг мекард. Вай, одатан, ҳангоми мусофират дар як ҷомадончаи хурд ашёву либоси заруриашро ҷой мекарду мебаромад ва дар бозгашт ба шавҳараш ва кӯдаконаш як-ду кило қандалоту тӯхфаҳои хурд-хурд мегирифт ба. Ба бори зиёд ҳеҷ хушаш набуд, ҷунон ки дар зиндагӣ ҳам шукӯху таҷаммулро сарбории инсон медонист.

Ин лаҳза дар хучраи ҳамсоя магнитофон монданду оҳанги хушсадое ба гӯшаш расид. Наъно лаҳзае гӯшу хуш ба савти ноошно, вале дилнишин вақф карду пай бурд, ки ин ҳаво ба ў шинос аст, замоне дар кучое басо шунида аст. Кай? Дар кучо?.. Ў зуд ба ёд оварда натавониста дар тааҷҷуб буд, ки он замон дари хучраи магнитофондор андаке боз гашту филфавр зуд пӯшида шуд ва дар ин миён вучуди вай ногаҳон ларзиду дилаш ба шиддат тапидан гирифт. Ёдаш омад, ки ин таронаро Неъмат ҳам замзама мекард. Дигар ба гӯши Наъно ҷуз ҳамин оҳанг суҳанею садое намедаромад. Чашмаш ба дари он хучра вақф шуд. Пас аз курсӣ бархосту ду-се қадам пеш рафт ва дар таҳдари он хучра рост истода, номаълум ба овози сокинони он гӯш дод. Пасу пеш гашт, боз бинишаст, аммо дари он хучра во нашуда ва ў дар интизор боз дар курсиаш нишаст. Чашмонаш нимво шуданду он ҳама воқеаҳои қариб бисту панҷ сол қабл аз ин рух дода дар лавҳи хотираш яқояк зинда шуданд. Аслан, Наъно дар соатҳои танҳои ба ёд овардани он хотираҳоро хуморӣ мегашт.

...Ҳамон сол
вай номаи камол
дар чайб ба нияти
идомаи таҳсил ба
Москва мерафт.
Дастури қисмат
будаст магар, ба
поезди Душанбе —
Маскав билетап
оварданд. Ҳанӯз
ҳам равшан ёд
дорад, чӣ гуна
духтари
ҳабдаҳсола буд,
дар изтироб аз
дари хучраи вагон
ворид гашту дид,
ки дар ду кати
поёни ду тан — як
нафар ҷавонмарди
лабгафси осӣёгӣ ва
як нафар зани
миёсоли
аврупоинамо
нишаста, ҳар ду
дар пеши худ сачок
кушода, хӯрок
мехӯрданд. Наъно
миллати занро
возеҳ мушаххас
карда натавонист.
Ӯ салом гуфту як
бор ба билетап
нигарист, баъд ба
рақами катҳо

назар афканду маъюсона охи сард кашид. Чойи вай дар табакаи дуюм буд ва ҳоло ба чӣ усул ба боло баромаданаширо намедонист. Наъно амин буд, ки агар ин одамон кӯмак кунанд ҳам, ӯ ба боло баромада хобидан наметавонад, бинобар он, аз он мард хоҳиш кард: «Чойи ман дар боло будаст, барою фуру кардан наметавонам, чоямро иваз кунем-чӣ? — тахминан ба хамин маънӣ хоҳиш кард вай.

«Э-э, хоҳари азиз... — гуфта буд вай мад кашида, бо кордчааш андармон, ба рӯи ӯ нанигариста. — Ман худам ин чойро аз як бача ба зорӣ гирифтам. Ҳа, ман ҳам дарди миён, ана, вай номаш чӣ буд, ҳа, радикулит дорам. — Баъд боз чӣ баҳонаҳое оварду чораи ин мушкилро пешбарӣ кард: — Қомадонро ба боло мон, фақат шаб дар боло хоб мекунӣ, рӯзона, ана, дар кати мо нишаста, чақ-чақ карда меравӣ. Ана, мо карта дорем. Қартабозиро медонӣ? Агар надонӣ, ман як-ду хел бозиро ёд медиҳам. Ин бозиро доништан зарур аст. Ана, хамин хел, ба як чое меафти, даркор мешавад. Вақти хобат, парво нақун, туро як даста хас барин озод бардошта, ба катат монда метавонам. Биё, бишин, духтари зебо».

Сари ин гуфтугузор буданд, ки аз дар як ҷавони лоғару рангпариди дар даст печак ба ҳучра ворид гашт. Вай шармида, оҳиста бо гӯшаи ҷашм ба Наъно нигаристу ба салом гуфтан ҷасорат накард. Сипас, ба ҳамсафонаш нигариста, гуфт:

«Ба мо ҳамроҳи нав барин...»

Ин бор вай бо табассуми содда ба рӯи Наъно нигарист. Табассумаш самимӣ ва беғаш буд, ба як бор дили марду занро гӯё ғараху шодмонӣ ва умедворӣ мебахшид. Ҷавон аз як назар вазъи корро пай бурду ба лафзи русӣ ба ҷавонмарди лабгафс хитоб кард:

«Бародарҷон, акнун чойи маро ба хамин духтар диҳед. Бубинед, ба вай аз шумо мушкилтар аст. Ману шумо мардем. Маро мебахшед, ки кӯдаки хурдсол барин зуд аз тӯхфаи худ пушаймон гаштам. Хайр, худатон мибинед...»

«Ҳу, дар паҳлуят шинон, чақ-чақ карда меравед. Ҳар ду ҳам ҷавонед, маслиҳат кунед, китоб хонед. Дар поён вай дилтанг

мешавад. — Марди лабгафс бесабаб хингиррос зада хандид. Наъно пай бурд, ки вай ба ибораи «дилтанг мешавед», ба таври худ маънии дигаре дода ва ё доданист. — Шумо мактаб хондагӣ, варзишгар, — гуфт ӯ, аз чӣ бошад, ки хира табассум намуда. — Комсомол магар ҳамин хел мешавад?! Поён чойи ману, ана, ин хола барин одамон. Шарм намедоред, ки мани маъюб боло барояму...»

Баъд гуфтугӯ ба поён расид гуфтан хосту як рони мурги пухтагиро аз табақи пургӯшти ба роҳи сафар гирифтааш бардошта, ба дахон зад ва бо як ҳаракати лунчу дандонҳо гӯшти онро покиза гирифту устухонашро берун овард.

«Баромадан метавонед? — пурсид ҷавони рангпариди беҳол ва маъюс ба Наъно рӯ оварда. — Натарсед, осон аст».

Наъно ба худ нобоварона, ба маънии «надонам» китф бардошту гуфт:

«Дигар хучрахоро бинам, балки ягон кас иваз мекардагист».

«Ба ман нигаред, — ҷавони рангпариди боз ба он марди лабгафс рӯ овард, — ба ин духтар мушкил аст, балки баромадан наметавонад, шумо — мард...»

«Ана, акнун ба ман ақл меомӯзӣ! Ҳай, бача, бача... Сад бор гуфтам, ки ба одами аз худат калонсол ақл наомӯз, Неъмат!»

Сухани ӯ ба поён нарасида ҷавони рангпариди, ки Неъмат хитоб ёфт, ҷомадони Наъноро аз замин гирифту ба рафи боло ниҳод, сонӣ ҷахида худро ба қабати дуюм гирифту баъди ҷо ба ҷо кардани бор ба поён, ба духтар хитобан гуфт:

«Поятонро ҳу, ба он поймонак гузореду дастатонро ба ман диҳед... Шарм накунад, зари дастатон намерезад, — бештар барои ба духтар рӯх бахшидан хандид вай. Баъд калонгирона гуфт: — Дасти ман ҳам дасти ҳар касро намефишорад. Шумо духтари хубу бамаънӣ намудед...»

«Хайр, бас, бисёр манманӣ накунад, фаҳмидем» — гуфт Наъно бо итоби ҳоси духтарони ҳабдаҳсола ва мабодо наранҷӣ гӯён ишваомез ба чашми ҷавон нигариста хандид.

Ин амалро ӯ бар қасди чавонмарди лабгафс карданахро Неъмат пай бурд ва аз ин ҳамраҳии духтар хушнуд гашт.

Неъмат бо чавонмарди лабгафс мочаро ангехта наметавонист, вай тоқати диққати одамонро ба худ ҷалб карданро надошт.

Ҷавон ҷӣ гуна ҳангоми аз дасти духтар гирифта, боло баровардан аз шарму изтироб сурх шуд, аз назари Наъно дур намонд. Баъд онҳо ҳар яке дар кати рафмонанди худ дароз кашид, рӯзномаю маҷаллаҳои Наъно овардари як-як аз назар гузаронданд, баъзе маҷолаҳоро мутолиа карданд.

Дар ин миён чавонмарди лабгафсу зани миёнсол хӯрокашонро хӯрданд ва аз он, ки зан пичиррос зада, фотиҳа хонду даст ба рӯй кашид, Наъно қиёс гирифт, ки ӯ мусулмон аст. Баъд аз шунидани суҳанони вай донист, ки он тоторзани содадилу содафӯл деҳотӣ аст.

Марди лабгафсу тоторзан ба сӯҳбат нишастанд. Сӯҳбати онҳоро Наъно аввал гӯш дод, аммо баъди соате худ ба худ гӯшаш ба овози онҳо баста шуду хушаш ба саҳифаи китоби сари дасташ банд гашт. Наъно соате мутолиа карду боз ба гуфтугӯи онон гӯш дод:

«Дар Маскав духтаратон хона дошта бошад, бемалол тамошо мекардед-да. Хонааш хуб аст охир? Дар марказ аст? — як навъ хоболудона, бепарво мепурсид мард.

«Хона... Бечора як ҳучра дорад».

«Баъзеҳо як хонача доранду нимаширо ба ичора медиханд... Агар ба ичора додан хоҳад, ман...»

«Не, вай катаки мурғ барин як ҳучрача дорад...»

«Не, нагӯед, пули хуб медиҳам. Як бор ба духтаратон гӯед. Ман бародараш барин, ҳамроҳи шумо...»

«Не, вай ичора намемонад. Шӯяш агар шунавад...»

«Шӯяш ба хориҷа рафт, гуфтед-ку!»

«Мерасонанд-дия».

«Хешам буд, мегӯяд. Ана, ҳамроҳи шумо меравам. Ду моҳ меистам. Аз ман ба вай фоидаи калон мерасад. Минбаъд ман ба вай аз Ёзбекистон як чиз-ним чиз мефиристам, пул монда

меравам, вай ба ман баъзе чизҳоро мефиристонад. Худатонро ҳам розӣ мекунам, апачон. Агар хоҳед, баъди сайри Маскав шуморо ба Ёзбекистон мебарам, ягон моҳ истода, рохат карда меоед. Харбуза пухтагӣ. Ман — танҳоям, аз зану фарзандонам чудо...»

«Бас кунед, бародар! Шарм намекунад? — Неъмат якбора шӯриду хама бо хайрат ба сӯи вай нигаристанд. — Ин чӣ масхарабозӣ?! Охир, ин хола модаратон кати баробар. — Баъд ба он зан рӯй оварду гуфт: — Пай намебаред, ӯ шуморо мазох мекунад».

«Ё тавба, ё тавба», — мегуфт зан гиребонашро гирифта.

* * *

Наъно ғарқи ин андешаҳо атрофашро қариб фаромӯш карда буд, ки дари утоқи вагон, ки аз он савту суруд меомад, якбора боз гашт ва паёпай ду тан чавонмард берун омаданд.

— Бачаҳо, шумо аз Тоҷикистонед? — зуд наздашон рафта пурсид Наъно.

— Ҳо.

— Тоҷикед?

— Ҳо, тоҷикем. — Чавонон интизори ягон хабари ғавқулода аз роҳи худ бозистоданду ба рӯи вай дақиқтар нигоҳ биандохтанд.

— Ҳим-м... Ба ман таронаҳои тоҷикӣ хеле хуш меояд, — гуфт Наъно аз тааҷҷуби онон андаке худро гум карда. — Оҳангу таронаҳои тоҷикӣ хеле дилнишинанд.

— Дароед, гӯш кунед, — гуфтанд онҳо баробар бо табассум. — Кондуктор овозашро баланд накунад, мегӯяд, паст монда гӯш мекунем. Дароед, шарм накунад.

Яке аз онҳо хост баргашта дарро кушояду ўро ба хучра дарорад, аммо Наъно ба идораи даст манъаш кард.

— Сонӣ, сонӣ, — гуфт вай ба миннатдорӣ сар чунбонда. — Баъдан мебарояму гӯш мекунам...

Вай ба хучра даромандан меҳост, аммо ин лаҳза дилаш чунон саҳт тапид, нафас дар синааш танг дармонд, поҳояш ба

ҳадде беҳол шуданд, ки ӯ охиста қафо рафта, дар кӯрсӣ нишаст. Қабл аз ин ҳам, ҳангоми бо тоҷикон вохӯрдан ҳоли ӯ дигаргун мегашт, аммо ин бор ба Неъмат андаке монандӣ доштани яке аз ин ду тан ҷавонон якбора вучуди ӯро ба раъша овард. Нафақат каду басташ, балки нигоҳаш, шармида суҳан карданаш, ҳатто овозаш ҳам монанд аст. Нисбати Неъматӣ ҳамонвақта ин ҷавон навҷатар ва ҳайкалдор аст. Ана, ҳамин қадар фарқ. Мо — бачаҳои солҳои ҷангу гушнагӣ дар айни вақти камолот ғизои зарурӣ нагирифтем, бинобар он, нарасида ва дарднок гаштем, — мегуфт ба дил Наъно. — Ҷавонони имрӯз ҳама аз падару модарони худ як сару гардан баланданд. Агар дар ақлу тамкин, дар қору ҷаҳд ва одамият ҳам баланд мебуданд... Аз ҳама сиру савдои олам огоҳанд, аммо худро наметиносанд... Ману Неъмат то ба Маскав расидан дӯстони якдил гаштем, ҳатто бо ташвиқи ман Неъмат аз нияти инҷенерӣ даргузашт ва ҳуҷҷатҳоямонро баробар ба донишгоҳи тиббӣ супорида будем. Ҷавонӣ бо ҳамин ҳел таваккалпешагиҳояш аз фаслҳои дигари умр тафовут доштаст. Агар ҳамон вақт Неъмат ба ман гӯяд, ки аз баҳри тиб гузар кун, ҳамроҳи ман ба донишгоҳи техникӣ ҳуҷҷат супор, лаҳзае наандешида амал мекардам. Ишқи аввал ба ҳар ду ҳам илҳом ва рӯҳу қудрати бузург бахшид магар, имтиҳонхоро супорида, ба донишқада қабул гаштем... Ҷамъи баҳоҳои Неъмат кам омад, вале аз хизмати ҳарбӣ баргаштанашро ба эътибор гирифтанд. Неъмат борҳо мегуфт, ки агар ба ту дилбастагиам намебуд, аз ин қадар имтиҳони шадид ҳаргиз намегузаштам. Воксан, дар тӯли чор шабонарӯз китоби химияро пурра аз бар қарда буд! Мо ҳаргиз аз якдигар ҷудо набудем. Аксари донишҷӯён моро зану шавҳар гумон мекарданд. Агар ман дар китобхона то дергоҳ монам, Неъмат хӯрок пухта, дар термос гирифта мемонд, баъзан ба истгоҳ баромада, роҳамро пойида менишаст. Миёни ману вай ҷудой набуд. Агар шимашро дарзмол қарданӣ шавад, ба ҳонаи ман даромада, тамоми либоси дарзмолаш шикастагиамро мебуду якбора дарзмол мекард. Чунон ба диққат дарзмол мекашид, ки духтарҳои дар ин қор бориқбин ҳам дида, аҳсант мегуфтанд.

«Миёни ману Наъно ҳеч сире нест, дӯстӣ ва қаробати ду тамаддун аст!» — мегуфт вай дар ҷавоби пурсиши дигарон бо ҷашмонаш хандида. Дар ҳамин гуфтаи шӯҳиомези вай ҳам хоксорию шикастанафсии фитриаш эҳсос мешуд. Ишқи мо дар забони донишҷӯён афсона буд, тарона буд, барои яке достони ибратпазирею барои дигаре бахти ҳасадангезе буд. Вақте мариз будаму ба бемористон афтодам, аз падару модар ва наздикону пайвандон дуриамро ҳаргиз эҳсос накардам, зеро Неъмат ҳар бегоҳ дар таҳи тирезаам ҳозир буд. Ҳар бегоҳ!.. Ҷашмони интизори ўро ҷаро ҳар бор бўса назадам?! Ҷаро?.. Афсӯс меҳўрам, аммо аз ин надоматам ҷӣ суд? Ба қадри некию нақўқорӣ, ба арзиши муҳаббату меҳрубонӣ сари вақт бояд расид. Баъзан ҷунин менамоядам, ки ҳанўз ҳам ман аз ўям ва ў аз ман аст. Бе дилмонӣ, ба ҳулосаи ақл тан дода агар ҷудо шавед, ғалатӣ будаст. Ба ҳар ҳол, Неъмат маро хушбахт кард, вай дар синаи ман муҳаббати сўзон ва бемислери фурўзон намуд, ки он тамоми ҳаётро равшанӣ бахшид. Агар ишқи Неъмат намебуд, ман намедонам, ҷӣ инсоне мебудам. Бемеҳру бесўзи вай, беёдаш, беҳотирае аз он рўзгорон... Бале, вай бо муҳаббати худ якумрӣ маро хушбахт карду рафт. Ҳоло ба дугонаҳоям гўям, ки ҳар як тоҷики пеш омада ба ҷони ман миқнотис аст, оҳанрабо барин ба худ мекашаду ҷарҳгардон месозад, гўё афсунам мекунад, бовар надоранд, меҳанданд. Ҷӣ ҳам гўям, онҳо лаззати муҳаббати ҳақиқиро наҷашида бошанд, тўфони он аз сарашон нагузашта бошад, ҷӣ гуна донанд, ки он ҷӣ мўъҷизаест?..

Ҳоло он ду тан ҷавонони тоҷик дар поёни вагон намоён ғаштанду Наъно дарёфт, ки ҳатто раҳгардии ҳамон яке ба равиши Неъмат мемонад. Ў лаҳзае ҷавонро мулоҳиза карду ба дил гуфт: «Ҳамин ҷавон аз хешу пайвандони Неъмат барин менамояд. Бегона монанд мешавад, аммо ин қадар не. Бениҳоят монанд аст. Писари амак, писари хола, бародарзода, балки додараи бурдагист, аз хусусии додараи мегуфт. Ё худ, гуфта намешавад, писараш, бошад-а!.. Ғалатӣ, ҷаро ин қадар изтиробдорам, ҷаро вучудам барги бед барин меларзад? Додараи бошад ҳам, писараш бошад ҳам, охир ин бача Неъмат нест»

Миёни Наъно ва он ду нафар чавон ин бор табассуми ошноёна раду бадал гашт ва чавонон чазбан ўро ба хучра даъват карданд.

Наъно лаҳзае дар тахи дар рост истода салом карду вазъи манзили ононро нигарист ва сипас ба дарун ворид гашта, дар лаби кати яке амонат нишаст.

— Биёед, аввал шиносо шавем, — гуфт вай бештар барои таачҷуб ва ҳар хел гумони чавононро бартараф сохтан. — Иسمу насаби ман — Наъно Маҳарадзе, касбам — духтурӣ, миллатам — гурҷӣ, аммо аз Гурҷистон дур, дар вилояти Астархан ба камол расидаам ва ҳоло ҳам дар он ҷо зиндагӣ мекунам.

Овози магнитофони паст карданд.

— Мо — ҳамаамон аз Тоҷикистон, — гуфт ба сифати сардор як тан аз чор нафаре, ки дар синн аз дигарон бузургсолтар менамуд. — Номӣ ман — Ҷамшед, ана, ин — Рустам...

— Рустамча! — лӯкма дод аз боло чавони неъматмонанд.

Ҷавонон хандиданд.

— Дар назари ман вай хурд барин не, чавонмарди расо-ку! — гуфт Наъно филфавр аз рӯйи лутфу назокат ба сӯйи Рустами резачусса дилчӯёна табассум намуда.

— Дар назари ҳудаш ҳам вай Рустами паҳлавон менамояд, — боз ҳамон овози шӯҳ аз кати боло баланд гашту чавонон хандиданд.

— Нусрат, ҷоғата банд як дам, — ба муаррифӣ давом кард Ҷамшед. — Ана, он маҳмадоно — Нусрат, ана, ин хаппакаш — Умар.

— Хеле хуб, бисёр нағз. Номҳои шумо дар байни гурҷиҳо ҳам маъруфанд, — гуфт Наъно ба рӯйи ҳар яке бо табассум нигариста. — Агар аз кадом шаҳру район будани ин чавонони нағзро ҳам мегуфтед, ман аз рӯйи симои ҳар яке як вилояти Тоҷикистонро қиёс мекардам. Ба ғайр аз ин, дар диёри шумо дӯстону ҳамсабақони собиқӣ ман ҳастанд, балки ягонтаатон шинос бошед...

— Ману Рустам аз шаҳри Душанбе, Нусрат аз Хучанд, Умар аз Вахш, — гуфт Чамшед тез-тез.

— Ҳим-м... — Наъно лаҳзае дасту по хӯрду сухане гуфтан натавониста сурх шуд. Сипас бесабаб абру чин карду андешаманд ба нуқтае чашм дӯхт ва барои рафъи нафастангӣ дусе бор паёпай чуқур нафас кашид.

— Камтар бетоб баринед-а?.. Ҳаво намерасад? — пурсид Чамшед ба нишони ҳамдардӣ. — Апаи ман ҳам ҳамин хел, агар тиреза пӯшидагӣ бошад, дилашон танг мешавад. Ба тамбур мебароед? Дар ҳавои тоза зуд мегузарад. Ман ҳамроҳатон мебароям.

— Не, лозим не, ташаккур, — сардакак миннатдорӣ карду бештар сурх шуд Наъно ва хичолатманд чашмонашро поён гирифт.

Ба хучраи онҳо даромада нишастанашро Чамшед ба тарзи худ тавзеҳ карданашро пай бурду изтиробаш дучандон афзуд. «Наход ки ман ба зани сабукпой монанд бошам? Чаро ин тавр гумон бурд? Неъмат мегуфт-а, баъзе мардони тарафи мо ба зан ташна, дар ин бобат «гушнамеъдаанд». Ман модари ин Чамшед катӣ баробар будагистам? Агар баъди хатми курси дуом бо Неъмат зану шӯ мегаштем, ин замон писарамон қариб вай барин буд... Ана, ҳамин хелҳо номи мардонро бо хоки сияҳ яксон мекунанд. Неъмат иззати нафси баланд дошт. Эҳ, Неъмат, ту неъматӣ ноёбе будай, ман дер фаҳмидам. Баъди рафтани ту ҳар рӯз, ҳар соат ин ҳақиқатро идрок мекардам. Дар ҳама ҳолат, ошқору пинҳон озмудамат, ту фаришта будӣ, чавонмард будӣ, Неъмат! Дар он айём ҳусну малоҳати ман ҳамаро девона мекард, аммо ту вазнин ва батамкин ба рӯйи ман менигаристӣ...»

Бешак, чавонон алҳол сабаби ба хучраи онон даромада нишастани ин чавонзани хушандомро эзоҳ карда натавониста, хайрон буданд. Агар ба дил яке ўро зани хангоматалабу ишвафурӯш пиндорад, дигаре гарангнамои содадил мешумурд ва ба ҳар як сухану ҳаракати вай чашму гӯш буд.

— Бемалол бишинед. Агар хоҳед, таронаҳои нав дорем, — гуфт боз Чамшед ба як тарзи аҷиб сӯйи Наъно табассум намуда.

— Ташаккур. Майлаш, овози магнитофонро андаке баланд кунед, таронаҳои тоҷикиро пазмонам, — гуфт Наъно чашмаш ба нуқтае гиреҳбанд, ба чониби ҷавон нанигариста.

Наъно як дасташро ба занахдон така дода, ба савту сози тоҷикӣ гӯш монда буд ва пеши назараш айёми муҳаббаташ бо Неъмат пора-пора чилвагар меомад. Вай ҳоло он хотироти худро гӯё хуморӣ гашта буд, балки нағмаҳои тоҷикӣ он ҳама таъсироти хуфтаро бедор карда, гӯё он лавҳаҳои дилангезро дигарбора ӯ аз сар мегузаронд. «Аҷиб аст, ки айёми хушбахтии инсон ҳамагӣ чанд рӯз аст ё ҳафтае, моҳест ё худ солест, аммо хотираи он як умр ба кас осоиш ва фароғат мебахшад, хушнудию қаноатмандӣ меоварад. Ин гуна хушбахтӣ ростӣ гап, дили маро дар ҳарос меовард, тарсам аз он буд, ки бо Неъмат зану шӯ гардему мабодо аз якдигар дилмонда шавем ва ҳамаи ин муҳаббату дилчӯиҳо дурӯғ гардад, тамоми онро чун ҳарфи хато аз хотира сутурдан лозим ояд. Бале, ман гоҳе ба хушбахтии худ ҳасад мебардам, гоҳи дигар метарсидам, ки он як умр ба ман насиб мекарда бошад ё не. Худ аз худ чунин менамудам, ки ман ба ин бахти бузург сазовор нестам, ҳеч кори савобе накардам, ки он якумрӣ ба ман насиб бошад. Аммо он якумрӣ аз ман будаст. Неъмат аз ман рафт, ман ҳам ба вай нарасидам, аммо муҳаббаташ якумрӣ монд... Магар ман зани хушбахт нестам?! Замин чархгардон аст ва ман ҳамеша аминам, ки дар як гӯшаи он Неъмат ҳаёт аст ва ӯ ҳар мудом маро ба ёд меоварад, ҳар лаҳза ба имдодам марасад, метавонам ҳамеша худро дар паноҳи ӯ бигирам... Магар ман хушбахт нестам? Агар Неъмат аз ман мерафту муҳаббаташро ҳам аз дилам мебард, маро бадбахту сияҳрӯз мекард. Ё аз ҳама бадтараш — агар бо ман мемонду муҳаббаташ ба ман наемонд... Падару модари ман ҳам, волидайнӣ вай ҳам ба никоҳи мо розӣ набуданд, ба хушнудӣ рӯйи хуш надоданд. Ману вай — ҳар ду ҳам медонистем, ки аз издивоҷи мо ҳам волидайн дар ранҷу алам хоҳанд буд ва ҳам фарзандони мо уқубат хоҳанд дид. На тоҷики мутлақу на гурҷии комил будан азоб аст. Ба ҳар ҳол, дар он айём ҳамин тавр буд. Бинобар он, ман ба Неъмат гуфтам: «Ё ту бираву дар Душанбе

ба таҳсили илм давом кун ва ё ман...» «Ту ташвиш накаш, ман меравам», — гуфт вай дар охир ҳам чавонмардона...

Навори магнитофон ба охир расид магар, нағма қатъ ёфт ва Наъно аз баҳри хаёлот берун омад. Баъд вай ба сӯи Нусрат табассум намуда, ба як бор ачиб нигаристу пурсид:

— Фомилиат чӣ?

— Хусравов, — гуфт чавон ба рӯи зан хайрон-хайрон нигариста.

— Як нафар ҳамсабақи ман буд — Неъмат Хусравов, аз пайвандони ту нест? Вай то курси сеюм бо мо, дар донишгоҳи Маскав таҳсил карда буд.

— Падари ман, — гуфт Нусрат ба тасдиқ сар чунбонда. Сипас ба рӯи ҳамсӯҳбати худ нигариста ширин табассум кард. Вай интизор буд, ки ин зани бегона дар ҳақиқати падараш боз чиҳо мегӯяд.

— Ман туро дидаму ба падарат монанд кардам. Барои хамин ба ҳучраатон даромадам. Ба дил гуфтам, ки ё додари Неъматӣ, ё писараш. Ачиб... Ту барин буд... — Шуои хотира дар як лаҳза боз он айём ва он касонро дар манзари хаёли Наъно овард.

— И-и... Ёфтам! — ногаҳон беҳуд хитоб кард Нусрат.

Хама ба рӯи вай мутаваҷҷеҳ шуданду чавон шармида то ба нӯги гӯшҳояш сурх шуд ва аз кори худ хичил рӯяшро бо бистар пӯшид.

— Тезтар барор ёфтагита, — гуфт Ҷамшед.

— Мабодо шабушката ёфтӣ?! — гуфт Умар.

— Э, хап шавед, гарангҳо! — гуфт Ҷамшед дасташро нотиквор бардошта. — Барор, чӣ ёфтӣ, Нусрат?

Наъно чун дид, чавонон байни худ ба ҳазлу мутоиба печиданд, бархост. Дигар ба чавонон гаронӣ овардан намехост.

— Нусрат, ту фарзанди дӯсти наздики ман будай, — гуфт вай меҳрангез ба рӯи чавон нигариста. — Биё, ба бачаҳо ҳалал нарасонем, ба долон баро, аз кору бори падарат камтар ҳикоят кун.

Онҳо пасу пеш ба долон баромаданд.

Нусрат доири кору бори падару модар ва вазъи хонадонашон, додараку хоҳараконаш ба саволҳои Наъно гоҳ мухтасаран, гоҳе батафсил ҷавоб доду дар охир гуфт:

— Ман шуморо шинохтам... Дар пеши бачаҳо нагуфтам. Сурататон дар албоми падарам буд. Аз холи болои лабатон шинохтам. Модарам замоне сурататонро аз албом кандан хостаанду андаке як гӯшаашро даррондаанд, падарам аз ин кори он кас саҳт ранҷидаанд...

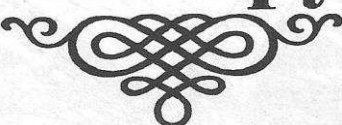
Наъно ашқи дар ҷашмонаш ҳалқа задаро бо рӯмолчааш гирифтӣ «хайр, сонӣ гуфтугӯ мекунем», гӯён дар шитоб ба ҳучраи худ даромад.

Комарово, октябри 1985.

Баҳром Фирӯз

Пеш аз шаби арӯсӣ

Баҳром Фирӯз

ПЕШ АЗ ШАБИ АРӢСӢ

Муаллим ва дӯсти азизам, дар ин нома на номи шумо зикр аст ва на номи ман, яъне аз хондани он фақат Шумо хоҳед донист, ки нигоранда кист. Ман ҳиссаи ҳаёти худро ба шумо аз айёми ошноӣ бо Шумо то ба «имрӯз» мухтасар навишта, бо Шумои азиз, бо ширинтарин айёми зиндагӣ, бо муҳаббатам, бо орзуи армонҳои ҷавонӣ падруд мекунам. Охирин хоҳишам аз шумо ҳамин аст, ки ним соат вақтатонро дарёғ надореду ин номаро бихонед.

*Ба ҳаққи он, ки ҳар ду ёр будем,
Ба ҳаққи он, ки ду ғамхор будем,
Ба ҳаққи сайру сӯҳбатҳои ширин,
Ба ҳаққи меҳрубониҳои дерин,
Шумо ин номаро як раҳ бихонед,
Чи инсон будаам, боре бидонед.*

Аслан, агар ба таҳқиқ биандешам, ҳаёти ман аз синни шонздаҳсолагӣ, аз айёме, ки бо ҳаёти Шумо, асарҳои навиштаатон шиносо гаштам, оғоз ёфт. Пеш аз он рӯзу шаби ҳаёти худро, ба ростӣ, равшан дар хотир надорам, зеро он бемақсад, тира, дар хотир ба монанди тасвири паси пардаи ҳарир, як навъ ноаниқ ва мубҳам мондааст.

Бори аввал ман номи Шуморо ҳамон сола, ки дар синфи нӯҳуми мактаби миёнаи деҳа мехондам, шунидам. Ба мо шуморо як нафар муаллими ҷавоне, ки ҳамон сол донишгохро хатм карда, ба мактаби мо ба кор омада буд, ошно кард. Ин муаллим (номи ӯро ҳам зикр намекунам) гӯё дар донишгоҳ фақат ташвиқу тарғиби асарҳои Шуморо омӯхта бошад, ба дарсгӯӣ оғоз намуду мо ҳамагон ҳаводори асарҳои Шумо гаштем. Қариб аксари талабагони

синфҳои болоӣ дар пайи ҷустуҷӯ ва мутолиаи китобҳои Шумо афтода буданд. Муаллим дар соатҳои фориг аз дарс, баъзан ҳангоми дарс ҳам, аз ҳаёти Шумо, аз таърихи эҷоди ин ё он асаратон сухан оғоз мекарду мо тадричан баъзе ҷузъиёти саргузашти Шуморо, таърихи навишта шудани ин ё он ҳикояву қиссаҳоятонро ба гумонам, аз ҳар як шахси наздики шумо саҳеҳтар донистем. Мо ҳар як асари Шуморо мутолиа карда, дар ҳалқаи худ таҳлил менамудем, дар он рамзҳои аёну ноаёни Шуморо меҷустем, кашфҳои аҷиб мекардем, чи ҷузъҳое аз саргузашти шахси Шумо ба он ворид гаштаст, аз муаллим меپурсидем, ҳадафу матлаби Шуморо таъин менамудем. Дар деҳаи мо Шумо дар он айём бемуҳобот бузургтарин адиби замона будед!.. Бовар кунед, беҳазлу бекиноя мегӯям. Баъзан ман тааҷҷуб мекардам, ки чӣ гуна то ба ин айём аз эҷоди Шумо барин адибе сирф беҳабар, адабиёт мехонем, гӯён мегаштаам. Агар он муаллими ҷавон ба деҳаи мо ба кор намеомад, чӣ гуна ба беҳабариву ҷаҳлу нодонӣ мактабро хатм мекардаем, мегуфтам.

Муаллим мегуфт, ки агар мо пайи таҳсили илм ба шаҳр равем, хатман бо Шумо вохӯрем, доири асарҳои хондамон изҳори ақида намоем, ки барои ҳар як адиб ин хеле матлуб ва муфид аст.

Ана, ба ҳамин минвол, ман дар синни шонздаҳ бо Шумо ошно гашта будам. Не, бо Шумо ошно будам, гуфтани кам аст, Шуморо мепарастидам, чунон ки муриде пири муршидро. Шумо ғайриихтиёр ба ниҳонгоҳи қалби ман, ба ҳаёти ман ворид гашта будед, ба Шумо рози дил мегуфтам, аз Шумо маслиҳат мехостам ва китобҳоятонро гаштаю баргашта мехондам, то ки ба саволҳои худ маҳз аз Шумо ҷавоб бигирам. Ба гумонам, ман назари Шуморо ба зиндагӣ, афкору ақидаи Шуморо ба фардо равшан

медонистам, муҳаббат чӣ гуна бояд бошад ва ё оилаи имрӯза чӣ хел, назаратон ба дину оин чӣ гуна аст ва ё рочеъ ба шаҳру деҳадорӣ — ҳамаро возеҳ пай бурда будам. Агар Шумо дар он айём аз ман савол мекардед, фаразан доир ба тӯю азои тоҷикон ақидаатон чист, беҳато мегуфтам. Агар китоби адибро бадиққат бихонед, ин кори мушкил набудааст. Хеле саҳифаҳои китобҳои Шуморо ҳифз медонистам, агар касе як калимаи Шуморо аз хато тағйир дода хонад, ўро зуд ислоҳ мекардам. Сонитар аксатонро ҳам дарёб кардам...

Акнун ба Шумо гӯям, дар ҳамон айёми навбахори умрам ба дил аҳд карда будам, ки... Не, шитоб кардам, аз ин хусус сонитар... Ҳоло аз вачҳи он гуфтаниам, ки чӣ гуна фикру андешаҳои худро доири Шумо аз дугонаҳоям пинҳон медоштам... Бовар мекунад, ҳоло ҳама розу ниёзамро ба Шумо фошофош менависам, розҳоеро, ки ҳаргиз ба кас намегуфтам. Чаро? Сабаб ин, ки дигар ману Шумо дар зиндагӣ ба якдигар рӯ ба рӯ гаштанамон дар гумон аст, зеро шавҳаршавандаи ман дар як гӯшаи дур аз ободиҳо макон кардааст.

Ҳеҷ медонед, ки шиносоии Шумо бо ман чӣ гуна оғоз ёфт?

Боре дар рӯзнома хабари нашри китоби наватонро хондам, вале он китобро хеле муддат аз дӯконҳо ёфтан натавонистам. Сипас, шабе аз кучо ба хотирам расид, ки ба Шумо нома нависаму хоҳишамро баён кунам. Ба ҳамин минвол, дар муносибатамон ташаббус аз ман шуд, қадами нахустро ман бардоштам, аз худ ва аз ҳама олам пинҳонӣ диққати Шуморо ба худ ҷалб кардам. Чунон ки анкабут барои ба доми худ овардани магас тор метанаду тӯр мекушояд ва нигарони сайд мешавад, духтар ҳам интизори рағбат ва эътибори мард фақат интизор мегардад.

Ҳафтае чанд аз миён гузашту рӯзе хаткашони деҳа, мисли ҳамеша мактубу рӯзномахоро аз дарвоза дарун партофта нарафту ба ҳавлии мо ворид омад ва ба дасти ман бастаеро супурд. Ба рӯйи он баста нигариста, ғайриихтиёр сурх гаштаам, вале худ аз ҳоли худ беҳабар. Аммо модарам, ки вазъи маро мушоҳада мекардаст, ташвишомез зуд пурсид:

— Чӣ будаст он?.. А? Аз кӣ?

— Э-э... Китоб... Аз Душанбе... Як китоби даркорино пурсида будам... почта овард.

— Китоб... Барои ҳамин ин қадар сурх шудӣ? — Модар ба қабри чашмони ман нигариста, рамуз гирифтани меҳост.

— И-и.. гапатон ғалатӣ!.. Барои чӣ сурх мешудам?! — гуфтам қаролуда абру чин намуда.

Ба пинҳонгоҳи дили ҷавонам беиҷозат назар афкандани модар ҳам қару ғазабамро овард. Ба ин гӯшаи хилвати роз набояд, ки ҳеҷ ҷонзоте қордор қардад! Ман тайёр будам, қасеро, ки ба ин мамнӯъгоҳ роҳ бурданист, бо дурушттарин алфоз қиранҷонам.

Азбаски модар ба ҷавонон безътибории маро мединист, аз ин хусус шубҳааш зуд қартаф гашту дигар напурсид, ки он чи қитоб аст ва кӣ ба ман қиристодааст.

Бовар мекунад, ман қор-панҷ сатр соядасти дар сарсаҳифа ба номам навиштаи Шуморо қонда, дар хилват гаштаю қаргашта мебӯсидам, ба қашмонам меқолидам.

Борои нахуст дар ҳаётам қамон шаб ба сахтӣ қобам бурд.

Қобпарихои қавонӣ ҳам лаззате доранд, аммо дарего, ки Шумо — адибон ширинихои онро қанӯз тасвир нақардед, қакат азоби онро таъқид меқунеду бас. Қол он

ки дар он шабҳои ситорашуморӣ чӣ қадар назокат дарҷ аст!

Ба Шумо номаи миннатдорӣ навиштам чи сон мушқил гашт, дар тасаввур овардан наметавонед. Бе муболиға даҳ бор навишта, боз онро даррондагистам. Оқибат номаро фиристодам. Намедонам, ки Шумо онро ёд доред ё не. Ғолибан. Дар хотир надоред, зеро ягон бор аз он ёд накардед. Умуман, хотираи Шумо ба гузашта хеле сатҳӣ будаст. Ё ҳамаи мардон чунинанд, намедонам. Ба ҳар ҳол, дар он нома баъди суҳанони миннатдорӣ аз хусуси дилбастагиам ба асарҳои Шумо хабар дода, чӣ гуна ҳар як китобатонро интизорӣ кашиданамро бо суҳанони пурҳаяҷон баён карда будам. Баъд, доири орзуҳои худ, аз ҷумла, нияти дар донишгоҳи олӣ таҳсили илм карданам ва муаллимаи адабиёт шуданамро навишта будам. Ёд дорам, ба Шумо хабар дода будам, ки муаллима мешаваму дар дили ҳамаи наврасон меҳри китобҳои беназири Шуморо парвариш мекунам ва ғайра ва ҳоказо... Не, Шумо суҳанони маро ёд надоред, вагарна ягон бор ба хотир меовардед. Охир, миёни ману Шумо сонитар розу ниёзи бисёре гузашт, аммо Шумо бештарин ҳозирбин будед, гузаштаро камтар ба ёд меовардед. Ба ҳар ҳол, мо — занҳо ба ин майда-чуйдаҳои зиндагӣ бепарво нестем. Балки барои ҳамин дар нисбати Шумо — мардон очингҳои пирӣ зудтар ба чеҳраи мо панҷа мезанад. Баъзан ба худ меғӯям, ки ҳамаро дар хотир надоштани Шумо, аслан, аз як ҷиҳат беҳтар аст... Умуман, Шумо ба дигарон монанд нестед ё ба ҳар ҳол, дар назари ман ҳамин гуна мондаед — бепарво, бетаассуб, бемуҳобо, бетааллук.

Дар он солҳо ман аллакай духтари қадрас будам ва ба Шумо нома навишта, нома гирифта нам аз назари падару модар пинҳон намонд. Агар Шумо адиби маъруф ва

шинохта намебудед, барои ин гуна рафторам ҳатман аз волидайн маломат мешунидам. Аммо адиб ҳамчун муаллим гӯям ё мураббӣ, хулоса, тарбиятгари мардумон аст ва кӣ ҳадди онро дорад, ки ба покниятии ӯ шубҳа намояд?! Албатта, ман сонитар дониستم, ки баъзе адибтарошон кайҳо номи адибро ҳам ба нанг олуида кардаанд. Хайрияти кор, аҳли деҳаи мо ҳанӯз аз онҳо огоҳӣ надоштанд. Мардуми деҳоти мо имрӯз ҳам адибро тимсоли ростии дурустӣ, вичдони поки миллат ва забони адолату ҳақиқат меҳисобанд... Аз матлаб дур рафтам.

Падару модар аз ҳусну малоҳат, сидку дилҷӯӣ, ҳулку атвор ва хизматгузорӣ барин сифатҳои ман мамнун буданд ва меҳостанд, ки мактабро тамои карда-нокарда дар «гармии бозорам» маро ба ягон хонаводаи ба қавли худашон, «ба худ осуда ва баъътибор» тӯӣ карда фиристанду аз ин бобат хотирчамъ бошанд. Деҳқони одии колхоз дигар чӣ орзу ҳам дорад!.. Бечора падару модар ҳеҷ пай намебурданд, ки дар дили ман чӣ хоҳишҳо, дар сари ман чӣ ҳавасҳо ҷавлон мекунанд.

Ин чӣ сире, буд, ки ман ҳанӯз ҳам аз он ҳайронам... Бовар кунед, ҳеҷ намефаҳмам, ки чӣ гуна боре Шуморо надида, аз забонатон як калима сухан нашунида ҳаводоратон гашта будам. Охир, гӯлу содалавҳ набудам, аз осори адибони дигар ҳам огоҳ будам. Фарзанди одаи хислатҳое дорад, ки баъзан дар тавзеҳи он ақл очиз аст. Ҳеҷ касро ҷашми ман намедид, сухани ҳеҷ як ҷавоне ба гӯши ман намедаромад, гӯё табиат Шуморо маҳз барои ман офарида, имрӯз ба раҳам нигарон бошад. Айнан, чунон ки дар афсонаҳо мегӯянд... Оре, беҳабар аз он, ки ишқ чист ва аз ин муҳаббати ғоибона муродаи чист, дӯстдоратон будам ва ин кашии рӯзафзун боло мегирифт. Дар он айём на қиссаи Лайливу Маҷнунро хонда будам, на

Вису Роминро ва на «Ҳазору як шаб»-ро, аз осори Балзаку Флобер, Моппасану Тургенев низ огоҳӣ надоштам. Аз фалсафа ва таърихи ҳиссу эҳтироси мардуми Шарқ, сабабҳои ҷалби назари зану мард беҳабар одитарин қоидаҳои ин бозии бешафқатро надониста, наомӯхта, худро ба оташ афканданамро имрӯз меандешаму баъзан ба содалавҳии худ меҳандам. Акнун, баъди шаш-ҳафт сол маро маълум гашт, ки дар он айём аз рӯйи анъана дил ба ҳиссиёти сентименталӣ ва муҳаббати романтикӣ дода, Шуморо ғойбона, аз рӯйи образҳои офаридаатон дӯст доштаам. Бешак, дар образҳои офаридааш ҳар як адиби сохибхуна аксаран ҷузъи ҳаёти худро, ҳислату характери худро акс месозад. «Хонум Бовари — ин манам», гуфта будаст замоне Флобер. Хайрияти кор, ки Шумо дар ҳаёт аз он образе, ки ман дар ҳаёли худ офарида ва дар дилу ҷони ҷавонӣ парварида будам, кам тафовут доштаед, қариб ки монанд будаед. Акнун бовар мекунад, ки дар он айём ман чӣ қадар гӯлу содадил будаам?!. Ман ҳам ба мисли ҳамсолонам медонистам, ки писарону духтарон муҳаббат меҷӯянд, дӯстдорӣ мецоҳанд ва асоси онро фақат дар никоҳи пойдор мебинанд. Онҳо аз эҳтироси гарму часпон парҳез мекунанд, зеро эҳтирос зудгузар ва бебақо аст ба монанди шукуфаҳои баҳорон. Аммо эҳтироси сӯзони дили ман хомӯш нашуд, баъди ҳаётсанҷидану хеле дониш андӯхтанам ҳам Шуморо, ҷунон ки дар синни ҳабдаҳ будам, мепарастидам. Агарчи медидам, ҳоло дар шаҳр зан барои шавҳар маъбуди муқаддас не, ўро парастии намекунад. Аҷаб не, ки занҳо озодӣ ва баробарӣ ба даст оварда, ба як навъ рафиқи мард, ба шарикӣ шавҳарони худ табдил гаштаанд. Ин ҳол аз як ҷиҳат хуб аст, никоҳро ҳамкорӣ зану шавҳар пойдор мекунад. Духтарон ҳоло аз

шаҳвати ишқ низ огоҳанд, аз ин сабаб доири муҳаббат, никоҳ ва оила тасаввури возеҳ доранд... Боз дур меравам.

Шумо дар яке аз номаҳоятон ба ман маслиҳат дода будед, ки хатман дар фикри давом додани таҳсили илм бошад. Ман аз он чунин қиёс гирифтам, ки Шумо каму беш аз рози дили ман пай бурдаед, маро дидан меҳаҳед... Ба хамин тариқ, ҳанӯз ба Шумо вохӯрда, ростӣ гап ин, ки дилпур будам — маро мебинеду хатман дӯстдор хоҳед гашт. Охир, дар қиссаҳоятон духтарони содаю ҳалим, ғайратманд ва вафодори деҳаро чӣ гуна самимӣ, бо муҳаббат тасвир кардаед! Оё медонед, ки Шумо дар он саҳифаҳо ташнагии худро, ҳар он чизеро, ки дар ҳаёт ба Шумо насибу арзонӣ нашуд, ғайриихтиёр ифода кардаед! Муҳаққикон асарҳои адабиётро таҳлил карда, борҳо инро гуфтаанд... Ман яке аз он қаҳрамонони орзуманди Шумоям. Қатъӣ назар аз он ки зану фарзанд доред ё не, Шумо бояд маро дӯст доред, ҷавоби мӯҳаббати поку беғашӣ ман фақат муҳаббати сидқию самимӣ аст, мегуфтам ба дил. Ҳам дар ҳусну малоҳат, ҳам дар ақлу фаросат маро ба дигаре тарҷеҳ кардан наметавонед, лоиқи Шумо фақат манам...

Дар синни ҳабдаҳ, дар айёми орзу ва ишқ афқору ақидаи ман тахминан чунин буд.

Ман ҳаргиз ин розро дар он айём ва минбаъд ҳам ба касе нагуфтаам, маслиҳате напурсидаам — аз шармандагӣ метарсидам, вагарна аҷаб не, наздикону пайвандонам кайҳо чашми маро ба зиндагии воқеӣ мекушоданд.

Вазъи маро боре дар тасаввур оваред: духтараки дилаш пур аз орзуҳои ширин дар як деҳаи дурдасте андармон бо ёди Шумо, бо ёди шахсе, ки синнаш аз ӯ қариб бист сол калон ва ҳаргиз ўро надидааст, зиндагӣ дорад. Шабу рӯзҳо ман бо қаҳрамонҳои Шумо чун бо худатон

гуфтугӯ доштам. Балки имрӯз ин ҳама рози маро мехонеду меҳандед, бовар намекунад. Аммо ин рост аст, ба номи ҳар чӣ азизу муқаддас аст, метавонам қасам бихӯрам, ҳамин тавр буд. Албатта, он ҳиссу хоҳиш худро дар он айём муҳаббату дӯстдории ҳақиқӣ гумон мекардам. Шуморо дӯсти наздикам ва худро ҳаводори Шумо мешумурдам.

Медонистам, ки Шумо китоби бисёр хондаед, аз аксари илмҳо огоҳӣ доред, то ба сӯҳбати Шумо сазовор бошам, ман шабу рӯз мутолаа доштам. Дар китобхонаи мактаб ва деҳа китобе намонд, ки ман нахонда бошам. Духтараки дар синф ҳамеша шогирди миёнаҳол ба яку якборагӣ аълоҳон гашта, баъдтар дар ҳамаи фанҳо бо донишу фаҳмиши худ муаллимонро ҳайрон мекардам.

Ман кули рӯзномаю маҷаллаҳоро варақ мезанам, на фақат асарҳои навиштагии Шуморо. Балки мақолаю гузоришҳои дигар адибонро низ меҳондам, то огоҳ бошам, ки аз хусуси Шумо чӣҳо менависанд. Ман дӯстону бадхоҳони Шуморо низ мисли панҷ ангуштам ном ба ном медонистам. Баъдтар... ёд доред, боре дар майдони сирк будем, Шумо гуфтед, ки қиссаи нав ба анҷом расонидаатонро рафикони ҳамқалам хонданд ва адибери ном гирифтеду ман филфавр гуфтам, ки ӯ ба Шумо дӯсти бегараз нест, ба қавлаш бовар накунад. Шумо ҳайратзада ба чашмони ман нигариста, лаҳзае қарахт мондед, аз дилатон чӣ гумонҳое гузашт, ман донистам. Бинобар он, зуд тавзеҳ намудам:

— Дар ёд доред, се сол аз ин муқаддам дар рӯзнома мақолае нашр карда, ҳикояҳои бехтарини Шуморо ба ҳеч баровардан хоста буд, ҳайрият, ки дигарон ноҳакии ўро собит карданд.

— Ин ҳамаро кӣ гуфт ба ту? — Моту мабхут аз ду дасти ман бо ду даст гирифтеду рост ба чашмонам чашм

дӯхтед ва мунтазири ҷавоб тағйири авзои маро менигаристед.

— Ҷаро ба ман касе намегуфтаст?! — дар таачҷуб ба чашми Шумо нигаристам. — Бесавод нестам-ку! Мунтазам рӯзнамаҳоро меҳондам, ҳар он чӣ аз хусуси Шумо навишта бошанд, дар хотир дорам. Агар ноинсофе дар радифи адибони дигар номатонро зикр накунад, ман алам мекашидам. Афсӯс, ки ин қабил савдогарон дар адабиёт ҳам кам набудаанд. Шумо ба маслиҳати ман гӯш кунед: ҳамеша навиштаҳои мунаққиди эътимодбахшатонро хонеду ба навиштаҳои дигарон ҳаргиз нанигаред. Қавл диҳед, ки ба маслиҳатам амал мекунед!.. Қавл медиҳед?

Дар чашмони Шумо ашки миннатдорӣ гӯям ё меҳрубонӣ, чарх зад ва охиста аз чашмони ман бӯсидеду бо овози ларзон гуфтед:

— Ман дерест, ки... ба маслиҳати Шумо амал мекардам...

...Баъди хатми мактаби миёна ман ба нияти таҳсили илм ба шаҳр рафтам. Агар росту дуруст гӯям, таҳсили илм бароям баҳонае беш набуд, маро дидори Шумо ба шаҳр мекашид. Дар илми филологӣ ман аллакай ба пояе расида ва қариб баробари муаллимони адабиёти мактабамон донишу фаҳмиш ҳосил карда будам. Мегуфтанд, ки ба ман фақат як дипломи мактаби олий лозим аст.

Дар донишгоҳ ҳуҷҷатҳоямро супоридаму дар хобгоҳ иқоматгоҳ гирифтам ва сипас аз пайи Шумо рафтам.

Дар таҳдари идораатон хеле интизор будам. Аз ину он пурсидам, ҳама мегуфтанд, ки дар ҳамин ҷо, бояд биёянд. Баъд як мардаки ғалчае аз он бино берун омаду аз вай ҳам Шуморо пурсидам. Пурсидаму ба бало дармондам. Марди беору шилкине будаст, Шумо кистед, ба он кас чи кор доред гӯён расо сарамро гаранг карду оқибат гуфт:

— Он кас дар боғи Варзоб нишаста, кор мекунад, ман ба он сӯ равонаам... Агар хоҳед, ба наздашон мебарам.

Аз рӯйи гуфти он ғалча Шумо аз гармо гурехта, дар он ҷо ба кор машғул будаед. Дилам ба рафтан раҳ надод, зеро нигоҳи ин мард ба ман нохуш асар дошт. Дар деҳаи мо мардум ин хел касонро хоҳӣ ӯ мард, хоҳӣ зан аст — ғарнигоҳ мегӯянд. Ин қабилҳо бешарму беномус мешаванд. Аммо шавқи дидори Шумо маро ба рафтан ташвиқ намуд.

Он марди ғалча мошин доштаст, чун ман ба мошинаш нишастаму ба роҳ афтодем, аввал ба таърифу таҳсини ман чанд сухан гуфт, вале безъитиноии маро диду музтарибона хандаи сохта намуд ва баъди лаҳзае пурсид:

— Шумо маро мешинохтагистед?

Гӯё ҳамин ки ба чӣ касбу кор машғул будани ӯро бидонам, рағбатам ба вай афзун мегашта бошад, ба дил умеди кавӣ савол кардани марди ғалча ҳайратовар буд. Ман ин қадар донистам, ки вай аз ҳамкорони Шумост.

— Не, ман дар ин шаҳр ҳеч касро намениносам, — гуфтам чиддӣ ва қатъӣ, то ки дигар савол дода, сари маро гаранг накунад.

— Ман — нависанда...

Вай номашро гуфту маро ба хотир гузашт, ки дар маҷаллаву рӯзномаҳо ин номро дучор кардам, аммо навиштаҳояш ба монанди рафтораш ва нигоҳи гадоёна тамаъкораш диққати маро ҳаргиз нақашида буд. Зотан, тинати мард дар муомалаи вай бо зан равшан зухур мекунад. Ин мард дар зиндагӣ ҳам ҳатман тамаъкору гадотабъ ва савдогармизоч будагист.

— Ман фақат як нафар нависандаро меминосам... — гӯён номи Шуморо ба забон гирифтам. Баъд илова кардам: — Дигар нависандаро шинохтан намехоҳам. — Сипас

узроме аз афзудам: — Ба дил сахт нагиред, буди гапро гуфтам.

Қисса кӯтоҳ, он ғалча маро ба боғи Варзоб бурд.

Ҳамкори Шумост гӯён ба мошинаш савор гаштаму баъд дар роҳ ба ваҳм афтадам, чӣ қадар талвасаҳо кашидам, напурсед. Аммо Шумо дар он макон набудаед. Баъд он мард афсӯсгӯён хеле вақт ба ман гӯё ҳамдардӣ карду сонӣ ба таърифи обу ҳавои он боғ шурӯъ намуд. Вай маро пайваста ташвиқ мекард, то ба боғ дароям, аз ҳавои боғ нафас бигирам, баъд зуд меравем. Ман даъвати ўро қатъан рад кардам, аммо вай зиёда хирасарӣ мекарду аз дастам кашидан меҳост, ки яку якбора ғазабам чӯшиду рост ба сари тосаш як мушти обдор фуруварданамо нафаҳмида мондам. Баъд ба сӯяш туф карда, қониби истгоҳи автобус рафтам. Ба гумонам, мардаки ғалча мушти обдори деҳқондухтари кавибозуро як умр фаромӯш намекардагист. Агар бовар надоред, боре ўро аз ин хусус пурсуҷу кунед, балки иқрор мекардагист. Не, ғойа надорад, ин қабил қасон номарданд, ҳақиқати ҳолро харгиз мардона иқрор намекунанд.

Баъди ин воқеа чанд муддат чуръати ба идораи Шумо рафтан надоштам, ба дурустӣ агар гӯям, дидори он марди ғалчаро дигар таҳаммул надоштам. Ман дар пайроҳаҳои атрофи он бинои бошукӯҳ мегаштам, то Шуморо дучор кунам. Гумонам, агар дар роҳ пеш оед, аз рӯи сурататон Шуморо мешиносам. Аз идораатон ҳазор ранг одам берун меомад, аммо дар он миён Шуморо ҳеҷ намедидам.

Оқибат, рӯзе ҳасорат гирифта рафтаму аз дарбони таҳи дари идора хоҳиш кардам:

— Он қасро аз кучо ёбам? Ман шиноси наздиқашон... Аз деҳа омадам...

Мӯйсафеди дарбон ба кучое занг заду раками телефони Шуморо навишта гирифт ва онро ба ман дода гуфт:

— Ана ин раками телефони хонаашон... Телефон кунед... — Ё телефони рӯйи мизро ба қониби ман тела дод.

Ҳолатам чунон дигаргун гаштаст, ки ҳатто дарбони пирро дар таачҷуб афкандам. Охир, ман аз ин пеш бо телефон сару кор надоштам, намедонистам, ки чӣ гуна ракам мечинанду телефон мекунам. Ба ғайр аз ин, дар назди бобои посбон ба Шумо чӣ мегӯям, чӣ гуна худро шиносо мекунам, гӯён дар ҳарос афтодам.

— Ташаккур... Ман... ман сонӣ телефон мекунам...

Ва шитобон аз он макон гурехтам.

Гашти пешин аз як телефони сари роҳ, ки дар атрофаш одам набуд, ба хонаи Шумо занг задам. Шумо ҳеч дар тасаввур оварда наметавонед, чӣ қадар изтиробу ҳаяҷон вучуди маро месӯхт, меларзонд. Бовар мекунад, чунон дилам аз сина берун ҷаҳам мегуфт, ки тарсидам ҳамин замон ба замин меафтам. Ман аз гӯшаки телефон овози Шуморо шунидам, аммо ғолибан Шумо овози маро ҳеч намешунидед. Баландтар овоз додам, фоида надошт. Шумо: «Ало... ало... Лаббай? Лаббай?..» гуфтеду лаҳзае мунтазир истодед, сонӣ гӯшаки телефонатонро ба қояш гузоштед. Донистам, кадоме аз ин ду телефон вайрон аст.

Ҳеч аҷаб нест, ки Шумо ҳоло тафсилоти нахустин вохӯриамонро дар хотир надоред, аммо ҳар як нигоҳу табассум, ҳар як ишора, ҳар як сухани гуфтаю шунида як-як — ҳама дар хотири ман зиндаанд ва ҳаргиз фаромӯш намешаванд. Акнун, ки аз миён панҷ соли расо гузашт ва оташи муҳаббати Шумо ҳам балки хокистарнишин гаштагист ва ман ҳам эҳтироси монанди рӯдҳои баҳорон дамидаи ҷавониамро каме саришта карда гирифтаам, 15–20

дақиқа вақти азизи худро аз ман дарег надореду ба сахтӣ бошад ҳам, боре тафсилоти он рӯзгоронро бишунавед.

Сипас аз телефони дигаре ба Шумо занг задаму аз гӯшаки телефон овози бардаму рӯҳболо ва қатъии Шуморо шунида, ба сахтӣ салом гуфтам ва нафас дар гулӯям печиду лаҳзае сухан гуфта натавониста хомӯш мондам. Якбора азмам суст шуд, аз хотирам гузашт: «Охир, адиби номдор кучову мани бечора?! Хайр, китобашро фиристод, маро ба хондан ташвику талқин кард... Балки вай бо ҳама чунин муомила дорад... Ин чӣ густохӣ аст, ки мард даст диҳад, ман сахт аз оринчи ӯ гирифтаам?...» Аммо Шумо номи маро шунида, бағоят хушҳол гаштеду бо ҳамин забони бастаи маро гӯё кушодед. Ба ҳар ҳол, аз овозатон ман чунин қиёс гирифтам, ки номи маро шунида, Шуморо хушҳолӣ рӯй дод. Боз ба дил гуфтам, ки чаро хушнуд набошад, ман аз кӣ камам? Ана, дар баробари дилработарин зебоёни шаҳр ҳам таъсири ҳусну малоҳати худро мебинам: пиру чавон аз рӯям нигоҳашонро наканда, аз наздам мегузаранду боз як ду бор ба кафо баргашта аз пасам менигаранд. Дар ин синн кадомин духтар таъсири ҳусни худро ба атрофиён эҳсос намекунад?! Ман хуб медонистам, ки:

***Дар шаҳр чароғи дилбаронам,
Ранҷи худу ганҷи дигаронам.***

Баъд ман дар ҳамон ҷо — дар таҳдари Боғи ҳайвонот Шуморо мунтазир истодам. Ним соат барин вақт гузашт ё нагузашт, Шумо савори мошини ёкутранги худ расидед. Чолок аз мошин фуромадеду ҳамчунон дар шитоб қуфли дари онро бастед ва рост ба ҷониби ман қадам задед... Худоё, тавба кардам!.. Дили ман гӯё аз ҷояш кӯчиду омада, дар ҳалқам дармонд; нафасам дар гулӯ печид, овозам

намебаромад, тобу тавони сар бардошта ба рӯйи Шумо нигаристан надоштам...

Ман ҳақиқати холи худро фошофош ва рӯйирост, ягон ҷузъашро пинҳон накарда менависам, зеро аминам, ки дигар дар ҳаёт мо бо якдигар рӯ ба рӯ намеоем. Маро ба диёри дуре ба як тан хешовандамон ба шавҳар медиҳанд, дигар зарур нест, ки Шумо маро ҷӯед ва ё ман Шуморо диданӣ биравам ва ҳеч кас аз ин номаи беному беиншон ман кистаму Шумо кистед, ба таҳқиқ низ нахоҳад донист. Фаразан агар аз ман ранчидаед ва дигар ёдам накунед ҳам, Шумо аз дилу дидаи ман намеравед... Ҳа, боз як сухани гуфтани дорам, бигӯям, фаромӯш нашавад: Ҳеч ачаб нест, ки ин номаи ман дар дили шумо ҳаяҷон ангезад ва хотироти хуфтаи шуморо, ки хеле дарднок аст, бедор кунад ва гарму часпон ғами худро ба рӯйи коғаз пошидан хоҳед. Азизам, хоҳишмандам дар ин амал шитоб накунед, зуд ба навиштан шурӯъ насозед. Суханонеро, ки замоне ба ман гуфта будед, ба ёд оваред: «Айёме, ки кас аз муҳаббат ва маҳбуби дилдодаи худ ҷудо мегардад, ғавран ба навиштани дарди худ кӯшиш ба кор бурданаш хатост, зеро ҷароҳати дил ханӯз хуншор аст, ба он даст задан нашояд». Бигзор, ин дарди шумо ҳам кӯҳнатар шавад, қадре таскин ёбед ва ба ин маҳрумият андаке тан диҳед, сонӣ... худ идрок хоҳед кард, ки дигар мукотаба лозим нест.

Тафсилоти нахустин вохӯриамон ҳамчун як воқеаи дирӯза равшан дар пеши назарам, ҳар як қадамамонро мӯ ба мӯ дар хотир дорам. Ва дар дами маргам ҳам он рӯзгорон як бор аз пеши назарам мегузаранд... Нигоҳи шумо саропойи маро монанди дарзмоли тафсон лағчида гузашту сипас гӯё дар рӯ ба рӯйи чашмонам қарор гирифт. Ба ростӣ, чашмони шумо барои занону духтарони зебо дигаргуна нигоҳе доштанд: гӯё либосро бурида гузашта, ба

тани бараҳнаи кас менигаристанд. Аммо дар муомала шумо бениҳоят боназокат будед. Бештар бо нимтабассуми хаёлангез савол мекардеду ҷавоби маро бо тамкин, то ба охир гӯш медодед. Ман аз тобиши нигоҳатон пай мебурдам, ки гуфтаҳои маро ба чандин паҳлу гардонид, месанҷед, хулоса мегиред.

— Майли тамошои боғи ҳайвонот доред? — пурсидед Шумо, баъди он ки ҳар ду қариб ним соат гардиш кардему аз ҳар хусус гуфтугузор доштем.

— Ман паррандаю чаррандаи ин чоро тамошо кардам... Хайр, агар шумо диданӣ бошед, ҳамроҳ мешавам, — гуфтам ман рӯйирост.

— Не... Ин тавр бошад... Боз кучои шаҳрамонро ба шумо нишон диҳам?.. Хайр, аввал ба ягон ресторани хуб рафта, хӯрок хӯрем чӣ? А? Чӣ мегӯед? — Баъди лаҳзае андешидан шумо боз пешниҳоди дигар кардед.

— Ресторан чӣ лозим, муаллим?! Ман серам... — гуфтам бо табассум, то ки даъвататонро паёпай рад карданам боиси малоли хотир набошад.

Аммо шумо хаёли ранҷидан надоштед, балки бепарво аз вачҳи ба кучо рафтанамон фикратонро гуфта, аз ман маслиҳат мепурсидед.

— Мавзеи аз ҳама зебою лоиқи тамошо — дараи Варзоб аст... Ҳар як меҳмони азизро мо ба тамошои ин дара мебарем. Дигар ҷойи ба меҳмон нишон доданӣ надорем. Ҳарчанд ифтихорамон баланд аст, бояд ба ночор иқрор кунем, ки хеле камбағалем, аз ин рӯ бо он чӣ табиат додаст, қаноат мекунем... Дар пойтахт як иморати назаррабо нест, на бозор, на мазор, чунон ки баъзе меҳмонон мегӯянд, Душанбе деҳаи калон аст, — гуфтед ба дард абру чин намуда. — Мардум беҳона, аммо шабу рӯз як миллион тонна пахта медиҳем, гӯён гулӯ медарронем!

— Деҳаи мо, аз ин меъёр оғил ҳисоб меёфтаст-дия! — гуфтам.

— Дар назари хориҷиён оғил ҳам не, — гуфтед Шумо ва синас зуд мавзӯи гуфтугӯро дигар кардед. — Хайр, ҳоло Шумо меҳмони ман... Шумо нафакат меҳмони азизи ман, балки зиёдтар аз он... Рафтем, ба макони бобоёнамон, ба кӯҳсорҳо...

Ба чуз ризо илоҷи дигар надоштам, зеро зиёда аз суҳан ва ё ҳаракати ба хоҳиши шумо ҳилофмонанд, худдорӣ кардан аз шартӣ адаб ва назокат буд.

Ман дар он айём ба амри тасодуф бовар мекардам. Агар муаллими адабиёт гӯяд, ки амири Сомонӣ бо лашкар Сабуктегинро барои пасанда кардани балвогарон намефиристод, хонадони Ғазнавиён арзи вучуд намекард, ман бовар доштам. Ё худ Паскалро меҳондаму «Агар бинии Клеопатра андаке кӯтоҳтар мебуд, дунё дигаргуна сураат мегирифт», гӯяд, ба ин амри адиби франсавӣ ҳеҷ шубҳа надоштам. Чунин мисолҳо дар таърих бисёранд, вале ман ба он ҳама сидқан бовар мекардам. Акнун медонам, ки тасодуфҳои камарзиш сабабгори воқеа намешаванд. Ба фикри ман, дар ҷодаи муҳаббату дилбандиҳо як андоза дасти қисмату толеъ ҳам ҷавлон мекунад. Вагарна ба ман чӣ шуд, ки дар мактаби деҳа меҳондаму худро рафики ҳамкори шумо ва дастёратон мепиндоштам, тайёр будам, ки дастнависҳои хонакии шуморо гаштаю баргашта покнавис намоям ё дар мошинка чоп кунам. Ман метавонистам, ки худам ҳам як чиз-ним чиз нависам, эҷод кунам, ба кори таҳқиқи адабиёт машғул бошам, аммо намехостам. Майлам бар он буд, ки дастнависҳои шуморо ба нашр ҳозир кунам, ба тартиб оварам, чунон ки Софя Андреевна ёвари Толстойи бузург буд. Агар аз шӯълаи шуҳрати шумо ламъае ба ман расад,

каноатманд будам... Шумо холо ин гуна хаёлтарошиҳои бебоконаи духтари дехотиро шунида, балки механдидед, рост не?..

Ман он рӯз дар паҳлуи шумо дар мошин нишастаму чӣ гуна атрофиён бо чашмони ҳавасбор бо мо менигаристанд, ҳеч пай бурда будед? Чӣ гуна хушбахт будам ман, шумо ҳеч огоҳӣ надоштед!..

Покизагию озодагии сару тан ва вучуди шумо, кабинаи беғубори мошинатон, гуфтугӯятон — ҳамааш маро мафтун мекард. Аз рӯйи асархоятон ман шуморо ҷавонмарди зиёда пуртамкину андешаманд тасаввур мекардам, вале он рӯз иқрор намудам, ки дар воқеъ аз пиндошти ман беҳтаред, шӯҳгуфтору латифтабъ ва зеботаред.

Ба фикрам, он рӯз мо якдигарро ба диққат месанчидем, аз ҳар як сухан, пешниҳод, табассум, ханда, аз ҳар як ҳаракат ва нигоҳи якдигар ба худ хулоса мебардоштем. Медонам, бе килу кол ҳамроҳатон ба сайри дараи равона гашатани ман шуморо андаке ҳайрон кард, аммо ман дигаргуна рафтор карда наметавонистам. Агарчи метавонистам сабабе пеш биёраму бигӯям, ки имрӯз ба дугонаҳоям таъкид накарда омадам, агар малолатон наояд, ягон рӯзи дигар, пӯла-шӯла... Вале чунин муомала, (сонитар инро хуб санчидед) дар хулқу атвори ман набуд. Бинобар он, зоҳиран бебок ва гӯё беҳиҷолат дар ошхонаи канори рӯд ҳамроҳатон нишаста кабоб хӯрдаму оби мева, бемалол бо шумо дар рӯйи хоросанги соҳил бо сӯҳбат нишастам. Дар хотир доред, ба шумо аз ҳаёти худ чунон бо рағбат ҳикоя мекардам, гӯё мо бо ҳам чандинсола шиносон бошем? Баъд шумо аз бордони мошинатон либос ва кафши варзишӣ гирифта пӯшидеду гуфтед, ки ба кӯтали рӯ ба рӯ баромада меоед. Ин барои шумо як навъ варзиш будаст.

Шумо магнитофони мошинро ба кор андохтед, то ман тарона шунида, дар танҳой дилтанг набошам. Аммо ман боз як бор шуморо ҳайрон кардам:

— Ҳамроҳи шумо ба кӯтал бароям-чӣ? Натарсед, ман ба шумо бор намешавам, — гуфтам ман бо як навъ адои хоси духтарона шармида.

Шумо ҳайрониатонро моҳирона пинҳон кунед ҳам, ман дониستم, ки он лаҳза аз дилатон чӣ гапҳо гузашт. «Ин духтар аз ҳеч бало намеҳаросад, метарсам, ки мабодо аз тахи сад дор гурехта, ба чандин гӯлаҳ алав мондагӣ бошад». Тахминан чунин гуфтед. Ҳамин тавр не? Баъдтар худатон санчидед, ки ман риёкорона хоҳишамро пардапӯш кардан наметавонам ва аз ин гуна гурбарақсонихо безорам. Хоса, он рӯз, ки ба дидори шумо расида будам, сипоҳигарӣ кардан дар назарам аблаҳии маҳз менамуд.

— Охир... шумо либоси мувофиқ надоред... Бо ин чумчаяк чӣ хел ба кӯҳ мебароед? — гуфтед шумо ба кафшҳои нафису нӯгборики ман нигариста бо табассум.

— Пойлуч мебароям!.. — гуфтам ман бебок, лаҳзае наандешида. Баъд тавзеҳ намудам: — Ман дар пахтазор пойлуч кор карда одат кардам. Мегӯянд, ки дар замин пойлуч гаштан барои саломатӣ нафъ дорад.

— Рост мегӯед, заряди электрикии вучуди одамро замин мегирад. — Инро гуфтеду хандидед шумо. Баъд илова кардед: — Яке мегӯяд — бараҳнагӣ нафъ дорад, дигаре мегӯяд — гуруснагӣ...

— Умуман, фақирӣ барои сихатӣ нафъ доштаст-дия, — гуфтам ман аз сари шӯҳӣ бедард хандида он замон. — Ҳайронам, ки барои чӣ ягон мансабдори камбағалро намебинам. Агар раиси колхоз, директори совхоз, раҳбари район ё вазири нодорро медидам...

Шумо гуфтаҳои маро лаҳзае бо табассум ба рӯи ман нигариста гӯш додеду баъд ба нишони тасдиқ сар чунбондед ва ба чашмам нигариста, як навъ навозишкорона, балки меҳромез хандидед. Хандаатон он лаҳза чилвае аз ҳамфикрӣ, ҳайронӣ ва шодмонӣ буд. Баъд, шумо далер дасти маро гирифтеду гуфтед:

— Рафтем! ...

Ҳеч пай набурдед, ки чӣ гуна дасти маро гирифтеду вучудамро раъша гирифт?

Шумо дасти маро гирифтеду аз пайраҳаи борик ба ҷониби кӯҳ рах гирифтед ва ман гӯё ба ин амал кайҳо одат карда бошам, хомӯш ба шумо мувофиқат кардам. Аммо беҳабар будед, ки он соат шумо дар кафи дастони худ дасти маро не, диламро фишурда мерафтед!.. Қалби бечораи ман он лаҳза яку якбора ба мисли мурғаки ногаҳон дар бом афтода чунон метапид, ҳаёл мекардам, ки ҳамин замон аз хуш меравам. Шумо вазъи маро намедидед, балки парвои фалак надоштед, намедонистед, ки дасти духтареро, ки ҳаргиз касе нафишурдааст, бори нахуст мефишоред... Барои духтари бедарду беҳис, балки ин кори осон бошад, аммо барои ман...

Баъдан ҳисси шаҳват акли шуморо тира кард магар, ба чашмони ман ба гардану сари сина ва дигар узвҳои ман як навъ ҳарисона менигаристеду ким чӣ хел густохона лабханд менамудед. Маънии ин гуна лабханди шуморо идрок карда натавониста, он рӯз саргаранг будам.

Дар он айём хеле гӯл будаам, хомандешу содалавҳ ва билониҳоя хушбӯвар будаам, инро ман сонитар донистам. Маънии лабханди шуморо идрок накарда, ба шубҳа афтодам, вале хушхол мерафтаму мерафтам... Акнун, баъди гузаштани солҳо нек медонам, ки шумо чаро он рӯз асроромез лабханд мекардед. Ҳақиқати ҳолро ҳоло бигӯям,

шумо шунавед: он рӯз ақидаи шумо аз бобати ман ҳар лаҳза дигаргун буд — гоҳ маро поку сода мешумурдед, вале дақиқае баъд гумон мекардед, ки ман як духтари аз ҳайси гӯлию гумроҳӣ ба бадгардӣ хӯ гирифта, балки сабукфикрам, вагарна ба шумо овезон намегаштам. Ҳамин тавр не?..

Бешубҳа, аз рӯйи рафторам он рӯз ҳар як марди солимақл чунин хулоса мегирифт. Охир, кадом духтари бамаънӣ ва поку мубарро рӯзи нахустини шиносӣ бо як марди бегона ва ҳаргиз ноозмуда, боз зану фарзанддор ба кӯтали хилват меравам меғӯяд?! Аммо ман ин амали худро ба ёд оварда, имрӯз ҳам афсӯс намехӯрам, пушаймон нестам, ҳиҷолат намекашам. Фаразан, агар имрӯз кулли он саргузаштамо дигарбора аз сар гузаронданам лозим ояд, лаҳзае дудила нагашта, даст ба дасти шумо меодаму боз ба он кӯҳҳои дуродури осмонбӯс мерафтам... Маро муҳаббат раҳнамун буд, вале шумо ҳанӯз огоҳ набудед. Муҳаббати ҳақиқӣ иборат аз бӯсу канор ва лаззати шаҳват нест, охир! Он ба никоҳ ва дигар бурду бохт низ коре надорад...

Бале, ақли ман дар чояш буд, қабл аз ин аз ҳеч марде навозиш надида будам, саҳеҳтараш ин, ки дар дунё барои ман дигар марде вучуд надошт. Ман фақат муҳаббати шуморо муддатҳо дар дилу чонам парварда будам ва нек медонистам, ки дар умр дигар касеро монанди Шумо дӯст нахоҳам дошт, меҳри аввалу охир барои ман Шумо будед.

Агар дона ба замини ҳанӯз норасида биафтад, зоеъ хоҳад шуд. Тарси ман аз он буд, ки шумо ба дӯстдории ман тайёр нестед, мабодо, ки хато кунам... Сонитар ҳақиқати ин сухани маро худатон ҳам тасдиқ карда будед.

Албатта, он рӯз, дар он лаҳза шумо аз вазъи ман сирф беҳабар будед. Азбаски дасти бисёр занону духтаронро ба

ин минвол бепарво дар кафи дастони худ гирифта
фишурдаед, нармак-нармак навозишҳо кардаед, дили
шуморо дасти ман камтар ба изтироб овардагист?

Албатта, ин гумони маро ба дил сахт нигаред, агар
ғалат мекунам, қаблан маъзарат мецоҳам. Аммо лаҳзае ба
ҷойи ман худро гузореда нигаред... Охир, умрам бино
гашт, бори нахуст дасти маро марде дар кафи дастони худ
гирифта мефишурд! Бори нахуст!.. Мо дар деҳа агар бо
чинси мард даст дода вохӯрӣ кунем, фақат бо наздикону
пайвандони худ... Кош, он рӯз ин маъниро мефаҳмидеда
вазъи мани бечораро идрок мекардед!..

Он рӯз ман хайрият мегуфтам, ки шумо ба авзоъи ман
бо диққат, зехн монда наменигаред ва ҳоли маро возеҳ пай
намебаред. Он лаҳзаҳо чӣ тӯфоне дар вучуди ман
бархостанастро агар медонистед... Ба фикрам, шумо
мардон дар нисбати занҳо қарахттаред, баъзан бедарду
бепарвоед, худкому худбинед! Аммо ҳангоми ба каф қалам
гирифтани шумо аз афти қор, қуллан тағйир меёбед. Дар
хикояву қиссаҳои то ба тамоми дигаред: дилшинос,
борикбин, рамузфаҳму дардошно... Аз ин таънаҳо
наранҷед, чунон ки меғӯянд, бар дари хона ҳар саге шер
аст!..

Мо сараввал аз пайраҳаи регдав мерафтем. Реги
гарму нарм пойҳои урғи маро гӯё молиш мебуду навозиш
мекард. Баъд пайраҳаи алафпӯш оғоз ёфт. Акнун алафҳои
хордор кам-кам ба пойи ман меҳалиданд, вале сабр
мекардаму дардамо зохир намесоҳтам, баъзан поямо ба
замин молида, хори сахл дармондаро берун мекардам.
Аммо гоҳе баночор рӯйи раҳ менишастаму хори ба поям
дарун рафтаре гирифтани мешудам. Шумо ҳам чолок дар
барам менишастеда аз пойи ман хорро берун меовардед.
Расидани милаҳои мӯйи шогирд ба муаллим, ки дар

романҳои адибони гузаштаи Аврупо борҳо тасвир шудааст ва оғози муҳаббати анъанавии онон муқаррар гаштааст, он рӯз, ба гумонам, миёни ману шумо ҳам пайванд меандохт. Ҳангоми хорғирӣ баъзан баробар меҳамидему чабин ва сару мӯҳои мо ба ҳам мерасид. Шумо пойи хорзадаи маро рӯйи даст дошта, хеле машғул мегаштед, вале бесӯзан хори шикаста ба осонӣ берун намеомад.

— Монед... Сонӣ мегирам... Худро азоб надихед... — мегуфтам ман ҳар замон аз хичолат дарғирифта.

— Азоб мегӯед?! Ин пойи зеборо барои як бор навозиш кардан ними ҳаётамро бидиҳам, ки боз кам аст... Афродита гӯён гаштаанд мардумон, шумо — Афродитаи зиндаед!..

Аз ин қабил суҳанон ҳар қадар мегуфтед, ман «муболиға мекунед» гӯён меҳандидам, вале ҳароина шодмонии маро қанор набуд. Хайр, худатон хуб медонед, дар синни ҳабдаҳ инчунин тавсифро ҳеҷ як духтари андаке хушгилу тозарӯ ба шахси худ хушомад ва тамаллуқ намепиндорад.

Чӣ қойи шубҳа, дар воқеъ ҳам, чашм доштам ва медидам, ки ҳар як узв аз узви дигарам зебою дилчӯ, мутаносибу мавзун аст, баъзан дар муқоиса бо зеботарин духтарони шаҳри ҳуснободи шумо ба худ менигаристаму аз назокату малоҳате, ки табиат ба ман додааст, мамнун будам, аз худ ҳеҷ нуқсе ва норасоие намеёфтам.

Баъд роҳи мо аз санглох афтоду раҳ гаштани ман боз ҳам мушқилтар гашт. Аз рӯйи сангҳои тез по мондан маро азият меод. Ногаҳон шумо бо шӯҳӣ маро сари ду даст озод бардоштед. Ман аз шарм, аз хичолат фарёде баровардаму кӯшиш кардам, ки аз дастатон раҳой ёбам, аммо ба муқобили ин амал шумо маро ба тани худ ҷафс меғирифтед. Ман рӯйи дастони шумо почак мезадаму зорӣ

мекардам, ки ба замин гузоред... Баъд... оташи лабони шумо ба лабонам рехту нафасгир гаштам, гӯё лахзае чашмонамро пӯшидаму аз хуш рафтам, хомӯш гаштам... Не, «хомӯш гаштам» на он сухани даркорӣ аст, тамоми шодмонию изтиробам ба дарун заду гумонам, ки сонияе аз хуш рафтам.

Ҳамон рӯз шӯхию лаззати висоли мо аз ҳадди бўсу канор берун нарафт. Ман ба тарзи қатъӣ ҳаваси шуморо монёӣ гаштам:

— Фақат дар бистари никоҳ...

Он рӯзе, ки ин суханро мегуфтам, дилпур будам, ки шумо дар насиби манеду ман сайди шумоям. Амин будам, ки шумо ҳаргиз аз ман гузар карда наметавонед, зеро ҳеч духтаре ба чунин раъноӣ дар дунё шуморо ба мисли ман дӯстдор нест ва чунин зебой дигар ҳанӯз аз модар назодаст. Бе ҳеч шубҳае, шумо он замон ба худбоварии ҷавонии ман хандидагистед... Худам ҳам имрӯз ба он ғурур ва дилпуриҳои ҷавониям меҳандам...

Ҳоло он муҳаббат ва он рӯзгоронро бе изтироб ба ёд оварда наметавонам, хотира ва тасвири он айём ҳар шабу рӯз чандин бор пеши назарам меояд. Бовар мекунад, маҳз ҳамин диду водид ва шӯълаи хотираҳо имрӯз боиси шодмонии ман аст. Охир, ман дигар мардиро ба ин тариқ дӯстдор набудам ва дигар дӯст нахоҳам дошт. Айёми муҳаббату хушбахтиҳои ман бо шумо гузашт... Аслан, зане, ки ба қисмати худ тан мебахад, ақлманд аст, агарчи мардumi кӯтаҳназар аз беҳирадӣ ба ин ҳукм тамасхур мекунад. Чӣ илloch, даври мо бюрократ ва лаққиеи беҳударо аз ҳар даври замоне бештар ба рӯи кор овард.

Қисмати ман ин аст, ки имрӯз ё аниқтараш ин шаб бемуҳаббат дар бистари никоҳ бояд бихобам... Аз як ҷиҳат, бовар мекунад, ки хурсандам. Хурсандам, ки ман ба

хисси худ, ба майлу хоҳиш худ ғолиб будан тавонистам, аз ҷиҳати дигар ба ҳар ҳол, аламовар аст.

Агар зани аслан бебаҳти шуморо бештар дар мусибат мемондам, фарзандонатонро аламзада мекардам, магар дар умр ман осоиш ва комронӣ ёфтан метавонистам?! Албатта, шумо хоҳед гуфт: «Зани ман аз ду сар бадбахт аст, бо касе, ки ўро дўст намедорад, ҳамзистӣ бадбахтии якумрист...» Медонам, аммо мецоҳам, ки аз ман домангир набошад, азоби вичдон барои ман аз ҳар уқубате сахттар аст. Вақте ки ҳамсаратон ба суроғи ман омад, мо дуру дароз ҳамгап будем ва ў ашкрезон хоҳиш кард: «Агар маро дўст надорад ҳам, бигзор, ки ба хотири фарзандонаш бо ман монад... Ту ба ман шафқат куну аз вай даст каш...» Чӣ гўям, агар вай ба худ ҳаминро раво бинад... Ман ба марде, ки маро дўст намедорад, як шаб ҳам ҳамболин намегаштам. Ин ҷавоне, ки ҳоло маро ба занӣ мегирад, дар ишқи ман девона аст, фақат ман ўро шумо барин дўст доштанам дар гумон.

...Дар тўли панҷ соли дар шаҳр буданам чӣ қадар диду водид, чӣ миқдор рўзҳои хушию хуррамӣ буданд — он ҳамаро мӯ ба мӯ ба шумо боз гуфтанамро ҳочат набудагист. Ману Шумо зану шавҳар набудем, аммо ҳеч зане бо шавҳари худ ин қадар хушбахту хушҳол набуд, чунон ки ман бо Шумо ва аминам, ки Шумо ҳам бо зани худ ҳаргиз чунин хушвақт набудед, чунон ки бо ман! Балки аз ҳамин сабаб баъди хатми донишгоҳ, чун суханамон бо якдигар баҳя нахўрд, ба кўху дараҳои диловези Душанбе падруд карданам саҳт мушқил гашт. Дар сари қаҳру ситеза, боре бо алам хитобан ба он диёри орзую мухаббатам дар рўзномаи худ навишта будам: «Шавад имсол хунин чўйборат, Бало рўяд зи кўху марғзорат...»

Чӣ гӯям, ки шумо дар ҳар бобат ҷавонмард будед. Дар охир ҳам ҷавонмарди кардед, аммо ҷӣ кунам, ки ман наметавонистам, дигаргуна амал кунам... Не, ман сараввал аз садоқат ва меҳрубониҳои шумо навиштан мецоҳам...

Ёд доред, ки боре ба сайри Файзобод рафта будем, дар мағозаи ноҳия он ҷо борони чармини гаронбаҳоеро дидем. Ман бо ҳавас ба он либоси дар мо расмшуда ва камӯб нигаристаму шумо фавран гуфтед:

— Ку, як бор бипӯш.

— Чӣ даркор? Барои янгаам?

— Мебинам, барои кӣ мувофиқ аст...

Ман он борониро пӯшидам, мувофиқи қадду басти ман, шинам ва зебанда буд.

— Ба ҳеч зан чунин мувофиқ наомадаст! — гуфт фурушанда ва бо ҳамин як сухан номаълум оташи ҳасрати маро доман зад.

— Дигар аз танат дар наёр! — гуфтед, ба нишони писандидагӣ сарангуштатонро боло бардошта. — Гуё маҳз барои ту дӯхтаанд! — Баъд ҳазломез илова кардед: — Наход ки дар дунё боз духтари дигаре қадду басти туро дошта бошад?! Не, ту ягонаӣ!.. Ҳайронам, аз кучо андоза гирифта бошанд? Ку, бубин, моли кадом кишвар аст?..

Дар ҷайб пули зиёд надоштед, аммо бе ҳеч дудилагӣ масофаи қариб панҷоҳ километрро гузашта ба шаҳр рафтеду пулро аз касе қарз карда овардед ва он борониро барои ман харидед. Охир, қиммати он қариб моҳонаи яксолаи падари колхозчии ман аст.

Чунин меҳрубониҳо ва инояти дилҷӯиҳои шумо ба ман кам набуд, аз вачҳи ҳиммат ва ҷавонмарди ман аз шумо болотар касеро намедонам. Аммо аз тӯхфаҳои гаронбаҳо ҳаргиз хурсанд набудам. Ҳар яке аз инчунин тӯхфаҳои шумо гӯё ба забон меомаду ба ман мегуфт: «Ту

маъшукаи вай ҳастӣ!» Ман маъшука будан намехостам. Муҳаббати ман болотар аз ҳадди дӯстдориҳои муқаррарӣ буд ва ҳақ доштам, ки муқофоти арзандатареро сазовор бошам.

Агарчи шумо маро сидқан дӯстдор буед, солҳои аввал баъзан ба васвасаи шайтон мебаромадам ва ба самимияти шумо шубҳа мекардам. Вале баъд аз як ҳодисаи дар айёми пахтачинӣ рӯйдода дигар ба меҳру вафои шумо тан наодода наметавонистам.

Одатан, ҳар тирамоҳ донишҷӯёро қариб ба муддати ду моҳ барои пахтачинӣ ба районҳо мебарданд. Ба деҳкон осон аст, баъди қори саҳро дар хона танаширо мешӯяд, истироҳат, ҷою ҳӯроки дилхоҳашро меҳӯраду кӯфтагиашро мебарорад. Аммо донишҷӯён баъзан бист-сӣ нафарӣ дар клубу ҷойхонаи деҳа, синфхонаҳои мактаб ва ё дар шипангҳои бригадҳо зиндагӣ карда, пахта мечиданд. Айёми сармои танги тирамоҳ ва аввали зимистон он зисту зиндагиро Худо ба сағ нишон надихад, ки он ҳам ҷонвари вафодор аст: на василаи шустушӯи дуруст, на оби гуворои ошомиданӣ, на ҷою на ҳӯроки дилкаш, на хонаи гарм... Ҳар рӯз макароншӯрбон бемазза, агар баъзан палав пазанд ҳам, аз беҳунарии донишҷӯи аз ночорӣ ошпазиро ба зима гирифта он ҳӯрокро ба даҳан гирифтани мушқил буд. Хусусан, ки аз оби нопоку захиrolуди ҷӯйборон ҳӯрда, бисёр духтарону ҷавонон бемор мешуданд. Ба гумонам, ман соли аввал маҳз аз ҳамон обҳои захиrolин ба марази зардпарвин мубтало гашта будам... Чӣ ҳоҷати гуфтан, худатон медонед, қариб ҳар сол аз фасли пахтачинӣ ягон маразе ба ман мечаспид, шумо аз сари киноя мегуфтед: «Боз чӣ «муқофот» овардӣ?» Ёдам меояд, соли аввали ба зардпарвин мубтало гаштанам хеле дар талвоса афтодед, басо ташвиш додаматон. Маро ба бемористони шаҳр

оварданду шумо ҳар бегоҳӣ тӯрхалта дар даст дар паси девори беморхона ҳозир будед. Ҳамаи дилсӯзӣ ва ғамгусориҳоятонро як ба як дар хотир дорам. Духтурҳо ва ҳамшираҳо мегуфтанд: «Шавҳарат ё вазир-пазир аст ё савдогари калон, ҳама чизро барои ту муҳайё мекунад...» Ман дар ҷавоб механдидаму болида мегуфтам: «На вазир аст, на савдогар, сидқан дӯстам медорад!..» Ба моҳӣ нигаристани бемор ғоида дорад гӯянд, шумо рӯйи ҷевончаи ман аквариум оварда мондед; ҳар рӯз шарбати сабзӣ, аксаран ҷавро ҷӯшонда, обашро меовардед, шикамбаи гов, лимӯ... Мардуми дорушинос ҳар чӣ гӯянд, шумо онро барои ман ҳозир мекардед... Боз аз матлаб дур рафтам.

Чӣ гӯям, ки аслан ногуфтаниам беҳтар аст, вале боядам гуфт. Ҳодисае, ки гуфтаниам, тирамоҳи соли сеюми таҳсилам рӯй дода буд. Гурӯҳи мо баъди пахтачинӣ шомгоҳон ба аробаи трактор савор аз пахтазор ба манзилгоҳ меомад, ки ногаҳон ароба аз рӯйи пули захбур ба поён лағчид. Ман дар бемористони район ба худ омадам. Нахустин дархостам аз ҳамсабақон ҳамин буд, ки ба шумо занг зананду ахволамро хабар диҳанд. Мехостам, ки дар лаҳзаҳои вопасини умр шумо дар барам бошед. Ман кӯрнамаку носипос бошам, агар дар умр он ҳама ғамгусориҳои шуморо фаромӯш кунам. Чӣ сон фаромӯш кунам, ки рӯзи дигари ҳодиса аллакай шумо дар сари болини ман ҳозир будед ва аз дидори шумо ҳоли ман худ аз худ беҳтар шуд.

Баъди ҳафтае маро ба бемористони шаҳр бурдед. Заҳми чашмам шуморо беқарор медошт. Духтурҳои гуногун диданд, санчиданд, табобат карданд ва оқибат ба шумо ба тариқи дӯстона маслиҳат доданд: агар боре

мутахассисони Маскав муоина кунанд, бе манфиат нахоҳад буд.

Як ҳафта ҳамроҳам ба Маскав рафтед. Аз доруи дармонҳои тавсия кардагии профессори масковӣ чашмам равшантар гашт, хеле беҳтар медидам, аммо шумо ҳеҷ таскин намеёфтед.

Баъд, тобистони ҳамон сол, чун айёми таътил фаро расид, шумо маро ба шаҳри Одесса бурдед. Дар он шаҳр як нафар профессори машҳур маро табобат карду баъди он шумо аз вачҳи чашмам андаке хотирчамъ гаштед.

Ман ин ҳамаро аслан барои чӣ ба шумо менависам, хайронам. Бале, саргузаштамо мӯ ба мӯ дар хотир дорам. Ҳамчунон медонам, ки ҳоло аз чӣ каси наздикам якумрӣ чудо мешавам. Вале меҳоҳам, ки шуморо боре ба худатон боз намоям, меҳоҳам ба симои худ имрӯз аз дарчаи чашмони ман ҳам нигаред. Боз меҳоҳам, ки бигӯям, чаро аз бахти худ даст кашидам? Ба хотири кӣ?... Худатон медонед...

Чӣ кунам, ки ман ҳамаи ин майда-чуйдаҳои саргузаштамонро лаҳзае фаромӯш кардан наметавонам. Бинобар он, аз шумо очизона хоҳонам: соате тоқат биёвареду ин навиштаҳои маро бихонед, аз рози даруни духтаре, ки аз рӯйи ҳавас не, бо умеди қавӣ шуморо дӯстдор буд ва як умр дар муҳаббати худ пойдор хоҳад монд, сарсарӣ нагузаред. Бузургони Шарқи қадим маро ба таъсири осори худ ҳамеша умедворӣ омӯхтанд, вале ман чунон ки дар сари шохӣ дарахти баланде бошам, мудом харосон будам, ҳар лаҳза аз дилам мегузашт, ки ҳамин замон сарнагун меафтам ва оқибат афтодам. Чӣ қадар зӯр задам, то ба хоҳиши худ ғолиб бошам, аммо рӯзгор қонуну қоидаи худро доштааст, ки аз он гузар карданам мушқил омад. Файласуф Декарт мегӯяд: «Қоидаи ман чунин буд, ки

зӯрозмоне бикунаму ба шахси худ голиб бошам, на ба қисмат, майлу хоҳиши худро тағйир кунам, на тартиботи ҷаҳонро». Дареғо, ки ман на инро метавонаму на онро. Ҳамин очизӣ ва нотавонӣ маро муддатҳо дарун-дарун месӯхт, вале шумо ҳамеша дастгирам будед. Доимо мегуфтед: «Оё медонӣ, ҳамин бечорагии ту низ аз қудрату нерумандиат бармеояд?» Маро таскин медодед, ҳамин тавр не?..

Албатта, баъзан аз ин ҳоли худ ба худ ғазаб мекардаму суҳанони ҳазор сол пеш аз ин гуфтаи Ҳаким Фирдавсии Тӯсиро меҳондам: «Зану аҷдаҳо — ҳар ду дар ҳок бех. Ҷаҳон пок з-ин ҳар ду нопок бех». Аммо баъди лаҳзае боз ба худ мегуфтам: «Охир, ҳамон шоири бузург низ зодаи зани бечора аст-ку! Муҳаббат ва дӯстдорӣ дар сиришти зан махлут аст...»

Акнун ба шумо бигӯям, дар тӯли панҷ соли таҳсил дар донишқада талабгори ман кам набуданд, агарчи аксар ба арзи ниёзи худ ҷасорат намекарданд. Агар дар дили духтар ҳаваси марди дигар нест, ӯ ҳеч касро наменигарад ва ё нигарад ҳам, ўро намебинад. Барои ман дар дунё дигар марде вучуд надошт. Аммо писараки заифақли кадом як мансабдори баландпоя аз камоли бефаҳмӣ аз пасам хеле муддат кашолаю овора гашт, савори «Волга» -ҳои ҳукуматӣ сари роҳамро мепойид. Оқибат, ӯ маро тарсондан хосту ба таҳдиду тааннӣ оғоз намуд. Бефаросатро чӣ ҳам гӯям, ман ба ҷониби вай боре шавқмандона нанигариста бошам? Аммо як нафар муаллими ҷавони донишгоҳ, ки дар шумори олимони соҳибэътибор буд, сидқан маро хеле талабгорӣ кард. Ба ҳамин монанд хоҳишмандон хеле буданд, аммо ҳеч яке дили маро андаке ба ҳаяҷону изтироб наоварда бошанд, чӣ кунам?!

Худатон медонед, ҳар тобистон, чун фасли таътил фаро расад, падару модар маро тӯй карданӣ мешуданд. Модарам аз равуои хостгорон ба ҷон безор гашта буд, ки солҳои охир мегуфт:

— Э, агар дилхоҳи худат бошад, бигӯ, хостгораш биёяд, туро бароварда бидиҳаму ҷонам ором бигирад. Шабу рӯзамон дар ғами ту мегузарад, дар деҳа ҳамсоли ту ягон духтар намонд: кӯру кар ҳам шавҳар кард, тоҷи сар ҳам...

Аммо ман, ба қавли Ибни Амин, «дар чист дар ин ходиса, девор кадом аст», намедонидам.

...Хулласи калом, баъди хатми донишгоҳ ба деҳа омадаму падару модарро аз ҳавли пирдухтар гаштанам хотирпарешон дида, ба холи онҳо раҳмам омад, дилам сӯхт. Хайр, расму одати халқамонро медонед — дар чунин ҳол хобу хӯри волидайн ҳаром аст.

— Ба ҳар касе маро мувофиқ медонед, тӯй кунеду бидиҳед, ман розиам, — гуфтам ногаҳонӣ ва онҳоро ҳам моту мабхут сохтам.

Балки шумо аз ин кори ман хайрон мешаведу меғӯед: «Ку он дили ҳассосу орзупарвари ту, он — ҳама афкори равшану донишу маърифатро чӣ шуд?!» Бовар кунед, қариб ними занон бемуҳаббати сидкӣ бо шавҳарони худ зиндагӣ мекунанд. Ба хотири ин, ба хотири он... Ман падару модарамро зиёда уқубат додан нахостам. Онҳо аз таънаю маломати мардум чунон метарсанд, ки ин ҳолро шумо — мардуми шаҳр, дар тасаввур оварда наметавонед.

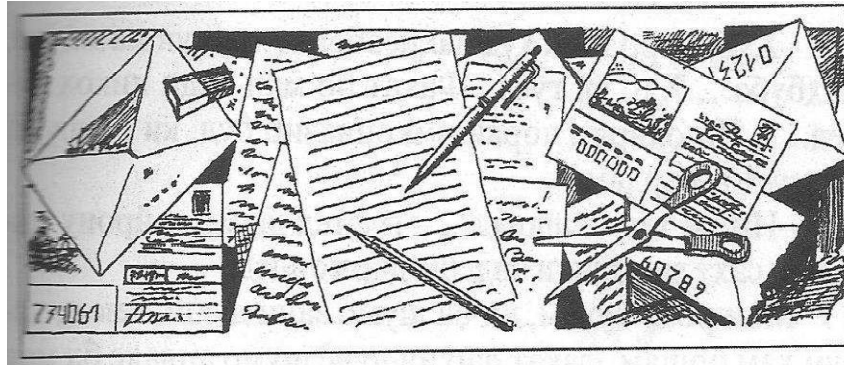
Инак, волидайн имрӯз маро ба шавҳар медиҳанд. Дар ҳавли аз субҳидам тараддуд, валвала, хулоса тӯй. Аҷиб аст, ки ман тамоман бепарвоям. Дар хона дарун нишаста, ин номаро ба шумо менависам. Гӯё тӯйи духтари дигаре бошад. Имшаб маро бо «ёр-ёр» ба хонаи домод мебаранд.

Агарчи хуб медонам дар дунё ба марди дигаре дил дода наметавонам. Шумо гумон мекунад, ки ман бадбахтам ва дар берӯзии ман худро гунаҳкор меҳисобед. Ман бадбахт нестам. Агар бе муҳаббати шумо, имрӯз аз рӯи расму одати маъмула бошад, ки якеро ниму нимкора писандида, шавҳар мекардам, он гоҳ дар воқеъ, бадбахт будам. Ман дар ҳаёт лаззати муҳаббати ҳақиқиро чашидам. Ҳар як вохӯрӣ бо шумо бароям ид буд! Дар Аврупо чунин мешуморанд: «Муҳаббат даргузар аст, он бо акди никоҳ хотима меёбад». Аммо ман намеҳохам, ки муҳаббатам хотима ёбад. Ба ҳар ҳол, бо ҳамин ҳулосаи на чандон эътимодбахш худро таскин медихам. Шумо гуфтаи шоира Зебуннисоро андаке тағйир дода, ба ман мегуфтед: «Риштаи доноият дар пойи ту занҷир шуд», балки ин ҳукм дуруст аст. Ба ҳар ҳол хотир осуда доред, дар ин бобат гуноҳи шумо нест, шумо талаби издивоҷ намудед, вале ман розӣ нашудам. Шуморо боз як бор ҳайрон кардам. Чӣ кунам, ки ман панҷ соли расо шуморо ҳар мудом дар ҳайрат афканда зиндагӣ доштам! Ҳамин тавр не? Шумо ҳаргиз чашмдор набудед, ки талаби издивоҷи шуморо ман рад мекунам. Акнун сабаби ин қарордоди худро ба шумо мегӯям: ман дар оташи бадбахтии зану фарзандони шумо гармӣ ёфта ва хушбахт буданро нахостам. Хушбахтӣ бояд ки беғилу ғаш бошад. Аз ин сабаб он рӯз ба шумо гуфтам:

— Маро дар никоҳи худ доред... Аммо аз ҳамсару фарзандонатон чудо нашавед... Дар ягон ғӯшаи шаҳр иқоматгоҳе меёбам... Агар ҳафтае як бор хабар гиредам, ки бас аст.

Шумо аз ин пешниҳод тааҷҷуб кардед, ҳатто андаке дар ҳарос афтада гуфтед:

— Яъне... кабӯтари дубома?.. Не-е.... Ду зан доштан хилофи қонун аст... бо қонун шӯхӣ кардан намешавад...

— Хуб, маро зани худ нахисобед... ҳамчун маъшука, махбуба... Ҳар чӣ гӯед.. Фақат бо ман ақди никоҳ кунед...
— Ин охирин чораи имконпазир буд, ки ба шумо пешниҳод кардам.

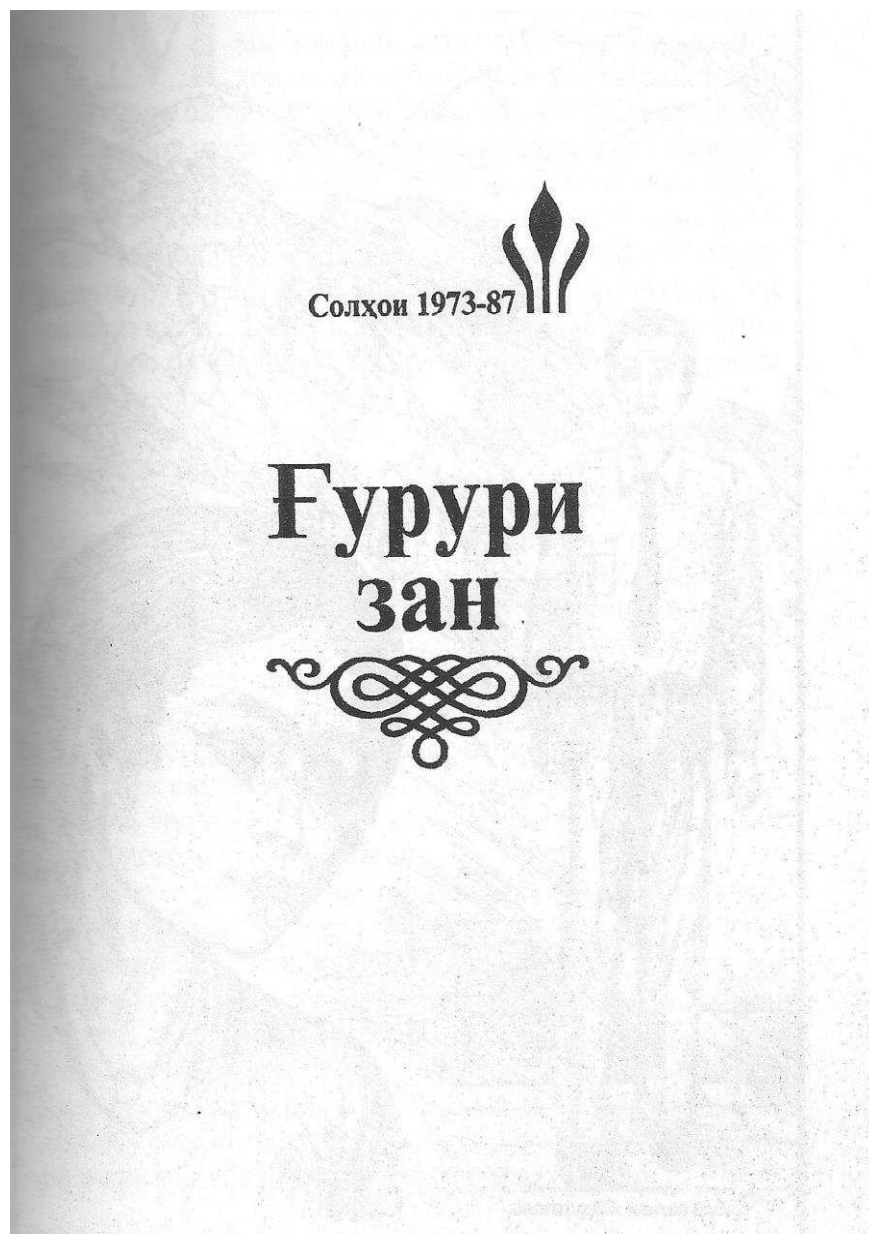
— Ин чӣ хел мешавад?.. — гуфтед шумо хайрону малул ва саҳт дар банди андеша дармондед.

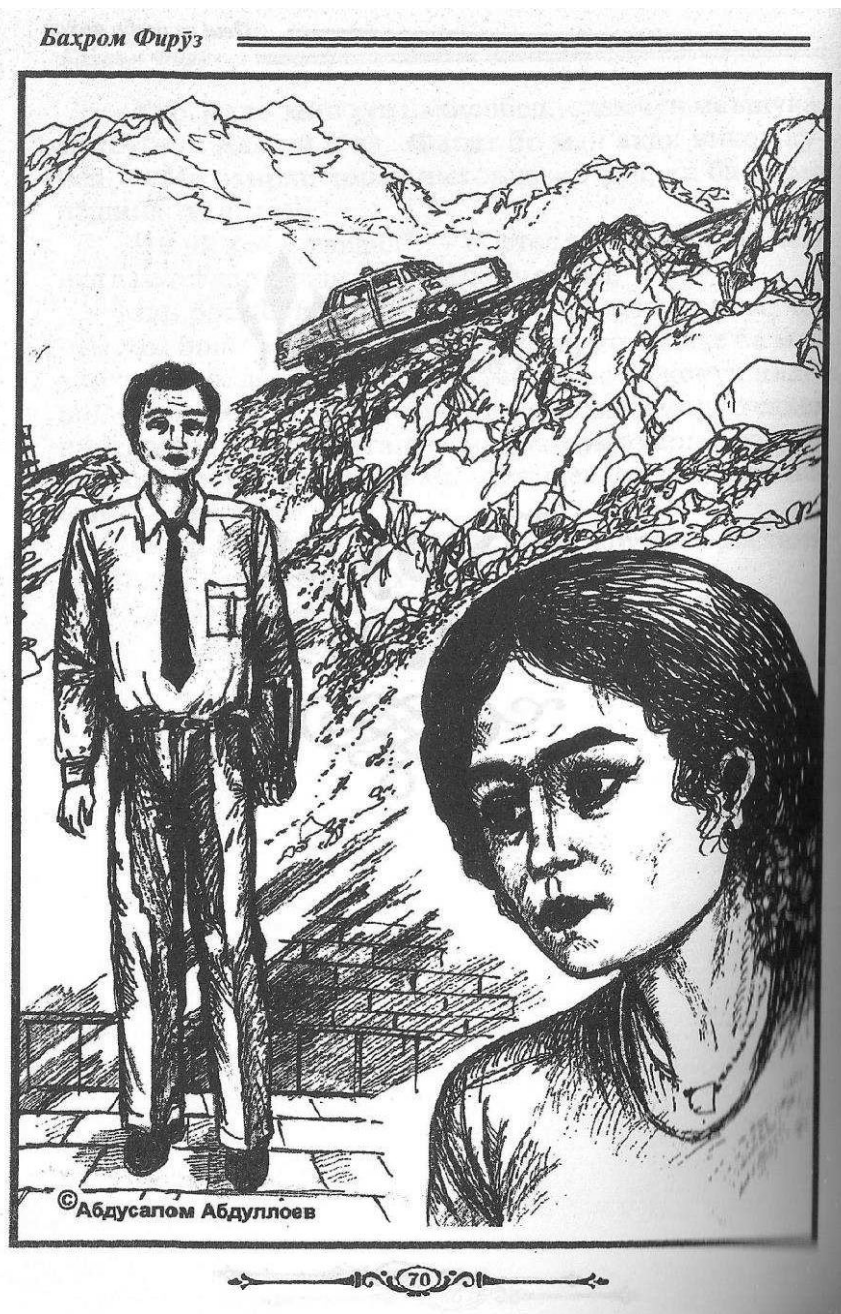
Ман розӣ будам, ки ба шумо зани дуҷум, сеҷум, чорум ҳам бошам, фақат дар ин дунё шумо андаке ба ман ҳам тааллуқ дошта бошед. Аммо шумо аз қонун андешидед. Ба ростӣ, ман қонунҳои мамлакатамонро саҳеҳ намедонам. Хайр, ҳеҷ гап не, ман аз шумо ҳаргиз озурда нестам, агарчи неқ медонам: «Оташе нест, ки охир нашавад хокистар!»

Дигар ба шумо чӣ гӯям?.. Хайр, арӯсро ороستانӣ меоянд... Ҳамеша хушу хуррам бошед...

***Дил нест кабӯтар, ки ба ҳар бом нишинад,
Аз гӯшаи боме, ки паридем, паридем.***

Соли 1988.

ҒУРУРИ ЗАН

«Волга»-и хаворанге, ки паҳлуҳояш монанди катакчаҳои тахтаи шоҳмот ҳошия ёфта буд, аз шоссе ба самти чап тоб хӯрду ба дараи танги кӯҳистон ворид гашт. Роҳи ноҳамвору пурпечутоб сар шуд. Вусъати дара ба андозае буд, ки баъзан барои убури як рӯди начандон бузург, ки қариб ду осӣёб об дошт ва як роҳи мошингузар танг меомад. Сабукрав гоҳ баробари оби рӯд ба қаъри дара фуру мерафт ва гоҳе мисли оҳу ба боло чахида, дар камари кӯталҳо меҳазид, ба саҳтӣ чархҳояш регу сангрезаҳоро ба қафо пош дода, мотораш бо фиғон ғурида баландихоро мегирифт.

— Истед! Нигоҳ доред! — Ногаҳонӣ садо баровард зане, ки дар курсии қафои мошин менишаст.

Мошин дар канори роҳ қарор гирифт. Ронанда бо таачҷуб ба зан нигарист. Вай дар чунин мавзеи хилвату бекас аз мошин фурумадани ўро чашмдор набуд. Зан сабук чахида аз мошин берун шуду ба канори роҳ рафта, ба поён лаҳзае зехн монда нигарист. Сипас, боз гашта омаду сумкачаашро кушода, раҳкирояшро дод.

Зан торҳои парешони мӯяшро даври токии зардӯзиаш печонд ва аз бироҳа рост ба поён нишеб кард. Аз нишебии санглох бемалол, бо қадамҳои устувор фурумадани ўро дида, тахмин кардан ҷойиз буд, ки ҷавонзан дар кӯҳгардӣ таҷриба дорад.

Дар соҳили рӯд, дар сояи чинор ду мошини сабукрав диққати ўро ба худ кашида буд. Вале дар атроф ҳеҷ кас наменамуд. «Волга»-и Эҳсон аз ин се сол муққадам ҷӣ тавр бошад, тақрибан ҳамон тавр мондаст, — аз дил гузаронд Мастура. — Мисли пеш барои мошинсаворӣ вақт надоштагист?..» Вай давродаври мошинро гашта, дастаҳои

дари онро кашида дид: қуфли дарҳо бастагӣ. Баъд даруни кабинаро нигарист. Либосҳо, китобу қуттиҳои сигарет, боз ким-чӣ хел майда-чуйдаҳои рӯзгори мардон як-як аз пеши назараш гузашт.

Вай лаҳзае Эҳсонро бо Муҳиб муқоиса кардан хост, вале зуд аз ин нияти худ баргашт, худ ба худ ҳиҷолат кашид. Сипас дар оиначаи паҳлӯи дари «Волга» андоми худро нигариста, аз ҳусни худ қаноатманд табассум кард. Рӯи сафедаш ханӯз пуртароват буд. Мӯи хурмой, чашмони шӯху гирои вай ханӯз ҳам дилошӯб. «Баногоҳ Эҳсон мошинро фурӯхта бошад-а!» Дастаи никелии дари мошин гӯё қувваи электр дошта бошад, Мастура бо шаст аз он даст бардошту ду-се кадам ақибтар рафт ва аз пеш гузашта, оҳиста ба рақами он нигарист.

Вай дар пайи ҷустуҷӯи соҳибони мошин ба ҷониби тепшачае рафт, ки болодасти рӯдро аз назар пинҳон мекард. Ба болои тепа баромаду дар регзори канори рӯд, бадминтонбозии чаҳор тан ҷавононро дида, бозистод.

Мастура Эҳсонро шинохт, аммо се нафари дигар ба ӯ ноошно буданд. Ҷавонон саргарми бозӣ дар тори сарашон пайдо шудани ӯро диданд, вале эътибор надоданд. Эҳсон, мисле ки бо диққат нанигарист.

Эҳсоне, ки се сол пеш аз ин монанди ҳодаи пӯсткандагӣ қоқу дароз буду устухонҳояш аз ҳам резам мегуфт, ҳоло ҷавонмарди расо гаштааст. Офтоб хӯрда, пӯсти баданаш мис барин сурхча метофт.

— Ғами рӯзгор не, ташвиши зану бача не, ба ту осон аст... — гуфт Мастура зери лаб овоз бароварда.

Офтоб кам-кам ба қиём омада, ҳаво метафсид, аз тепшачае, ки алафашон ранг гардонда буд, нолаи зиллаҳо меомад. Мастура зарраҳои арақи пешонӣ ва болои биниашро бо дастрӯмол пок карду аз сумкачааш айнаки

сабзашро гирифта, ба чашм гузошт. Чавонон саргарми бозӣ буданд. «Дид, шинохт, — худ ба худ розу ниёз мекарду алам мекашид Мастура, — ним соат боз дар тори сарашон байрақ барин истодаам. Агар кӯр нашуда бошад...» Вай се-чор қадам пештар рафт. Дар ҳамин асно лаҳзае худро бекадру ҳақир дида хориаш омад. Матлаби худро, суханони ба Эҳсон мегуфтагиашро боз як бор аз дил гузаронд. Азбаски ҳоло азмаш заиф гашта буд, андаке ислоҳ ворид кард.

— Эҳсон!.. — Мастура аз хаячон овози худро нашунид, танҳо акси садои аз кӯҳ баргашта ба гӯшаш расид.

Чавонон якбора аз бозӣ боз истоданд. Аввал бо таачҷуб ба Мастура, баъд ба рӯйи ҳамдигар нигоҳ афканда, табассум намуданду ҳар яке арақи рӯяшро пок кард. Ғуборе, ки аз таҳи пойи онҳо бармехест, оҳиста парешон мегашт.

Сонӣ Эҳсон якта-якта қадам монда, ба назди ӯ омад.

— Туро кофта омадам, Эҳсон. Ба ту гап дорам, — гуфт Мастура бо хаячон ба рӯйи чавон нигоҳ накарда. Овозаш меларзид.

— Ба таҳи чинор рав, меравам.

Эҳсон чӣ гуна баргашта ба сари толоб рафт, чӣ гуна шустушӯ карда, либос пӯшид, ҳудаш ҳам надонист. Пас аз се соли чудой, имрӯз Мастураро дида, ӯро як ҳолати аҷиб рӯй дод. Чавон буд, ин нозанинро дӯст медошт. Мастура ҳам ба вай моил буд. Тӯй карданӣ буданд, аммо Эҳсон ҳудаш розӣ нашуд. Рисолаи номзадӣ менавишт, баъди химоя, хотирчамъ гашта тӯй кардан хост. Мастура гоҳ-гоҳ ба хонаи ӯ омада, аз ҳолаш хабар гирифта мерафт. Баъд Эҳсон якмоҳа ба Маскав рафт. Аз сафар омада, ӯро наёфт. Дугонаҳои духтар гуфтанд, ки вай ба Муҳиб ном чавоне,

ки дар курси охирини Институти хоҷагии қишлоқ таҳсил доштаст, ошиқи шайдо ғашта, шавҳар кард. Баъд шунид, ки Мастура ҳамроҳи шавҳараш ба деҳа рафтаст.

«Хӯш, акнун Мастура чаро омада бошад? Чӣ гап шуд?.. Ҳеч дигар нашудааст. Аз афташ, зиндагиаш осуда... Ё худ пушаймон шуд?.. Не-е! Пушаймон шавад, аз шавҳараш ҷудо мешавад, аммо ба назди ман намеояд. Мурад ҳам, намеояд!» Дар оби соф акси худро дида, вай хис кард, ки баҳори умраш гузашта, таровати ҷавонӣ аз ӯ рафтаст. Ба ёди Эҳсон омад, ки чӣ гуна Мастура боре ӯро ба базми рӯзи таваллудаш хабар накард. Ҳол он ки ӯ тӯҳфае харида, интизор буд. Баъд ҳар ду дар соҳили кӯл вохӯрданд. Эҳсон ӯро бо рӯзи таваллудаш табрик гуфта, санҷоқи гиребон тақдим кард. Вай тӯҳфаро нагирифт. Гуфт, ки чунин тӯҳфаи гаронро намегирад. Илтимоси Эҳсон ҳеч асар накард. Пас ӯ бо қаҳр «агар нагирӣ, ба оби кӯл мепартоям» гуфт. «Ихтиёр доред, — гуфт Мастура нобоварона. Баъд илова кард: — Агар нигоҳ доред, фурсати тӯҳфа кардан мерасад». Эҳсон ҳам якрав буд, санҷоқи гиребонро ба оби кӯл ғурронд.

Ҳоло ҳамон духтари мағрур ва сангдил ба танай чинор така дода, хомӯш ба вай менигаристу хиҷолатмандона табассум мекард.

— Хӯш, кадом шамол ба ин тарафҳо парронд? — Эҳсон ба рӯи ҷавонзан нигоҳ накарда, дари мошинро кушоду сачокро ба дарун партофт ва ба курсии пеш нишаст.

— Аввал «салом» буд ё... — овози Мастура ларзид ва изтиробу озурдагиашро пинҳон дошта натавонисту рӯяшро гардонд.

— Мегӯянд, ки маънии «салом» дар луғат сулҳу оштӣ аст. Ман бо ту оштӣ гаштани не. Аммо... кина ҳам надорам, — гуфт Эҳсон рӯ турш карда.

— Кина надоштанат нағз не... Наход, ки ин хел чавони безарда бошӣ?! Намедонистам, — гуфт Мастура парешонҳол. Сипас илова кард: — Хуб, ба гузашта салавот гуфтаанд. Кори тақдир аст, — чашмони зан бо ҳаяҷон ба Эҳсон дӯхта шуданд. — Аслан, гуноҳи худат...

— Бас, гап назан, илтимос, — сухани ўро бурид Эҳсон. — Ҳар чӣ буд, гузашт. Бигӯ, барои чӣ омадӣ?

Эҳсон инро гуфту бархоста бормони мошинро кушода, курси мусофиратиро гирифт ба замин гузошт ва Мастураро ба нишастан таклиф кард.

Мастура намедонист ба чӣ навъ сухан сар кунад ва чӣ гуна ба сари матлаб ояд.

— Аҷоиб... Ҳеч бовари кас намеояд, ки ту вақти худро ба бозӣ сарф мекунӣ! — гуфт, вале аз ин беҳудагӯй хичил гашту ба тарзи «ҳангоми дудилагӣ ҳақиқатро гӯй» амал карду пурсид: — Ҳолӣ ҳам, аз афти кор, хонадор нашудай?

— Ҳар як кор вақту соат доштаст, — гуфт Эҳсон бепарво бештар барои фурӯ нишонидани изтиробии ҳамсӯхбаташ. — Зандорӣ ҳам ўҳдадорӣ изофа барин...

Соли охирин таҳсил дар аспирантура буд. Эҳсон ягон вақти ҳолӣ надошт. Фурсати хӯрокхӯриашро ба худ истироҳат мешумурд ва беш аз шаш соат ҳаргиз ҳоб надошт. Баъзан аз вохӯрӣ бо Мастура низ сар метофт.

— Ҳа, гап зан, чаро омадӣ?.. Натарс, калтак катӣ намеронам, — ҳоло бо ҳазлу шӯхӣ ба чавонзан ҷасорат бахшидан хост ў. — Шавҳарат чавони берашк будаст. — Сипас ба чашми Мастура нигариста савол кард: — Тинҷӣ,

охир? Бубахш, ба назди мо одамон аксаран аз нотинҷӣ меоянд, одат кардаам...

Мастура сарашро пас афканду чашм аз замин набардошта, хеле муддат ба андеша фуру рафт. Эҳсон боз саволашро такрор кард, дилбардорӣ дод, ҳазлу кинояҳо намуд, то ки ҳисси бегонагӣ аз байн бардошта шаваду Мастура рози дилашро гӯяд.

— Намедонам, гӯям ё нагӯям? — гуфт ӯ ниҳоят сарашро бардошта бо авзои хеле ҷиддӣ ва вачоҳати андаке алампнок.

— Мегӯям гуфта омада бошӣ, гӯй-дия, — гуфт Эҳсон ин бор бепарво.

— Туро ҳамчун бародарам ба дил наздик гирифта омадам. Мабодо, ки ба дилат андешаи дигар нагузарад. Ба ҳар ҳол, ман туро ба худ наздик меҳисобам. Балки хато мекунам, намедонам...

Аз оҳанги ҳузнангези суханони ӯ Эҳсон матлабро пай бурда ва бепарво сухани занро буриду пурсид:

— Чӣ ҳодиса рӯй дод?.. Ягон каси наздикат ҳабс шуд-чӣ?

— Э, напурс... Агар вақте маро дӯст дошта бошӣ, кина нагир, илтимос мекунам, зорӣ...

— Э, мон ҳамин гапҳоро!.. — Ин бор саҳттар ва ба дуруштӣ сухани занро бурид Эҳсон. — Дӯстдорӣ... Муҳаббат!.. — заҳргин киноят дошт вай. — Барои ишқбозӣ наомадаӣ...

— Муҳиб ҳабс шуд, ана барои чӣ омадам!.. — Дигар овозаш ларзиду чашмони Мастура лиққӣ об шуданд. Вай аз сумкачааш рӯмолча гирифта ашқи чашмонашро пок кард. Беҳабар сурмаи мижгонашро ба рӯяш молиду Эҳсонро ханда гирифт. Дар як дам ҳалқаҳои чашми ӯ то ба абрувонаш аз таъсири ин изтироб сурх шуданд.

— Гуноҳаш вазнин — одам кушт. Аслан, вай бегуноҳ аст...

Эҳсон сараввал одам куштани шавҳари ўро шунида, аз таачҷуб сар чунбонду ҳуштак кашид, баъди суҳанони бемантики Мастура лабханд кард. Албатта, ӯ ҳар рӯз аз рӯйи вазифа аз одамони гуногун чандин бор ин гуна даъвоҳоро мешунид, вале ҳеч гумон надошт, ки Мастураи ҳамадон ҳам дар ин бобат мисли дигарон соддалавҳ аст.

— Муҳиб қасдона назадаст. Онҳо ўро куштани омадагӣ... Баъзеҳо мегӯянд, ки илоҳи ҳалосиаш ҳаст. Агар ту тафтиш мекардӣ... — Мастура илтиҷоомез ба рӯйи Эҳсон нигарист. — Ба талабат аз дуру наздик одамон меомадаанд... Хайр, илоҳи ҳалосиаш ҳаст ё не? А? Ба ман росташро гӯю мон.

— Ту ин ҳел саросема нашав... Одам кушт мегӯй, одамкушро аз ҳабс ҳалос кардан магар мумкин аст?!

— Қасдона накуштаст, ноҳост...

— Як ронандаи автомашинаро суд карданд. Пирамарде аз болои мошинаш парида ҳалок шудааст. Магар ронанда қасдона ўро кушт ё ғаразе дошт?

— Албатта, боз ту беҳтар медонӣ. Лекин ҳама мегӯянд, ки Муҳиб гунаҳгор не. Гӯш кун, ман аз як сар гӯям: Муҳиб байтори колхоз буд. Ҳамон шабу рӯз ба гову гӯсолаҳо дору мегузаронд. Дар ферма Гуласал ном як духтари хешаш говдӯш буд. Як духтари бетолеъ. Ба як марди занмонда доданд. Бо шавҳараш ситорааш ҳеч рост наомад. Шавҳараш Туроб ном дорад, як марди бадзарфи худобеҳабар, шаб — бангию рӯз — хангӣ. Дар байни зану шавҳар чӣ гап мегузараду Туроб ба ферма омада занашро дошта задани мешавад. Муҳиб ба миён медарояду Туробро тела дода аз дарвоза бароварда меронад. Ана, ба миёни ду касофат даромаду ба боло монд. Сонӣ Туроб ҳамроҳи

додараш Раҳмон меояд. Муҳиб боз сари роҳашонро медорад. Туробро хурду калон — ҳама медонанд. Аз зани аввалинаш фарзанд наёфта чудо шудагӣ, аз Гуласал ҳам фарзанд надорад. Аз алам шабу рӯз арақхӯрӣ мекунад. Ана, сонӣ кор ба занозанӣ мерасад. Ду додар ба Муҳиб дармеафтанд. Занҳо ғавғоро шунида, давида меоянд. Ҳар ду ба Муҳиб дарафтода расо ўро кўфтаанд. Онҳо кўбанд, ин нигариста мешинад-чӣ? Мушташ расидаст ё не, Туроб афтодаст, балки ягон хел дардаш гирифтагӣ, кӣ медонад?! Боз ҳудаш аз чояш хеста рафта болои алаф дароз кашидаст. Гӯё ба додараш гуфта бошад, ки хунаш ба гардани Муҳиб. Намурда тахтар рав, касофат!.. — Мастура бо авзои кулфатзада ба ин минвол дуру дароз ҳикоят кард, якеро сиёҳ, дигареро сафед сохт, фикри мардуми деҳа, ҳукми ҳар тарафро гуфту сипас маслиҳатомез пурсид: — Хайр, чӣ мегӯӣ?.. Будо шуди воқеа ана ҳамин.

Эҳсон дуру дароз дар андеша афтод. Аз рӯйи суханони Мастура гуноҳи Муҳибро андоза гирифтани ғалат буд. Воқеа ба назар ҳамту оддӣ, ҳама гапу кор равшан менамояд, вале агар чуқур таҳқиқ кунед, ҳеч як амал тасодуфӣ нест, сабабе дорад. Масалан, чаро шавҳараш Гуласалро заданӣ омадаст? Боз дар ферма? То ба хона омадани занаш сабр карда натавонист?.. Чаро ин хел саҳт шӯридааст?.. Муҳиб аз тасодуф ба миён даромада ё...

— Ин воқеа ба назари аввал ҳамту, оддӣ намояд ҳам, хеле чигил дорад, Мастура. Фоҷиае, ки зан ба миён афтодаст, беган намешавад. Таҳқиқи чуқур бояд.

— Барои чӣ ту ба одам бовар намекунӣ? Ҳама шоҳидон зиндаанд! Наход, ки ман дурӯғ гӯям?!

— Не, ту дурӯғ намегӯӣ... Таҳи гапро ханӯз ман ҳам, ту ҳам намедонем, дигар шоҳидони ин фоҷиа ҳам намедонанд. Аз ин рӯ ба назар оддӣ менамояд.

— Хуб, агар мураккаб аст, ба фикрат, ягон илочи халосиаш ҳаст ё не? Ана, ҳаминашро бигӯ.

— Дар ҳар ҳол, шавҳарат гунаҳкор барин. Баъди тафтиш равшан мешавад.

— Тафтиши онро худат ба зимма мегирӣ?

— Хайр, аҷаб не, ба ман супоранд. Кӯмаки ман ба ту ҳамин мешавад ки кӯшиш мекунам, ки ҳақиқат кунам. Ҳукмро суд мебарорад. Сонӣ «дард аз Худою гила аз ҳамсоя» нашавад.

Мастура чашм аз як нукта нақанда, як дасташ ба зери занаҳдон хеле вақт хомӯш монд. Баъд ҳаёломез гуфт:

— Албатта, аз рақиби худ қасдатро мегирӣ! — Чашмони тобноки ӯ алмосвор дурахшиданд.

Эҳсон гилаомез ба рӯи Мастура нигариста оҳе кашид. Баъди лаҳзае таҳаммул кулфати ба сари ҷавонзан афтодари пеши назар оварду захирашро фурӯ бурд.

Вай чузъбандро кушода, баёноти гунаҳгорон, шаҳодати гувоҳҳо, варақаҳои саволу ҷавоб, ҳулосаҳои озмоишу таҳқиқи тиббӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои ба ҷинояти Муҳиб Раҳмон вобастаро бори дигар аз назар гузаронду ба андеша фурӯ рафт. Дар як кунчи дили муфаттиш шубҳае буд, вале ӯ онро ба ҳеҷ кас гуфта наметавонист. Гапи набудагиро баъзан лутқа дода, ба даҳони гувоҳ ва ё гунаҳкор андохтан ҳамаро ба ғалат меандозад. Агар Муҳиб бегуноҳ ҷазо гирад, якчанд сол саҳтӣ мекашад, аммо муфаттиш як умр дар азоб мемонад. Азоби вичдон барин азоби ҷонсӯз нест!.. Раҳмон пас аз марг ба номи бародараш доғ задан намеҳадад. Гувоҳҳо бошанд, хайр, мурдагӣ мурду рафт, дигар зинда намешавад, қисматаш ҳамин будаст, акнун ба зинда ҷабр нашавад мегӯянд. Риштаи ҳаёти инсон қанда шудааст!.. Ин гапи ҳазл не, гунаҳкор хатман бояд ҷазо бинад. Агарчи дар ин фоҷиа

гунаҳкори асосӣ худӣ мактул аст... Бечазо мондани одамкуш ҳодисаи мудҳишест, ба гӯши ҳар кас ҳам саҳт мерасад. Ҳаяҷон ва мутаассирӣ ба рӯҳи кас тазйиқ меоварад. Муфаттишу прокурор, раиси суд ва мушовирон, гувоҳҳо ва ҳозирон – ҳама дар зерӣ тазйиқи он ҳодисаҳои мудҳиш баъзан аз ҳақиқати ҳол беҳабар мемонанд. Бояд инро ҳамеша дар мадди назар дошт. Фарз кардем, Муҳиб маҷбур буд худро муҳофиза кунад. Вазъияти зарурати муҳофиза гуноҳи ўро мебахшад. Хайр, барои аз ҳадди эътидол гузаштан андаке чазо мегирад. Лекин мардум ба осонӣ ба ин бовар намекунанд, одамкушро озод кард меғўянд... Вазъияти муҳофизати ногузир на фақат ҳангоми ҳамла ва ё муштбардорӣ, балки ҳамин ки ҳавфу ҳатаре пайдо шуд, ба амал меояд... Сипас, сабаби ҳамаи ин фоҷиа тасодуф аст?.. Ҳеч бовари кас намеояд. Аксар ҳангом мо сабаби ҳодисаро ба тасодуф ҳама мекунем. Ин ҳам як аломати коҳилӣ ва очизии идораи тафтишоти мост... Агар муфаттиш кор кардан меҳаҳад, ба тасодуф ва норавшанӣ чӣ намемонад...

Фикру андешаҳои Эҳсон ҳеч поён надошт. Беш аз ҳама як савол шабу рӯз ўро нороҳат мекард: «Оё Муҳиб ҳолисона ба ҳимояи Гуласал барҳостааст?..»

* * *

Баъди як моҳи суди Муҳибу Раҳмон рӯзе дар шаҳр Эҳсон аз говдӯшдухтарон Анорро диду дақиқае чанд ҳамгап шуд. Маҳз ҳамин духтараки лоғарандом асрори ишқбозии Муҳибу Гуласал ва кушта шудани Туробро гуфта, кўргиреҳеро, ки се моҳи расо Эҳсонро саргаранг медошт, во намуда буд.

Ҳоло онҳо дар омади гап, аз мувофиқи суд сухан кушоданду Анор ба ёд овард, ки чӣ гуна шабҳо бо Гуласал ғайб задани шавҳарашро шунида, Мастура аз толори суд баромада рафт.

— Гумонам аз ман домангир аст, не, хайрият, ҳеч ранчидагӣ барин наменамояд, — изҳори мамнунӣ кард Анор. — Мастура-апа, гуфтам, аз ман наранҷед, агар росташро нагӯям, як умр дарунам ба зардоб пур мегашт...

— Аҳволаш чӣ тавр? — Азбаски фурсаташ танг буд, сухани ӯро ба ночор бурида пурсид Эҳсон.

— Аҳволи Мастура? — боз пурсид Анор ва ишораи тасдиқ гирифт гуфт: — Ба шумо нагуфт-чӣ? Дигар ба деҳа наомад. Дар суд ҳам набуд, барои чизу чорааш ҳам наомад. Гӯё гуфтааст, ки агар Муҳиб одам кушта, даҳ сол ҳабс шавад ҳам, интизор менишаст, аммо ба марди ҳарому бевафо як рӯз ҳам зан намешавад. Хонаву асбобаш ҳам ҳаром аст, гуфтааст.

— Ҳа-а-а... Ин хел гӯед... Ачиб, — гуфт Эҳсон аз хайрат ангушт ба манаҳ ниҳода. — Ба ғурури вай қоиладар мешавад... Аз ростӣ... — Худ ба худ гӯё ба Мастура ҳукм мебаровард ӯ.

Солҳои 1973 – 87.

Баҳром Фирӯз

Як лаҳза

ЯК ЛАҲЗА

Миришкорро деҳа гӯед ҳам, мешаваду шаҳр гӯед ҳам. Ин қасабаи дар миёни боғот ғӯтидаро аз он сабаб деҳа гуфтан раво буд, ки қариб аксари сокинони он боғча ё як порча полизи рӯйидарича доштанд ва дар киштзори совхоз ё фермаи мол кор мекарданд. Ба шаҳр нисбат додани онро сабаб ин буд, ки солҳои охир кӯчаҳои он рӯзафзун мумфарш, пайрахадор ва рост гашта, иморатҳои дукабата, ҳатто секабата, мағозаҳои гуногун, ҳар гуна идораҳо пайдо шуданд ва корхонаи коркарди мева, ки шарбату консерв истеҳсол мекард на фақат симои деҳа, балки феълӣ атвору гашту нишастӣ одамонро ҳам дигаргун карда буд. Аз дарвозаи корхонаи коркарди мева ҳоло фарзандони он деҳқонони ба қавли баъзеҳо, даҳанялаю форигбол чунон ҷиддӣ, ба шитоб мебаромаданд, ки ба саломатон ба зӯр, сар ҷунбонда алейк мегирифтанд.

Хушназар баъди хатми донишқада се моҳ боз дар ин корхонаи коркарди мева фаъолият мекарду дар ин деҳқада истиқомат дошт. Ёро дар ин ҷойҳо шиносе ё хешу ақрабӣ набуд, бинобар он, бегоҳиҳо ҳузи танҳои ба сараш соя мепартофту вай ба гаштугузор мебаромад.

Тарафи шом кӯчаҳо ва мағозаҳои деҳқада серодамтар мегаштанд. Хушназар аз дӯкони матбуот рӯзномаю маҷалла меҳарид, баъд ба дӯкони китобфурӯшӣ мебаромадаму дар он ҷо дуру дароз андармон мешуд, китобҳои навро шитоб накарда варақ зада менигарист, бо мундариҷаашон ошно мегашт, баъзан як-ду саҳифаи китобро меҳонд ва агар ба рағбат оварад, меҳарид.

Баъд китобу рӯзнома дар даст ба дӯконҳои дигар — ашӯи саноатӣ, ҷарчинворӣ ва ғайра сар ҳалонда мебаромаду аз пиёдароҳи кӯчаи калони деҳа рӯ ба поён

рахсипор мегашт. Ним соат барин қадам мезад ё не, пиёдароҳ ба охир мерасид ва баъди андаке хонаву иморатҳо ҳам ақиб мемонданду вай ба ниҳолзоре мебаромад, ки дар замини байни ниҳолҳо пахта кошта буданд. Азбаски ниҳолҳои наврас ҳанӯз чандон соя надоштанд ва решаашон ҳам алҳол ба замин чандон панча назада буд, ғӯза нағз ривоч дошт. Дар ин ҷо соҳили ҷӯйбори калон ўро хеле ба худ машғул медошт.

Баъзан вай аз назди нонвойхона даргузар дуто нон ҳам мегирифт. Гоҳе худӣ марди нонвой пули ўро гирифта, пасу пеши ду нонро як-як нигариста, баъд ба ў дароз мекард, гоҳе духтари нонвой дар чашмонаш таачҷуби ошкоро, балки шӯхиомез такроран аз ў мепурсид:

— Дута?

— Ҳа, дута.

Хушназар одати бо диққат мушоҳада кардану дар хотир доштани симои одамонро надошт. Агар дар кӯча бе хилъату кулоҳи сафед ин марди нонвой ва ё духтари ўро дучор мекард, бешак онҳоро намешинохт. Аз ин хислати худ вай баъзан дар ранҷ буд, ҳамеша хичил ва шубҳаомез ба рӯйи одамон менигаристу беқатъият сухан мекард.

Як бегоҳирӯзӣ воқеаи ачибе рух дод.

Хушназар китобу рӯзномаҳояш дар таҳи каш калон-калон қадам зада, аз рӯйи одати доимиаш ба канори деҳкада баромада. Мисли ҳамеша вай нерӯю ғайрати аз кори завод изофа мондаи худро ба ҷӣ шугле сарф карданаширо намедонист. Агар дар деҳааш заводи шарбату консерв ё ба ин монанд корхонае мебуд... Хушназар дар тасаввур овард, ки он гоҳ ў ба ҷӣ кор машғул мегашт. Албатта, пеш аз ҳама, баъди кори корхона барои иморат пойдевор меафканд, таххонадор, барои мошин. Боғу полиз мекард, молпарварӣ... Махсусан, вай шавқманди

харгӯшпарварӣ буд. Аммо кай иҷрои он орзухояш ба ӯ муяссар мешавад, ӯ ҳанӯз намедонист. Барои кор дар ҳама ҷо шароит нест мегуфтанд.

Ҳоло вай дар канори рӯд бо андешаҳои худ танҳо буд. Атроф орому сокит, ба ҷуз мурғакони шохсор ҳеҷ ҷонваре сукувати ин ҷоро ҳалалдор намекард. Аз тарафи деҳкада садоҳои гуфтугӯ, бонги мошин баоси мол аранг-аранг ба гӯш ояд ҳам, ба сабаб саҳт намерасид. Вай аввал рӯзномаҳоро нигарист, баъд китоби навхаридашро ба хондан шурӯъ кард.

Аз миёни чӣ қадар вақт гузашт, ӯ пай набурд. Азбаски ҳаво абрнок буд, ҳоса абрҳои сиёҳи баҳорӣ бар сари деҳоту боғот ва киштзорон паҳн фурумада буданд, Хушназар ғуруби офтобро ҳам пай набурд. Садои тундар ва ба рӯйи варақи китобу рӯзномаҳо афтодани қатраҳои калони борон ӯро ба худ оварданд. Вай китобу рӯзномаҳои худро ғун дошту шитобон ба роҳ афтод, аммо нисфи роҳро нагузашта, дар кӯчаи асосии деҳкада, ки ин дам факулода холию бекас монда буд, борони шадид ӯро дарёфт. Хушназар таҳ-таҳи девору бому бомгӯшаҳо кӯлмакҳоро чаҳида-чаҳида мерафт. Ногаҳон дар ҳамгашт аз кунчи иморате чаҳида баромаду духтаре бо шаст ба оғӯши вай афтод. Бо Хушназар рӯ ба рӯ, балки даҳан ба даҳан заду бо ханда чиррос зада, ба кӯлмак афтоданаи таъин буд, аммо ҷавон саҳт ӯро оғӯш гирифт ва ҳар ду каловида, ду-се қадам рафта истоданд.

— Ваҳ, мурдам!.. — гуфт духтар қикиррос зада. Сипас мисли мурғи ба дом афтода ҷавлон зада, худро аз оғӯши ҷавон ҳалос кардан хост. — Э, чашматон дар кучо?

— И-и... — гуфт Хушназар ғайриихтиёр ва табассум карду ба рӯйи духтар нигарист.

— Ҳой, сар дихед акнун, бас, — духтар дар изтироб ба рӯйи ҷавон менигаристу лаби андаке хуншорастро бо дасти хурду сафедаш пӯшида буд.

— Муфт як бор бӯсидед-дия! Ҳолӣ нишон медиҳам, — вай муштчаашро нишон дода таҳдид карду гурехт.

— Агар пушаймон бошед, гашта ба ҷояш монам? — гуфт Хушназар аз қафои духтар ва лаҳзае саргаранг истоду баъд лаби ҷароҳатнокастро молида ба роҳ даромада.

Гӯё моҳии бузурге якбора ба дасташ омада, аммо ўро дар гафлат ёфта, гурехта бошад, ў ҳам хурсанд ва ҳам маъюс буд. Вучуди гарму нарми духтар, бӯи кокулони боронзадаи ў ханӯз ҳам Хушназарро беқарор мекарданд, ҳар бор аз нав он ҳолро пеши назар оварда, қалбаш зуд зуд мезад. Махсусан, хушнудии духтар ўро моту мабҳут карда буд. Аз чехраи ў нури хуррамӣ меборид, узв-узви вай механдид, аз нигоҳи махмалини навозишқораш як навъ хуррамии баҳорона метаровид. Бале, барои ў муҳимтарин бозёфти ин шои боронӣ — ифодаи бениҳоят хушнудии чехраи духтар буд. Чунин хушнудии бепарво, мағрур ва махсуси ҷавониро ў бори нахуст бо тамоми вучуди худ эҳсос карда буд. Мувофиқати назокат, зебой, шӯхтабӯй ва хушнудии беғамона дар он лаҳза дар вучуди духтар ба ҳадди аъло возеҳ ифода ёфта буданд.

— Кӣ буд? Духтари кӣ? Аз кучо? Исмаи чӣ?

Дили Хушназарро ваҳм гирифт, ки агар духтарро наёбад ва ё бинаду шинохта натавонад, чӣ мекунад. Бешак, қораш ё ҳавлиаш дар ҳамин миён аст. Ба назар чунин меояд, ки ўро дар кучое дидаам. Ҳоҳӣ-нахоҳӣ, дучор меояд, ман ўро нашиносам ҳам, вай мешиносам, ҳамин ки шинохт, маълум мешавад. Агар сухан кунад, аз овозаш мешиносам, садояш ханӯз ҳам дар гӯшам... Он лаҳза саросема, аз шарм дуруст ба рӯяш нанигаристам. Духтари ғалатӣ, гӯё Худо

гилашро аз хандаю лутфу шӯхӣ шӯридагӣ бошад. Меёбам
ӯро, албатта, меёбам...

Дигар барои Хушназар кор ёфт шуд. Ҳамин ки соате
фурсат ёфт, вай ба кӯча медавид ва ҳоло ба чашми ҳар як
духтар зеҳн монда менигарист. Баъзе духтарон аз ин кори ӯ
даргазаб, ҷонибаш бад-бад нигариста мерафтанд, баъзеи
дигар ба мазоҳи ӯ меҳандиданд.

Хушназар аз миёни ҷор-панҷ нафаре, ки ба духтари
оғӯш гирифтааш монандӣ доштанд, духтари нонвойро
бештар ба ӯ шабеҳ кард, аммо ду бор нонгирӣ рафт, духтар
ба вай безътибор, авзояш гирифтагӣ, нон рост мекард.
Хушназар ба ҷониби вай тез-тез нигарист, аммо духтар
бепарво нонашро рост мекарду ду кокулаш дар чапу рости
ӯ бозигарӣ доштанд.

Хушназар ҷавони зебосурат буд, рағбат зоҳир
кардани ӯ духтаронро хуш меомад, баъзе аллакай бо
забони нигоҳ шавқе шиносӣ изҳор мекарданд. Аммо вай
аз тоифаи ҷавонони шармин буд ва ҳамеша бо виқору
тамкин дар рӯ ба рӯи зеботарин зану духтар ҳам иззати
нафси худро баланд нигоҳ доштан меҳост. Ӯ ҳоло дар
миёни духтарон фақат якеро, ҳамон шӯҳи афсунгарро
мечуст. Аз ҷӣ бошад, ки калбашро дар як лаҳза ҳамон
духтар тасхир карда буд. «Барқ барин дар як мижа задан
тамоми ин хирмани худписандиву сарбаландии маро сӯхту
рафт», мегуфт ӯ ба дил он лаҳзаро гаштаю баргашта пеши
назар оварда. Дастӣ қазо буд ё амри қадар, ситора барин
якбора парида, дар оғӯшаш афтодани духтар ва ҳамоно
худро гум накарда, суҳанони шӯҳиомез гуфтаниш, айёрони
лабханд зада, ба рӯи ӯ ҳаросон нигаристаниш аз пеши
назари Хушназар ҳеч дур намерафтанд. Ӯ фақат ҳамон
чашмони охувор ҳаросонро, ҳамон лабҳои шӯҳи
ширинтабассумро мечуст. Чашмони зебо, хандаю

табассумҳои дилрабо бисёранд, аммо суруре, ки чашмҳои вай доштанд, шӯхӣе, ки он абрувонро буд, Хушназар дар ягон духтари дигар надида аст. Ў тамоми зану духтари дар роҳи умр вохӯрдаашро, ки асосан, хешу табор ва ҳамдеҳаю ҳамсабаконаш буданд, ягон-ягон пеши назар оварда, гӯё бо пурбин аз наздик ба ҳар яке алоҳида, зехн монда нигарист, аммо ҳеч яке аз онҳо шеваю адои ин духтари хуштабӣ дилу дидааш озодро надоштанд.

Ў як ҳафта мунтазам он духтарро ҷустуҷӯ кард, ҳафтаи дигар азماش сушттар шуд, аммо ноумед нагашта соатҳои бекорӣаш сайругашти худро дар кӯчаҳои деҳкада давом медод. Баъзан қалбашро абри ғализи ноумедӣ фаро мегирифт ба худ мегуфт, ки аҷаб не, он духтар аз ин деҳкада нест, балки аз ягон тараф ба меҳмонӣ омада бошад, баргашта рафтагист. Кош, ман мисли баъзеҳо нафарон одамшинос бошаму шахси як бор дидагиамро пас аз чандин айём гузаштан ҳам шинохтан тавонам. Охир, он духтар агар ҳозир рӯ ба рӯ ояд ҳам, намешиносам, агар нахандад ё бо ягон коре худро маълум накунад, ҳеч намешиносам...

Аз нигоҳи баду таънаҳои духтарон тарсидаву ҳаросида вай ба рӯйи онҳо ҳоло дуздида менигарист. Ў хуб медонист, ки аҳли деҳа ҷавонони бешарму баднигоҳро бадахлоқ мешуморанд ва чандон хуш намекунанд. Ба ғайр аз ин, Хушназар ташҳис намуд, ки занону духтарони Миришкор шӯхтабиат, ҳозирҷавоб ва базлагӯянд, аз пеши забони онҳо ҳам метарсид.

Боре тарафи бегоҳ баъди дарою барой ба мағозаҳо ӯ ҷониби нонвойхона тоб хӯрд. Совхоз дар паҳлуи дарвозаи марди нонвой як ҳучраю як танӯрхона сохта, мардумро бо нони гарми танӯрӣ таъмин карданро ба ӯ вазифа кардаст, ки ҳамеша нони ӯ омода буд.

Духтар Хушназарро дида, кори дами дасташро монду пеш омад. Вай ба сӯйи Хушназар наменигарист.

— Дута нест, якта намегиред? Як бор якта хӯред, — гуфт духтар ва овозашро паст карда зери лаб, гӯё ба худаш мегуфта бошад, илова кард: — Намегиред?

Шӯхӣ ё мазох будани сухани ӯро тафовут кардан мушкил буд.

Хушназар як нонро аз дасти духтар гирифт ба рӯзнамааш печонд ва ба ҷониби Ҷӯйи Калон раҳсипор шуд.

Дар канори ҷӯйи пуроб вай барои нишаста ба об нигаристани худ ҷойи созе ёфта буд. Дар сояи се чанори кӯша кундаи сафедоре буд, ки атрофаш ҳама сабзаю себарга. Оби ҷӯй дар ин ҷо гирдоб ёфта, чарх мезад, садо медоду баъд ба раҳаш мешитобид. Моҳичаҳо ҳамеша ба об нон партофтани ӯро гӯё мунтазир буданд, зеро ҳамин ки вай омада рӯй кунда нишаст, шалап-шалап карда, худро аз об берун андохта, ғолибан, ба дасти ӯ менигаристанд.

Хушназар ба рӯйи кунда рӯзнамаеро паҳн карду нишаст. Баъд нони дасташро рӯйи сабза ниҳоду кафшхояшро аз пой кашид. Сабза ба пойи урёни вай фароғат ва осоиши аҷиб мебахшид. Вай ба оби ҷӯй даст шусту хост нонро ба об партофта, тар карда хӯрад ва ба моҳиён дода, талоши онҳоро тамошо кунад. Ё аксар ҳангом як нонро дар ин ҷо бо моҳиён меҳӯрд ва нони дигарро ба хобгоҳаш мебурд, ки он барои хӯроки шом ё пагоҳӣ, барои наҳорӣ шикастан даркор буд. Ҳоло вай нонро аз миёни рӯзнама гирифт ба ногаҳон навиштаҷоти онро дида, ғайриихтиёр овоз бароварда: «Ҳа, шайтоне!..» Нонвойдухтар дар рӯйи нон бо пилтаи хамир «Гаранг!» навишта ва онро пухта ба ӯ додаст!

* * *

Рӯзи дигар Хушназар баъди кор ба нонвойхона рафту мунтазир истод, то дигарон нон гирифта раванд. Духтар мисли ҳамеша ба ӯ безътибор авзояш чиддӣ нон рост мекарду падараш дар сари танӯр мепухт.

— Дута нони маро дихед, — гуфт Хушназар бо нимтабассум, ин бор ба чашмони духтар маънидорона нигариста.

Вай нонро аз дасти духтар гирифту баробари пул мактуби саҳт печондаашро ба дасти вай газонд.

Духтар дар изтироб, ҷонҳавлӣ дасти мактуб гирифтаашро поён карду аввал хавотиромез ба қафо ба падараш, сонӣ ба берун нигарист ва сипас бо ангушти ишораташ оҳиста чаккаашро молида, ба ҷавон бо ишора ақлат нест, девонаӣ магар, гуфт. Сонӣ забонашро бароварду рӯяшро бурма карда, Хушназарро мазох намуд ва баъд паси даст афшонда гӯё мағасеро меронда бошад, «акнун зудтар гум шав» гӯён ишора кард.

— Худаш... Худи худаш! — мегуфт Хушназар ва хушҳол худ ба худ табассумкунон ба тарафи ҷӯйбор қадам мезад. — Ба ҳар ҳол, як бор вохӯрданам даркор аст. Сонӣ хостгор мефиристам.

* * *

Баъди нонҳариҳои зиёд, пас аз номаҳои пурсӯзу гудоз, баъд аз хоҳишҳои бисёру таваллоҳои дилфишор Хушназар як шомгаҳон бо нонвойдухтар дар канори ҷӯйбор мулоқот кард ва аввалбор онҳо аз забони ҳам номи якдигарро шуниданд.

— Номи ман — Хушназар.

— Хиё... — Духтар ба номи вай ҳам хандид. — Номи ман хушку тар надорад, ҳамту — Хадича. Хайр, ман фурсат надорам. Фақат ду дақиқа меистаму меравам. Чӣ меғӯед, барои чӣ маро безор мекунед? — гуфт духтар бидиррос зада, тез-тез баъди шиносӣ.

— Истед... камтар истед...

— Як бор ночор монда, мактубатонро гирифтам, шумо аллакай беҳуд шудед. Агар додом мефаҳмиданд... — Инро гуфту таъиноти апааш ба ёди Хадича расид, ки мӯл гап назан, назадаш бисёр наист, гуфта буд. Хадича вақте ки сирашро ба апааш гуфта, аз вай маслиҳат пурсид, ӯ ба ҳамин минвол дастур дода буд. — Хуб, гапатонро гӯед.

Баъд аз ин вай хеле вақт хомӯш монд. Ба саволҳои Хушназар ба тарзи кӯтоҳ «ҳа» ё «не» гӯён ҷавоб медод, баъзан китф боло мекашиду бас.

— Номам маъқул нашуд? — гуфт Хушназар маҳзун ба чашми духтар нигариста. Баъд содадилона эзоҳ дод: — «Хушк» не, «хуш», яъне «нағз»

— Оббо! Ин қадар илма чӣ хел бардошта гаштед?!

Номи духтар — Хадича, аслан ба Хушназар ҳам нафорида буд. «Як номи одии аз даҳан мондагӣ, ҳозир якта-нимта кампирҳои фартут ин номро доранд. Афсӯс, агар номи вай Сайёра, Ситора, Парвин, Симин ё ба ҳамин монанд номи замонавӣ мебуд. Хадича! Ба ғайр аз ин, ба гӯши кас аввалбор «кадуча» барин мерасад. Аслан, гап дар сари номаш ҳам не... Вай он рӯз бо таъи шӯҳаш дили маро бурд. Дарвоқеъ, исту бисташ лутфу ханда буд, шодмонӣ буд. Ку он шӯҳӣ, ку он лутфу киноя?! Аз узв-узви вай хандаю фараҳ меборид, намаки ҳуснаш ҳам ҳамон шӯҳиаш будаст. Ғалатӣ, ҳислату хулқу атвор инсонро ин қадар дигаргун ҷилва доданаширо на аз касе шунида будам

ва на дар ягон китобе хонда будам. Ба ман ҳамон духтари шӯх даркор аст.

— Ба ман нигаред, — гуфт оқибат Хушназар аз дасти духтар гирифта ба чашмони вай чашм дӯхта. — Шумо... ҳамон духтари... а-а-а...

— Нонвой! — лукма дод Хадича.

— Не, ман гуфтани будам, ки шумо ҳамон духтари... рӯзи борон... а-а, маро... бўсидагӣ нестед?

— Ман бўсидам? — овозаш ларзида итоб кард Хадича ва чашмонашро бениҳоят калон карда ба чавон нигарист. — Шуморо? Ҳай, хобҳои ширин мебинед! Дар кучо хоб карда будед?

— Не, не, ман бўсидам, — гуфт ҳаросон Хушназар.

— Не, мебахшед, шумо ҳам набўсидед!

— Хуб, ҳар дуи моро кӣ бўсид?

— Очаатон бўсид... — духтар аз густоҳии худ пушаймон, то ки дигар сухане ногаҳон аз даҳонаш набарояд, бо кафи дасташ рӯю даҳонашро пӯшида, як-ду кадам қафо рафту хичолат кашида, пушт ба чавон гардонда, сархам истод.

Инсон дар ҳама ҳолат, ғайриихтиёр симои асли худро мегирад. Хадича ҳам бо вучуди эҳтиёткорӣ ва худдорӣ аз меҳвари атвори худ дур намерафт.

— Шуд, шуд, ёфтам, — гуфт Хушназар бо шавқ ба ӯ наздик рафта. Ёфтам! Он чӣ мекофтам, ёфтам.

— Ҳолӣ ҳеч чизро наёфтед, — гуфт духтар ба ҷониби ӯ нанигариста. — Ёфтан осон нест.

— Умр дар пеш аст, ҷони ширин, охиста-охиста ҳамаашро меёбам. Ҳафтаи дигар хостгорони ман ба хонаатон мераванд...

— Гӯед, ки дурусттар бўғча баста оянд. Миришкор духтари арзон надорад. Хусусан, барои шумо барин

Баҳром Фирӯз

дарвешӣ ломакон, — духтар гӯё беҳазл суҳан гуфта
наметавонист.

— Писарашонро ба шумо тӯҳфа меоранд, кам аст?

— Шуморо? — Хадича чашмонашро калон карда
якбора ба ҷавон рӯ овард. — Ба бозор барорам ҳам, касе ба
як пули сиёҳ намеҳарад... Хайр, ман харидорӣ мекунам.
Бечора, мусофири дар борон мондагира аз дар рондан
нашавад, чӣ мекунем...

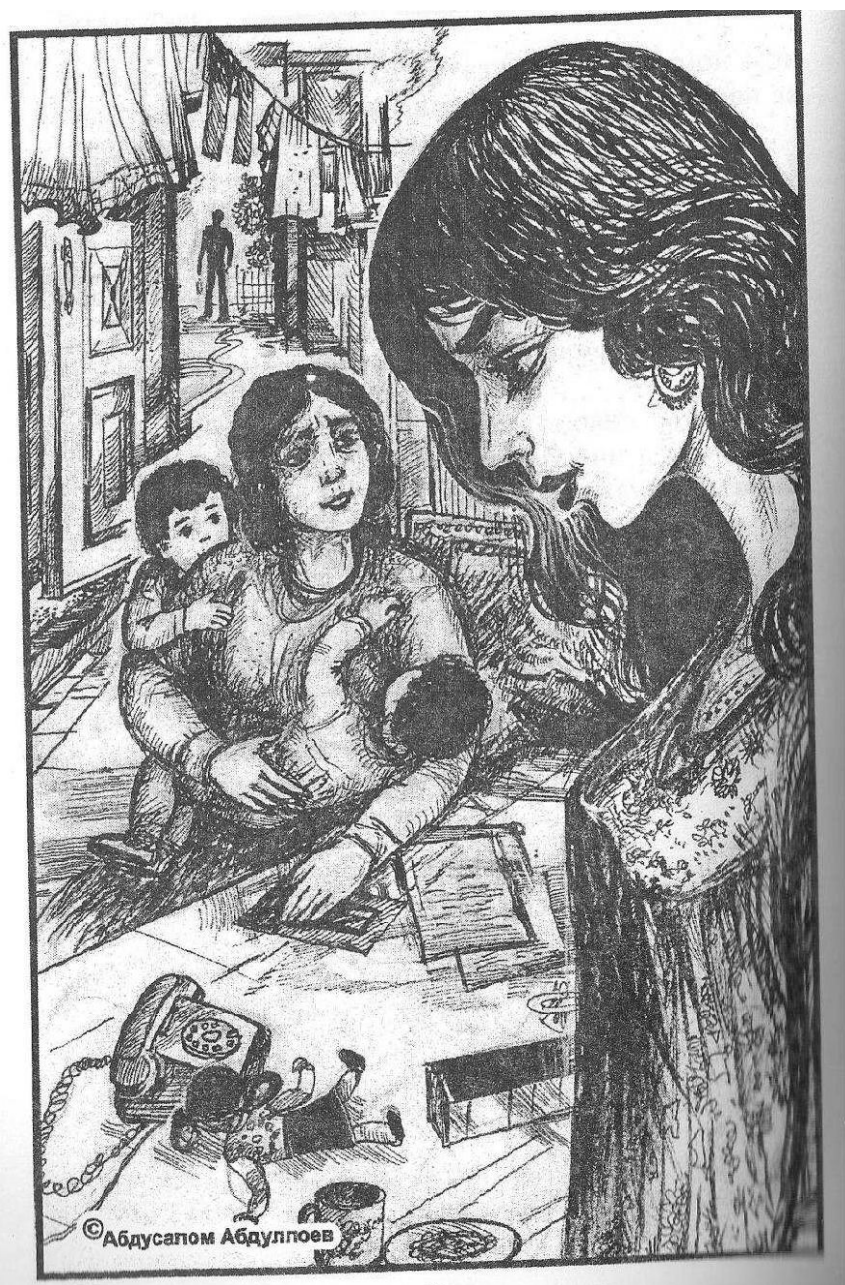
Онҳо хандон-хандон дасти якдигарро гирифта, ба
сӯйи деҳкада равон шуданд.

Соли 1985.

Соли 1985

Палончи охири

Баҳром Фирӯз

ПАЛОНЧИ ОХИРИН

Хабари аз дунё гузаштани зани Мирзо Сангинро шунида, мо — як гурӯҳ ҳамкорон ба таъзия рафтем. Аксари ҳамкорон аз вазъи хонадони ӯ огоҳӣ надоштанд. Дар он миён фақат ман медонистам, ки Мирзо ду зан дорад ва холо беҳабар будам кадоме аз онҳо фавтидааст. Ба ҳамроҳон, ки ҳама дар нисбати ману Мирзо ҷавонтар буданд, аз ин хусус дам назадам. Аслан, ҷаро дам назадам, ҳудам ҳам намедонам. Аз афти қор, ҳамфикрию ҳамраъиҳои ҳамсолон барин ҳиссе маро раҳнамун буд.

Ман раҳораҳ то ба азоҳона расидан саргузашти рафиқи қадимам Мирзоро, қиссаи зангириҳои ӯро ба ёд меовардаму ба дил мегуфтам, ки охири палонҷ, яке аз охири ҷафодидагони анъанаи феодалиро ба ҳок меСУпорем, дигар дар билоди Тоҷикистон на палонҷҳо ҳастанду на дузанаҳо, оқибат аз ин одати нангин пок гаштем, дигар моро дар ҷаҳлу таассуби феодалона ва таҳқири зан таънаю маломат намекунанд. Ҳатто «палонҷ» ва «дузана» барин суҳанон аз луғоти зиндаи мо бардошта шудаанд. Айёми бачагӣ агар ба гуфтугӯи занон гӯш меодам, миёни ду суҳан «палонҷаш ин тавр гуфтаст», «палонҷаш ин тавр қардаст» барин гапҳоро мешунидам. Ҳоло ба ҷавонон агар «палонҷ» гӯед, «палон» мепиндоранд.

Маро ёд омад, ки замоне Мирзоро аз вачҳи занмониаш ҳам, ба ҷурми зангириаш ҳам дар маърази муҳокамаи рафикону ҳамкорон монда будем, ӯ ҷазо ҳам гирифта буд. Дар яке аз маҷлисҳо, ёдам меояд яке аз ҳамкоронамон ба ҳимояи Мирзо бархосту зани аввали ӯ Фотимаро хост, ки гунаҳқор қунад, вале Мирзо филфавр суҳани он рафикро бурида, ӯро дар таҳрифу тӯҳмат ба зани беғуноҳ муттаҳам қарда буд. Ҳозирон меҳандиданд.

Он солҳо ману Мирзо чавонони навкору навқирон будем. Ў чавонмарди ҳалиму фурутан, бағоят шикастанафс, дар фабрика инженери батадбир ва пухтакоре ба шумор мерафт. Ҳар коре, ки ба вай месупориданд, сидқан адо мекард. Ҳамкорон ба шӯҳи меғуфтанд, ки аз замони ба кор омада рафтани вай соатҳоро дақиқ мекунем. Мирзо инженери донишманде буд, аммо ба ҳадде фурутанӣ дошт, ки дар ҳузури дигарон аз зоҳир кардани илму ҳунариҳои худ шармаш меомад. Аз ин сабаб бисёр ҳамкорон аз ҳунариҳои ӯ ғофил буданд. Мо забони немисиро об барин донишманди ӯро тасодуфан, вақте фаҳмидем, ки ба корхона ду нафар меҳмонони хориҷӣ омаданду ба кори шӯъбаи вай рағбат зоҳир карданд.

Ман аз ин хусус андешида, тадриҷан воқеаҳои сию ду сол қабл аз ин рух додари дар лавҳи хотир бедор мекардам. Он замон узви комитети иттифоқи касабавӣ корхона будам ва бароям супориш карда буданд, то шикояти ҳамсари Мирзо Сангинро санҷида, шаҳодат диҳам. Ёдам меояд, дар пайи ин супориш сараввал бо додҳои — Фотима вохӯрда будам. Ў дар он айём бонуи 24-25-солаи сабзанаандом, мавзунқомат ва ситорагарме буд. Ду кӯдакаш дар сари зону, ӯ гирён-гирён арзи ҳол карда буд, ки Мирзои бешафқат фарзандонашро зиндаятим карда, ӯро талок додааст ва ҳоло қасди ба дигаре хонадоршавӣ дорад. «Мамлакат бесоҳиб аст магар, чаро вай ҳаёти ману фарзандонамро мешиканад, бадбахту сияҳрӯз мекунаду касе пишакашро пишт намеғӯяд?! Боз дар як фабрикаи номдор инжинер аст!.. Ин чӣ бедодӣ? Агар ҳукумат одилу ҷаббор бошад, падари дайдури аз ин роҳ гардонад, ба сари фарзандонаш маҷбур карда биёрад-дия!..» — тақрибан вай чунин гуфта буд он замон бо сӯзу алам. Равшан буд, ки зан шавҳарашро дӯстдор аст, майли аз ӯ ҷудой надорад,

хиёнаи ӯро низ бахшиданист. Ин гуна мухаббати тафдори зани ҷавону хушандом ва кӯдакони дӯстрӯю маъсумро пушти по задани Мирзо маро оташин карда буд, ба Фотима гуфта будам, ки мо то имконе хаст, дар ин бобат бетараф нахоҳем буд, ӯро маҷбур мекунем, ҷазо медиҳем, вай ҳақ надорад зани озоди тоҷикро ба чунин бешафқатӣ таҳқир кунад, даврони феодалону занҷаллобон абадан гузашта рафт, вай инро фаромӯш кардааст, маълум мешавад, ки дар шуури ӯ таассуби динӣ ва пасмондаи расму одати феодалҳо боқӣ будаст, мо беҳабар будаем... Ман ба ин монанд хеле суҳанони дар он айём вирди забони нотикон гаштаре гуфта. Фотимаро умедвор карда будам.

Ёдам меояд, он рӯзҳо Мирзо даъвои маро, ки бо шӯру хаяҷон иброз доштам, хомӯш, ҳатто дар назар бепарво гӯш карду баъд хираҳанде намуд ва аз рӯйи одаташ муаммотақлид гуфта буд: «Ба ман нигар, ту инҷинерӣ, илими физикаро медонӣ, дар физика ҳар микдоре, ки ба ҳадди беинтиҳой мерасад, пучу бемазмун мегардад — ин як. Сониян, доништа бош, ки мухаббатро қаблан ба нақша гирифта намешавад, ин газворбофӣ не, макаронсозӣ не... Мухаббат маро ба таъхир дарёфт, аммо чӣ илоч?! Фарзандонро ба ман диҳад, тарбия мекунам...»

Ман ба рӯйи вай нигариста ба мазох хандидам. Баъд хеле суҳанони саҳту маломатомез гуфтам, ба сари инсоф овардан хостам, ҷаҳд доштам бо таҳдиду тадбир ӯро ба сари фарзандонаш бозоварам, аммо саъям беҳуда буд. Оқибат гуфтам, ки мо ӯро метавонем маҷбур созем, аммо вай ин суҳанро шунида, гӯё оташ гирифт. Суҳанони гуфтааш ханӯз ҳам дар гӯшам садо медиҳанд: «Худро ҷунон мегирӣ, ки ту фармондеҳу дигар ҳамаи одамон аскарони ту бошанд, ҳар як амру хоҳиши тӯро бегуфтугӯ иҷро кунанд. — Баъди лаҳзае сарҳам андешидан вай тару

Баҳром Фирӯз

часпон боз гуфт: — Хоҳишмандам, ба ин ҷиҳати рӯзгори ман дахл накун. Ё маро милиса катӣ пешандоз карда ба идораи ақди никоҳ бурдан меҳаҳӣ?..»

Охирин умедам — дилбохтаи вай — Гулбону буд. Вай дар мактаб муаллима будаст, ба мулоқоташ рафтаму поёни дарсаҷро нигарон истодам. Гулбону духтари газгӯшти латифандом буд, зоҳиран пурҳаракат ва саросема намояд

хам, андешааш амиқу батааннӣ намуд. Нигоҳи пурмаънӣ ва дар сухан гуфтан тамкину пухтагии ўро пай бурдаму тасаввури дар ҳаққи ў аз гумону тахмин пайдо кардам андаке бошад ҳам, бартараф гашт. Вай духтаре буд, ки аз камтарин гуфтугӯ ҳар як инсони хушёр ба хурматаш мекӯшид.

Гулбону матлаби маро аз ним ишора пай бурду чашмони гирояшро дафъан, якбора ба чашмам дӯхт ва гӯё аз гуфтугузор дар ин мавзӯ ҳаставу дилгир бошад, оҳе кашид.

— Рафтем, ман бо чиҳил нафар шогирдон дар синфхона диққинафас шудам, раҳорах ҳар чӣ хоҳед, бигӯям. Аммо доништа монед, қаблан мегӯям: ҳеч коре аз дастам намеояд.

Мо ба кӯчаи аслӣ баромадему аз пиёдарах паҳлуи ҳамдигар мерафтем. Писаракону духтаракон дар паҳлуи муаллимаашон маро дида, шавқмандона бо хайрат ба сӯямон менигаристанд, ба якдигар пичиррос зада аз ин воқеа хабар медоданд.

«Фотима дугонаи ман аст, — гуфт Гулбону тақрибан бе муқаддима. — Ман ду-се сол аз вай хурд бошам ҳам, аз айёми мактабӣ улфатем, солҳои охир ҳолдону роздон будем. Фотима Мирзоро бениҳоят дӯстдор аст, муҳаббати ўро ба ёд оварам, дилам реш мегардад... Онҳо чаҳор сол ҳамзист буданд, ду фарзанд доранд. Аммо Мирзо инро шунидан намехоҳад. Не, вай инсони дилсахту бешафкат не, ин тавр гумон набаред...»

«Шумо чӣ?!» — гуфта будам он замон бо тамасхур ва Гулбону лаб газида, абрувонаш пурчин хеле муддат хомӯш чашмаш ба замин роҳ гашта буд. Ин ҳолро ба ёд оварда сонитар аз гуфта пушаймон шудам. Сонитар дарк кардам, ки ин сухан ба дили духтари некхисол бағоят саҳт асар

намудаст. Агар дар ҷойи вай ягон духтари шаттоҳ мебуд, «Чаро ман ба шумо суханамро ҳайф кунам?!» мегуфту ба раҳаш мерафт, аммо вай дар он айём ин заҳри ҳалоҳилро фуру бурду баъди дақиқае чанд суханашро идома дод:

«Аммо Фотима ба шавҳараш бовар надорад. Агарчи Мирзо бо ҳеч зану духтари дигар сару кор надошт, аз вай ин корро чашм доштан ҳам хатост, дили Фотима пуршубҳа буд, гумонаш шавҳар ӯро ҳар шабу рӯз мефиребад. Ба Мирзо аз номи духтарҳо мактуб навишта, майли ошноӣ изҳор намуда, ӯро ба мулоқот даъват мекард, рӯзу соат ва ҷойи вохӯриро таъин мекарду сонӣ кӯдаконашро ба ҳамсояҳо вогузошта ба он макон мерафт, дар хилвате истода соатҳои дароз мунтазир меистод, то шавҳарашро дар сари хиёнат бигирад. Овозашро дигар карда телефон мекард, э-э, боз чӣ найрангҳое, ки ба гуфтан забон намегардад. Айёми охир Мирзо пай мебурдаст, ки ин дасисаҳои ҳамсараш аст. Фотима бо ин ҳама қонё набуд, наредонам, чӣ васвасае дар сар дошт, ки ҳеч таскин намеёфт. Ӯ мудом аз ман хоҳиш мекард, ки боре дар ҳузури вай ба шавҳараш занг занам, бо ӯ ваъдаи мулоқот кунам. Сараввал ин хоҳиши ӯро инкор мекардам, вале ӯ ҳамвора исрор дошт. Боре бо ташвиқ ва тарғиби вай ба шавҳараш занг задам, ӯ дар ҷавоби ман ба тамкин гуфт, ки бо марди оиладор ин хел гуфтугузор ҳеч маънӣ надорад. Гумонам бо ҳамин Фотима оромиш меёбад, вале ҳайҳот! Ҳафтае аз миён гузашт ва ё бештар, ӯ боз маро хоҳиш кард, ки ба шавҳараш занг занам. «Ин ҳаромхештаки гузаро аст, аммо ман ӯро ба даст мефурорам, дар сари хиёнат чунон мегирам, ки...» мегуфт бо алам. Ман ба Мирзо занг зада чиддан хоҳиш кардам, ки ӯро дидан меҳоҳам. Ба худ тасмим гирифтам, ки бо ин мард ҳамгап шавам, агар қавли занаш дуруст ояд, бо ӯ чиддан сухан кунам, вагарна ин

зани бечора аз гусса сахл мондаст, ки девона бишавад. Дарвоқеъ, Фотимаро сихат гуфтан мушкил буд... Ба Мирзо аз аҳволи ҳамсараш ишора карда, зудтар ягон илоҷ сохтани ўро хоҳиш кардани будам.

Бо Мирзо аз қадами аввал сўхбати мо кўр гирифт. Вай аз таърих дарс гуфтани маро шунида, доири ин илм ва таълими он суҳаноне мегуфт, ки ман ҳаргиз аз каси дигар нашунида ва дар ягон китобе нахонада будам. Ў махсусан таърихи даёрамонро хуб медонист ва дар ин боб ман дар рӯ ба рӯи вай очиз будам. Вай аз хусуси Зардушт, «Авесто», дастхатҳои кӯхи Муғ, аз натиҷаҳои ҳафрии солҳои охир бағоят шавқовар ва наву тоза ҳикоят мекарду мегуфт, ки фарзандони мо бояд аз таърихи диёр, аз ҳаёти бобоёни худ огоҳӣ ёбанд, мардуме, ки гузаштаи худро фаромӯш кардааст, ба он эҳтиром ва муҳаббат надорад, ба инқироз маҳкум аст. Мирзо аз ин хусус шеъреро ба хондан шурӯъ карду сонӣ якбора хомӯш гашт ва ба чашми ман рост нигариста гуфт: «Аз шеър дилгиред? Ҳамин тавр не?.. Ҳатто рангдон канд...» Ман табассум кардаму ночор сар чунбондам. Вай гуфт: «Дар мактаб ба дасти муаллими «шеърдӯсте» гирифта будаед, вай ба шумо ҳифзи варақ-варақ шеърро супориш карда, шуморо аз шеър дилгир намудааст, ҳамин тавр не?» Ман боз ба тасдиқи суҳанони ӯ сар чунбондам. Вай дар суҳанаш идома карду гуфт: «Маро аз хори умумисарой дилгир карда буданд. Ҳанӯз ҳам хурсароёнро тоби дидану шундан надорам. Ҳар як шахс шавқею завқе дорад, аммо муаллимони мо инро ба инобат намегирифтанд, гоҳе дарсхониро не, ана, ҳамин хел хурсарой ё оҳанпорағундориро ба мадди аввал мегузоштанд. Ононе, ки дар таҳсили илм миёнаҳол, вале дар ҳама кор ҳозир нозир буданд, аълоҳон ва пешқадам ба шумор мерафтанд. Ман фақат бо физикаи худ саргарм

будам, бинобар он мудом маломат мешунидам, танбех мегирифтам».

Аз таҳдари музейи осори атиқа мегузаштем, ки ӯ маро ба тамошои осорхона даъват кард. Ин дам ба хотирам расид, ки Фотима маро дар қарибии боғ интизор аст ва аз ваҷҳи ӯ бояд ки бо Мирзо сухан кунам. Лаҳзае чанд ду неру — ду майл дар ниҳоди ман кашокаш доштанд... Чӣ кунам, ки хоҳиши Мирзоро он рӯз рад кардан натавонистам... Ба гумонам, ҳама кор ана, аз ҳамон лаҳза сар шуд... — гуфт Гулбону гунаҳкорона нигоҳ аз замин набардошта ва лаҳзае сукут варзид. — Баъди ҳафтае боз занг задам. Мирзо занги маро мушток будааст, маломатам кард, ки бедарак рафтам. Хулосаи калом, мо тадричан ба сӯҳбату дидори якдигар ташнагӣ ҳис мекардем, дигар аз ҳам дур будан наметавонистем...»

Ман бо ҳаяҷон, бо тамоми эҳсоси хушбинонаи ҷавониам ба Гулбону собит кардан хостам, ки ин муҳаббат нест, пойдевори ин ҳисси латиф ва олиҷаноб бояд аз ҷӯйбори ростию дурустӣ, олиҳимматӣ ва инсонпарварӣ об хӯрад, он бояд аз ҳар олоише поку мубарро бошад, ба қоидаи ахлоқи коммунистӣ созгорӣ намояд. Шумо беинсофӣ мекунед, ин кори шумо ноҳақӣ, бешафқатӣ, шумо бар ивази сияҳрӯзии дустатон худро хушбахт сохтаниед... Гулбону дар ҷавоб он рӯз тахминан чунин гуфта буд:

«Албатта, агар бедардона аз канор нигаред, ба муҳаббат аз рӯйи ягон хел кодекси сохта назар кунед, хатман чунин натиҷа мегиред, — гуфт Гулбону маҳзун сар ҷунбонида. — Ба назари ман, агар онҳо умри худро бемуҳаббат гузаронанд, бадбахттарини бадбахтонанд. Тасаввур мекунед, як умр бемуҳаббат ҳамзист будан чӣ маънӣ дорад?! Ман як рӯз ҳам зистан наметавонам...

Албатта, шумо баринҳо метавонанд...» Вай ба ман ҳам киноя мезад.

Ба ҳамин минвол, он солҳо мудохилаи мо — ҳамкорон бенатича монд ва Мирзо ба Гулбону хонадор гашта буд. Кӣ медонад, балки ман ба онҳо, чунон ки мебоист, сухан гуфтан ва таъсир ангехтан натавонистам.

Онҳо чанд сол ҳамсарӣ доштанд, аммо фарзанд наёфтанд. Сонитар ба гӯшам расид, ки Мирзо бо зани аввалаш — Ҷотима ошtii кардаст ва дар як ҳавлии калон ҳар ду палонч зиндагii мекардаанд. Боре аз ин вачх ҳамкорон боз Мирзоро дар маърази муҳокама монданд, ҷазо гирифт, аммо ман дигар ба ин қабил мочароҳо алоқаманд набудам.

* * *

Имрӯз ҳавлии Мирзо Сангин мотамсаро буд. Пайвандони ӯ ҷомаю тоқii пӯшида, миён баста азодорii доштанд, фарзандонаш «во, оча!» гӯён навҳаю фиғон мекарданд. Ман тасмим гирифтам, ки Ҷотима аз дунё гузаштааст. Мирзо асои мотам дар даст ҳар яки моро канор гирифта, хунг-хунг мегиристу китфамонро аз ашки сӯзонаш тар мекард.

— Маро фалак зад... дӯстонам, фалак зад... Ҷароғи хонадонам хомӯш гашт... офтоби ҳаётам рафт... — гӯён марди балокаш сар мезаду пой мекӯфт.

Махсусан, «очаҷони меҳрубонам, очаҷони ғамгусорам... маслиҳатгӯям, раҳбару раҳнамоям!...» гӯён дар фироқи модар гиригани ду тан ҷавонмарди ҷигархаста ҳамаро мутаассир мекард, дар ҷашми бисёр касон ашк метаровид.

То адои такфин мо соате дар сафи таъзиягӯён дар таҳи дарвоза будем ва ман дар ин миён аз як тан марде, ки аз рӯйи суханаш сокини ҳамин гузар барин намуд, эҳтиётан пурсидам, ки кадоме аз занони Мирзо вафот кардааст.

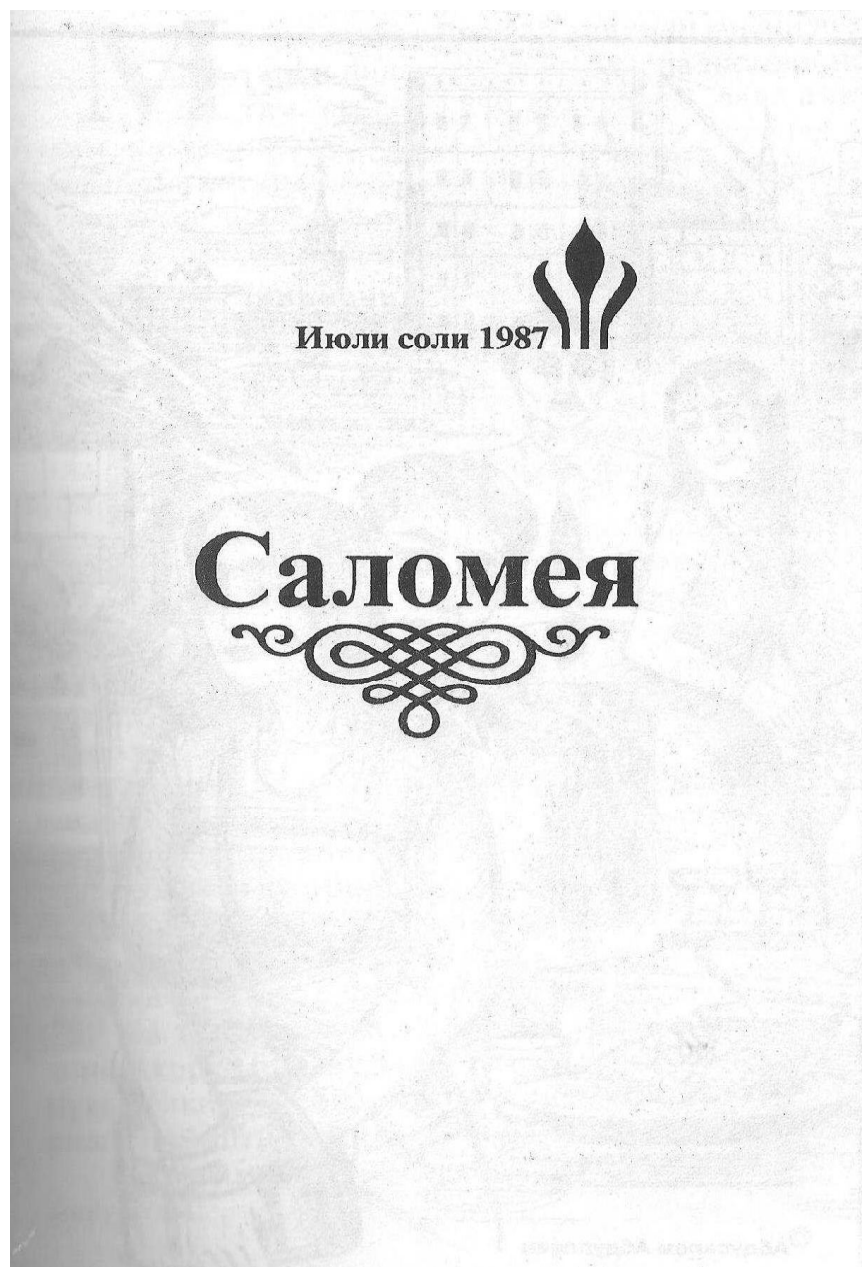
— Зани аввалааш... — гуфт вай зуд ва сипас сонияе дар андеша монд, вале филфавр сабабе ёфту қавли худро таквият дод: — Намебинед, фарзандонаш чӣ хел гирияю нола доранд?! Мирзо аз зани сонӣ фарзанд наёфт.

Ин гуфтугузorro шунида, як тан марди ришаш мошубиринч рӯй ба чониби мо гардонду гуфт:

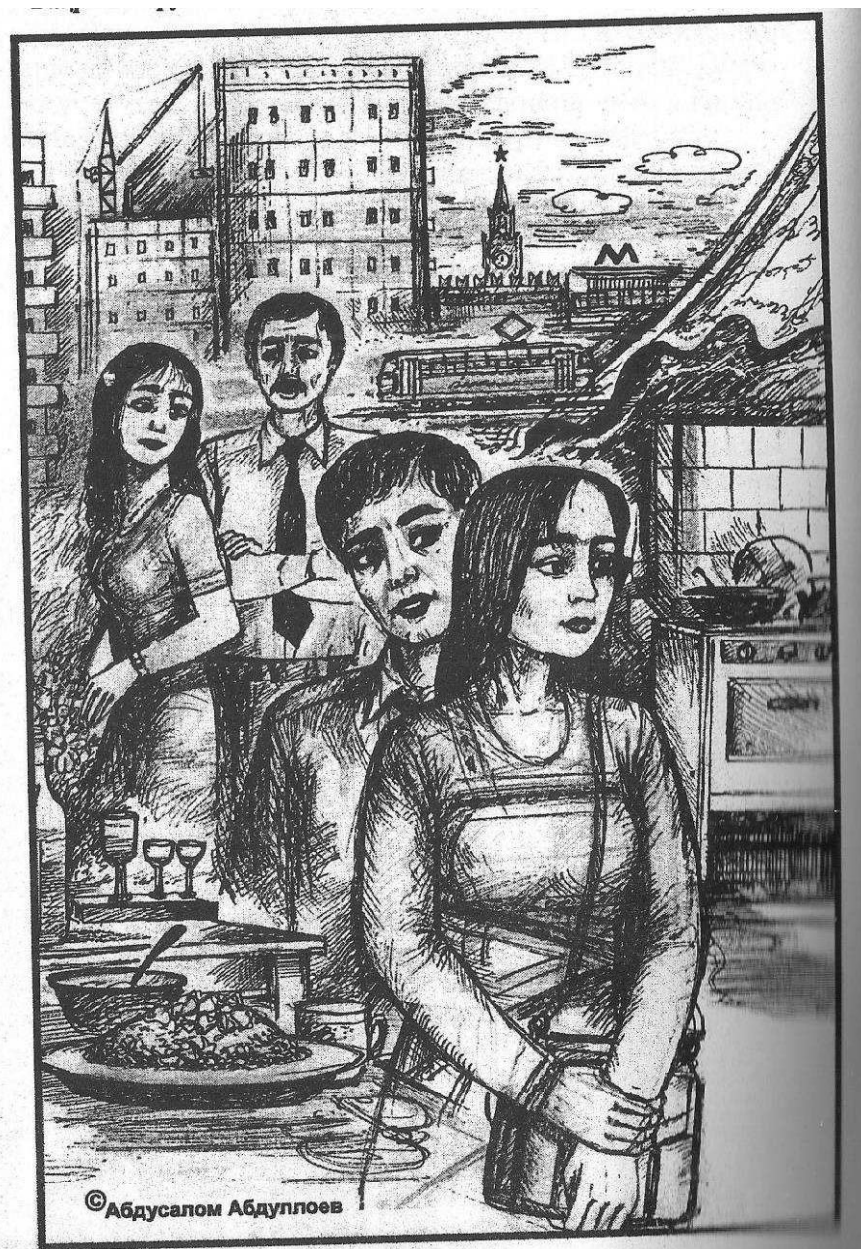
— Зани дуюмаш — Гулбону гузашт... Зани оқилаи меҳрубон, чони одам буд. Ҳашт нафар фарзандони Мирзоро аз модари зода азизтар ғамхорӣ ва тарбият мекард. Кӯдакон бетоб шаванд, ҳамроҳ, модари зода барин дар бемористон хоб мекард-дия!.. Истодаш дил буд, истодаш ақл буд...

Ин лаҳза тобутро бароварданду нолаю фиғони азодорон ба фалак печид. Пешопеши тобут фарзандони доғи онхоро дида, аксари ҳозирон Фотимаро аз дунё даргузашта мепиндоштанд.

Соли 1985.

Баҳром Фирӯз

САЛОМЕЯ

Ман аввалбор ўро дар анчуман миёни духтарон дида, хеч ба ёд оварда натавонистам, ки дар кучо вохӯрдам, вале амин будам, ки ҳамин замон пеш меояду салом мекунад ва филфавр ба хотирам мерасад, ки вай кист ва дар кучо ин нигоҳаш ба дили ман мӯҳр барин нишастааст. Аммо духтар ба шахси ман сирф бепарво буд. Ман ду-се раҳ аз бараш гузаштаму аз наздик нигаристамаш, нигоҳҳои мо якчанд бор радду бадал гаштанд, аммо ӯ маро намешинохт. Ман зӯр зада, таҳхонаи ноободи ҳофизаамро таху рӯ мекардаму ба ёд овардан меҳостам, ки ин нигоҳи ошнои чашмони ҳаёлмасти меширо дар кучо ва кай дида будам. Дилам дар изтироби шадид метапиду мегуфт, ки вай ошност, аммо чӣ чора кунам, ки на ӯ маро мешинохт ва на ман ўро ба ёд оварда метавонистам.

Се рӯзи маҷлиси китобдӯстон ба ҳамин минвол гирудори беҳосил гузашт. Ман андӯҳгин аз он будам, ки ҳофизаам билкулл ҳароб гаштаст ва бояд, ки ғурсатро нагузаронида дорую давое кунам. Охир, ин чӣ дард аст, ки як духтари шинос се рӯз боз пеши назарам ҷилвакунон гардаду ман ўро ба ёд оварда натавониста саргаранг бошам?! Ба деҳа мераваму ҳар сахар шири навдӯшида меҳӯрам ё...

Андӯҳи гарони маро боз боис ин буд, ки аз ҳофизаи худ дар миёни дӯстон ифтихоре доштам. Баъзан ашхоси замоне дар телевизор дидаам баъди чандин айём дар кӯча дучор ояд, мешинохтаам ва ин амалро борҳо дар гувоҳии шарикон собит карда будам.

— Ба ту маслиҳати мо ин аст, ки ба кори ҷустуҷӯи ҷинояткорон бирав ё ба соҳаи ҷосусӣ ба кор гузар, зуд

муваффақият меёбӣ, — мегуфтанд дӯстонам паси сар хорида ё ангушти таачҷуб ба дандон газида.

Ман мамнун аз амали худ меҳандидаму ҳазломез мегуфтам:

— Магар ба адиб ҳофиза даркор нест? Ман бояд тамоми илмҳоро бидонам, тинати мардумонро шиносам, гуноҳу савоби одамонро ба онон нишон диҳам. Шахсе, ки аз худ беҳабар аст, аз кадомин ҷинойткор мемонад?

Дӯстон пешниҳоди худро бо чандин далел тақвият меоданд:

— Дуздон ва ҷинойткорон ҳоло дар урдуи душмани худ — ходимони адлия, ҳатто дар сояи амалдорон паноҳ гирифта, дар ҳимояти онон амал доранд...

Рӯзи охирини гирдиҳамоии китобдӯстон аксбардоре ширкаткунандагонро гурӯҳ-гурӯҳ акс мегирифт. Чанд тан аз шиносонам маро ҳам кашола карданду дар гирди мо гурӯҳи калоне ҳалқа заданд. Ҳамон духтари мешчашм далер назди ман омаду бо нигоҳи нарму маҳмалинаш гӯё ба рӯям ҳавре зада хоҳиш намуд:

— Устод, ман дар баратон биистам?

— Кош... Марҳабо... — андаке пешу қафо ҷунбида, ба вай ҷой додам ва барои давом додани гуфтугӯ савол кардам:

— Чеҳраатон шинос метобад... Шумо аз кучоед?

— Ман аз Қистакӯз...

— Аз Қистакӯз? — беихтиёр овоз баланд кардам. — Ҳа-а... Саломея!

Духтари қистакӯзӣ аз вазъи ман ҳайрон буд. Охир, вай на Саломеяро медонисту на саргузашти маро. Ӯ ҷашмони шахлои Саломеяро дошт. «Наход, ки хешу ақрабо бошанд? — мегуфтам ба дил...

Воқеа ба ин тарз рух зада буд:

Ман ҳамон сол ба давраҳои такмили ихтисоси сармуҳаррирони телевизион ба Маскав рафта будам. Баъди ҳаёти ором ва як навъ фориғболони Душанбе рӯзҳои аввал Маскав маро андаке саргарангӣ оварда буд. Махсусан, бениҳоят шитобкориҳои ходимони телевизиони марказӣ, безътиноии атрофиён ба ҳамдигар, маҳорат ва ҳунармандии баланди рӯзноманигорон, анҷоми ҳирфаии вазоиф ва саводнокии муҳарриронро корбардорон, наворбардоронро ровиён — ҳама ҳавасангез ва ибратомӯз буданд. Ман беором, аз фурсати танги таҷрибагирӣ ҳаддалимкон босамар истифода мекардам.

Аз пуркорӣ дӯстон ва шиносони москвагиҳо дидорбинӣ карда наметавонистам. Бинобар он ҳам, вақте ки як рӯзи таътиль, якшанбе, Иброҳимҷон маро чӯё шуда ба хобгоҳ омад, хеле хичил, вале ниҳоят хушҳол будам.

Иброҳим ҳоло ба таҳқиқи илми рӯзноманигорӣ пардохта буд ва дар аспирантураи дорулфунуни Маскав дар арафаи ҳимояи рисолаи номзадӣ тақопӯ дошт.

Вазъи хобгоҳи мо барои меҳмондорӣ чандон созгор набуд, ки ин ҳолро Иброҳим зуд пай бурду гуфт:

— Аҳо, як гап гӯям?

— Чаро фақат якто? Ман омодаам садҳову ҳазорҳо сухани шуморо шунавам! — гуфтам ба ҳазл.

— Аввал ба яктоаш розӣ шавед: бед, ба хобгоҳи ман биравему як дегча палави тоҷикӣ пазем, дар сари деги зирбак чақ-чақ кунем.

— Чақчақ ё чақочақ?

— Не-не... мо мардум...

— Ба қавли як шикамбанда, табақро дидаму дилам шайдо шуд-ку! Иброҳимчон, ин фикри олимона гӯям, кам аст, даҳоёна чӣ хел ба саратон омад?

— Дегу табақ ҳаст...

Ҳар ду дар шитоб масолеҳи палавро харида, ба сӯйи Ленинские Горы раҳ кашидем.

Иброҳимчон дар ҳамон иморати бузургу бошукӯҳи дорулфунун, дар қисмати хобгоҳи олимони ҷавон хучраи алоҳидае доштаст.

Дар сари деги зирбаки балақ-балақ ҷӯшон нишаста, хангома кардан хуш фароғате дорад! Ҳар замон пореае гӯштро аз дег берун оварда, чошни гирифтано чӣ расад! Аммо нигаред, ки баъзе рафикони мо ба ҳамин оши шарикона ҳам назари холис надоранд. Якero мудом, ки ошу ошпазӣ асабонӣ мекард, савол кардам гуфт:

— Монед ҳамин одатҳои шахриёно!.. Фақат зирбак, палав...

— Чаро фақат зирбаку палав? Шумо қурутоб кунед, ба он ҳам шукр мегӯем, хурсанд мешавем.

Ман пай бурдам, ки он бечораро зидди мардуми шаҳр ё мавзеъҳои шимоли ҷумҳурӣ шӯрондаанд ва ӯ бесабаб ҳар он чӣ ба он мардум алоқаманд бошад, аз он кароҳат мекунад, бесабаб асабонӣ мешавад.

— Нонпазию ошпазӣ ҳам далели маданият ва тамаддун аст, ҷӯрачон, чаро онро фаромӯш кунем?! Моро аз чойхона маҳрум карда дидӣ, чӣ гуна аз якдигар ҷудо кардаанд! — гуфтам дар охир ба тарзи гилагузорӣ.

...Қисса кӯтоҳ, вақте ки дар табақи калони сафолӣ ба расми тоҷикӣ палавро кашида, он лангари тобонро ба хона даровардем, пай бурдем, ки ҳар ду ҳам аз гӯшти зирбак шикам сер кардему дигар оши бисёр хӯрдан наметавонем.

— Ин қадар ош... Яктоғӣ шиками иловағӣ медоштем... Ба қавли бобои раҳматиам, куфрони неъмат мешавад, — гуфтам ман ба нишони надомат сар чунбонида.

— Ҳамсояро гӯям? — гуфт Иброҳимҷон, ки зотан дар ҳама мушқил чорагар буд ва пайрави саволаш тавзеҳ дод: — Чавонмарди хуб аст, аз Олмони федерал.

— Чӣ ҳоҷати савол, бигӯед! Аз Олмон неву аз он дунё бошад, барои мо ош хӯрад, кофӣ аст!

Иброҳимҷон аз утоқ берун рафту баъди лаҳзае ҳамроҳи як тан чавонмарди қавиҳайкал, ки сабад барин риши ғулӣ ва малламайгунаш сари синаашро пӯшида буд, ба хона ворид гашт ва моро ба якдигар маъруфӣ намуд.

Нигоҳи орому пуртамкин ва оқилонаи Паул дар дили кас нисбат ба ӯ эътимод пайдо мекард. Вай сухан мегуфт, ош меҳӯрд, савол мекард, меҳандид, вале дар сари ман андешаҳое чавлон доштанд, ки аз ифшои он кас хичил мемонад. Чӣ илоҷ, дар он айём ман ҳам монанди дигарон гумон доштам, ки дар Олмони федерал аксаран фашистон ва никорталабон маскан гузидаанд ва ачаб не, падари ҳамин Паул ҳам беғуноҳонро дар конслагерҳо истинтоқ карда бошад. Таассуб он қадар ақли моро тира карда буд, ки ҳеҷ нуқси худро намедидем ва равнаку камоли дигаронро эътироф намекардем.

Агарчи дар аввал бештар Паул сухан мегуфту савол мекард, батадрич гуфтугӯи мо даргир шуд. Баъд Паул ба табақи палави хушгворе, ки нимағӣ ҳам хӯрдан натавонистем, нигариста гуфт:

— Ҳамдиёрон ҳастанд, гӯям?

— Бигӯ... Даъват кун! — гуфтем ману Иброҳимҷон баробар.

Баъди берун рафтани Паул ман ба Иброҳимчон хазломез хандида, гуфтам:

— Мо аз немис тарс надорем. Дар водии Ваҳши мо немису тоҷик ба ҳам печида кор мекунанд, зиндагӣ доранд ва забони ҳамдигарро чунон медонанд...

— Як чӯраи ман дар умраш немисӣ нахондааст, дар сафари хориҷа ба ҳайъати вакилони мо тарҷумонӣ карда буд, — гуфт Иброҳимчон.

Паул ду нафар духтарро пеш андохта аз дар ворид гашт. Ҳар ду духтар қадбаланду мавзун буданд. Яке, ки номи худро Анна гуфт, духтари қабудчаши мӯйи зарринаш ба китф афтада, олмониначоди маҳз буд, аммо дигаре — Саломея духтари мешчаши гесувонаш дорчинранг, аз назари аввал маро дар шубҳа афканд. Ман аввалбор ба чаши ӯ нигариста, дар мардумаки чашмони вай тобиши ошноеро пай бурдам ва ба худ тахмин гирифтам, ки дар рағҳои ин духтар хуни шарқӣён ҷорист. Чун ӯ худро аз Австрия гуфт, ба гумони худ далел гирифтам, ки дар он кишвар аз мардуми шарқи ҳамсоя кам нестанд. Ақли ман чунин хулоса мегирифт, аммо дилам гувоҳӣ меод, ки ӯ ба ман наздик аст, қаробате дорад.

Духтарон ба хӯрдани палави тоҷикӣ ва ошомидани шарбатҳои Тоҷикистон саросемагӣ зоҳир накарданд; сараввал ба таҳқиқ пурсиданд, ки номи таом чист, чӣ гуна ва аз чӣ хел маҳсулот онро мепазанд ва ғайра ва ҳоказо. Дар ҷавоби ин гуна кунҷковии онон мо бо навбат аз аҷоиботи диёри азизи худ ҳикоят мекардем. Саломея хомӯш буд. Фақат як бор аз хусуси хонадомдӣ ҳикояти Иброҳимчонро ба шеваи худ ба ҳамдиёронаш тавзеҳ кард.

Баъди он, ки хӯрдани хӯрда шуд ва ошомиданиро ошомидем, навбати оҳангу тарона фаро расид ва

Иброҳимҷон кассетаи таронаҳои тоҷикиро ба магнитофон гузошт.

Дур аз ёру диёр таронаҳои ватан ба кас дигаргуна таъсир мекунад: гӯё тарона не, насими кӯҳсору водиҳои Тоҷикистон ба сар мевазиду дилҳоро ба хурӯш меовард. Мо мехостем, ки дӯстони немис низ аз оҳангу таронаҳои мо таъсир бигиранд, назокату нафосат ва изтиробу ҳаяҷони дили тоҷикро эҳсос созанд. Аз ин сабаб, мо бо навбат гоҳ байтеро ё нақаротеро аз тарона тарҷума мекардем, гоҳ оҳангеро шарҳу эзоҳ менамудем.

Чун ҳавои ракс омад, Иброҳимҷон ба меҳмонон ракси тоҷикиро намоиш дод. Ман Саломеяро, ки аз ин ҳама тоҷикписандиҳо дар назар нисбат ба ҳамдиёронаш камтар вачду шодмонӣ дошт, ба ракс даъват кардам. Вай ба ракси тоҷикӣ даст кушод, ҳатто як раҳ чарх ҳам зад ва сипас аз кори худ шармид ва ба ишорати сар маро даъват кард, ки ба таври маъмулӣ бираксем. Дареғо, ки ин лаҳза Иброҳимҷон саргарми гуфтугузор буд ва чӣ гуна хиромон, аз рӯйи ҳама қоида ба ракси тоҷикӣ, боз ба ракси махсуси занона даст кушодани Саломеяро надида монд. Утришдухтар паридани ҳанги маро пай бурду гуфт, ки дидед, чӣ гуна ман зуд ракс меомӯзам. Ман дар ҷавоб оҳиста хандидам. Чӣ гӯям, ки баъзан мардон дар ҷое, ки гиристан лозим аст, меҳанданд.

Ман дасти Саломеяро гирифта ду-се раҳ чарх гаштам ва дар назди тиреза ба тадриҷ пойкӯбон ба чашму рӯяш аз наздик — аз масофаи ҳамагӣ 15-20 сантиметр ба диққат нигаристам, чунон ки дар чехраи вай нишонаи гумшудаеро мекофта бошам.

— Чаро ба рӯйи ман ба ин тарз менигаред? — пурсид Саломея бо нимтабассум ба қаъри чашмони ман нигариста.

— Яъне, ба ин тарз? — боз пурсидам, то ки барои ҷавоби саҳеҳ фурсати андешидан пайдо кунам.

Саломея китф боло кашид ва ба рӯи ман чунон нигарист, ки аз ин нигоҳ ба якбора дилам таҳ зад: нигоҳи дилошӯби духтари тоҷик аз дариҷаи ҷашмони ӯ ба ман менигарист.

Баъд аз ин бо ӯ сухан мегуфтаму механдидам, нармак-нармак пойкубӣ доштам, вале ҳаёлам баҳру барро тай мезад: Шайх Саъдӣ бедарак нагуфтааст, ки «бани одам аъзои якдигаранд, ки дар офариниш зи як гавҳаранд», дар рағҳои мо хуни ҷӣ одамон ҷорист, кӣ медонад?!

Саломея аз вазъи парешони ман пай бурду безобита гашт. Вале ман ҷӣ гуфта, ӯро саргарм карданамро намедонистам.

Сипас барои машғул доштани ӯ саргузаштеро аз ҳаёти адибони номвар нақл кардам:

— Адиби нуктасанҷи рус Паустовский овардааст, ки дар соли 1922 дар шаҳри Кёлни тарафҳои шумо, дар як ошхонаи хилвати канорӣ се нафар адибони рус — Горкий, Бунин ва Леонид Андреев менишастаанд. Горкий бозие сар мекунад ва ҳар се адиб бо навбат фақат якдақиқагӣ ба як тан ҷанобе, ки дар гӯшае танҳо нишаста, машғули хӯрокхӯрӣ будаст, менигаранду сипас ба навиштани симои ӯ оғоз мекунанд. Ҳар се беҳтар аз якдигар симои он ҷанобро бо сухан ифода мекунанд. Дар охир Горкий аз ҳамнишинонаш меурсад, ки ин ҷаноб кӣ ва ҷӣ кора аст. Яке меғӯяд, ки тоҷир аст, дигаре тасдиқ мекунад, ки ин ҷаноб дузду террорист. Баҳс мекунад. Горкий ҳамнишинонашро ором мекунаду соҳиби ошхонаро даъват менамояд ва аз ӯ меурсад, ки он ҷаноб киву чикора аст. Соҳиби ошхона ташвишомез меғӯяд: «Аз барои савоб,

охистатар... Ин чаноб дузди машҳури Аврупо аст, ӯ хамеша дар ин ҷо хӯроки пешинро меҳӯрад...»

Саломея сари зебояшро ҷунбонда хандае заду сипас бепарво савол кард:

— Яъне?.. Чӣ гуфтан меҳаҳед? — Ва ман ба ҷавоби пурсишаш даҳон накушода, пайрави суханаш бигуфт. — Ман медонам, мардуми Шарқ хамеша аз дур сухан сар мекунанд ва хамеша бо рамзу истиора ва маҷоз...

— Чӣ гуфтани будам? Ба гумонам, матлабам возеҳ барин аст: ман ҳам як қамчин нависандагӣ дорам ва каму беш одамонро мешиносам.

— Хуб, сипас бигӯед, ки ман кистам ва чикораам? Ҷосуси олами капиталистӣ? Ҳамин тавр не?

— Не, баракс, шумо одами худӣ барин... Шумо тоҷикед, ҳамин тавр не? — Ман бо тантана инро ба ӯ эълон кардам ва сипас ҷавоби тасдиқи ӯро ҷашмдор будам.

Саломея дасти хурду латиф ва зебои худро ба сари сина ниҳода ва андаке хамида хеле хандид. Вай зоҳиран ба мазоҳи ман меҳандид, аммо ҳама вучудаш аз он далолат менамуд, ки ӯ дарди худро аз ман пинҳон доштан меҳаҳад. Ман нигоҳи ӯро гирифтани меҳостам, вале вай баъди ин суханро шуниданаш ба ҷашми ман наменигарист. Ӯ оқибат эҳсоси худро саранҷом бахшиду ба нишони таассуф сар ҷунбонд ва ба ҷашми ман нигариста гуфт:

— Дар тарафҳои мо олмониҳое ҳастанд, ки аз баъзе тоҷикони шумо сиёҳҷурдатаранд.

— Барои ман ранги пӯст эътибор надорад.

— Сипас, кучои ман ба тоҷикдухтар монанд аст, хайронам? Ман дар Намоишгоҳ тоҷиконро дида будам, занону духтаронатонро низ дидаам, аммо ҳеҷ яке ба ман шабоҳат надоштанд.

— Нигоҳи ҷашмонатон... Сонӣ бӯятон...

Саломея қаҳ-қаҳ зад. Сипас бигуфт:

— Ҳеч чизро намефаҳмидаед.

— Агар шумо дурӯғгӯй набошед...

Ин суҳанро ба гуфтан гуфтам, вале ба рӯйи Саломея нигариста, аз гуфта пушаймон будам. Баъзан хислати мардumi хориҷиро намефаҳмед: аз як ҳарфи беҳуда ба вачҳ меоянду барои як пула гапу кор меранҷанд. Духтар бо чашмони ашқолуд ба рӯйи ман озурдахотир, балки аз ин чунин ситами ногаҳонӣ ҳайратзада менигаристу миҷаҳояш пир-пир мепариданд. Вай зуд нигоҳашро поён гирифт, дасти худро аз дасти ман раҳо кард ва шитобон ба сӯйи дари баромад рафт.

Баъди рафтани вай ҳама лаҳзае карахт, ба рӯйи ман нигариста эзоҳ талаб доштанд, аммо ман боиси қаҳру итоби Саломеяро равшан идрок накарда, саргаранг будам. Возеҳ намедонистам, ки вай аслан аз «точикдухтар» гуфтани ман ранҷид ва ё аз он, ки ўро ба дурӯғгӯй муттаҳам кардам. Охир, дар сари шӯҳӣ чӣҳое, ки намегӯянд...

Баъд Анна ва пас Паул думболи Саломея рафтанду хеле вақт бедарак буданд. Табъи мо нохуш буд, ончунон ки ман аз ҳиҷолат ба рӯйи Иброҳимҷон наменигаристам.

— Ҳазлона дурӯғгӯй гӯям...

— Барои олмониҳо ин дашноми кабехтарин аст, — гуфт Иброҳимҷон, ки нисбат ба ман бештар бо хориҷиён сару кор доштаниш аён буд.

— Гӯё аҳдномаи ҳучум накарданро инҳо нашикаста бошанд...

Хайрияти кор, Анна ва Паул Саломеяро пеш андохта аз дари утоқ ворид омаданду гӯё дар дилу дидаҳо якбора чароғ фурузон гашт.

Дӯстон ману Саломеяро бо тантана оштӣ доданд: мо дасти якдигариро сахт фишурда истодем, Анна ба навбат ба дастҳои мо бо дасташ мезаду ба лаҳни ғалатии худ «афсуни» русӣ мехонд: «Мирись, мирись, и больше не дерись*...»¹

Мо боз сари дастархон нишастему шириниву мевачот хӯрдём, шарбат ошомидём ва лаҳзае гузашту бо якдигар беғубори озурдагӣ сухан меғуфтем ва механдидём.

Анна ва Паул боз ба раксу пойкӯбӣ оғоз карданд. Ману Саломея дар назди тиреза берунро нигариста, гуфтугузорамонро идома меодём. Сараввал вай доир ба иқлим ва табиати Тоҷикистон, зиндагӣ ва машғулияти мардумон савол карду ман ҷавоб гуфтам. Пай бурдам, ки вай беш аз ҳама аз “колхоз” ба дил ҳарос дорад.

Дигар ман бо сад эҳтиёт, ҳар суханамро андешида қалбаи асрори духтарро номаълум ҳамлаҳо меовардам. Баъди он, ки аз Тоҷикистону тоҷикон, аз таърихи қадиму ҳаёти имрӯзи он дурру дароз сухан гуфтамӯ ҳикмату ривоят овардам, ба гумонам, оҳани ӯ нармтар шуд ва ба ҷашмони ман бо табассуми меҳромез менигарист. Ман фурсатро аз даст надода ду кафи сардакаи Саломеяро ба даст гирифтаму рост ба ҷашмонаш нигариста, бо як навъ эътимоди кулл ва қатъӣ гуфтам:

— Саломея, ту тоҷикӣ, азизам! Хохӣ, иқрор кун, нахохӣ, не, аммо ман аминам... Бидон, ки бори дигар дар ҳаёт гумон аст, ки ба ҳамчу мане вохӯрӣ... яъне, ба тоҷике, ки дар симои ту ҳамнаводи худро бишиносад... Шояд ки ту аз аслу насаб, аз тӯбу тухмаи худ хичил бошӣ? А? Магар нангат меояд?..

¹ Оштӣ шав, оштӣ шав, дигар ҷангӣ нашав

Чашмони духтар пуроб шуданду сипас вай дар миёни ашк зӯран табассум кард ва хомӯш дасти маро гирифт охиста ба рақс даромад. Ман ҳам хомӯш ба вай мувофиқат кардам. Саломея барои пинҳон доштани қатраҳои ашки ба рухсораш шорида, танабро ба тани ман чафстар карда ва рӯяро дар синаи ман панаҳ менамуд. Мо якчанд диққа хомӯш, ягон-ягон пой чунбонида, зарбаҳои қалби якдигариро гӯё гӯш медедем. Сипас духтар асари ашкро аз чашму рӯяш номаълум пок карду охи пурдарде кашид ва охиста ба чашми ман чашм дӯхту пурсид:

— Дар вилояти Ленинободи шумо Қистакӯз ном деҳае ҳаст?

— Бале. Ман дар он деҳкада будам ва на як бору ду бор. Ҳоло онро деҳа гуфтан наметавон, ба шаҳрак монанд аст, корхонаи консерви мева дорад.

— Падари ман аз ҳамон ҷост. Ё маро Саломат ном дода буд, — ин калимаи тоҷикиро духтар бо як навъ хаяҷону изтироб ва лаҳни ширини шеваи тоҷикони шимоли республика гуфт.

— Ному насабашон чӣ?.. Хешовандонашон медонанд?..

— Дигар савол накунад, чизе наметӯям! — Духтар сухани маро қатъан буриду сипас ба меҳрубонӣ ба лабам ангушт зад ва гуфт: — Падарам соли шасту ҳаштум аз дунё даргузашт. Вай ба халқу ватанаш ҳеҷ кори хиёнатомезе накардаст. Аммо васият кард, ки дар хориҷа монданабро зинҳор фош накунем ва хешовандонабро ташвиш надихем... Ғолибан, вай баъди ҷанг дар асирий будагонро мусаллаҳ истиқбол карда, ба Сибир фиристонидани Сталино шунида будаст...

— Э-э, он замонҳо гузашта рафтанд.. Ман хешовандонатонро хабар мекунам, фардо хонахез расида меоянд!.. — Шодмонии маро ҳадду канора набуд.

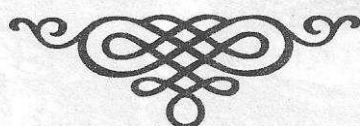
Саломея андӯхгин ба рӯйи ман нигариста, ба аломати инкор сар чунбонд; дар лабонаш як навъ табассуми ғалатӣ медавид. Маро чунин намуд, ки вай ба ҳоли ман дилаш месӯзад ва ба содалавҳию хушбовариам раҳмаш меояд. Ман, баръакс, аз хавфу ҳароси беасоси вай малул будам.

Июли соли 1987.

Баҳром Фирӯз

Модари ранҷбари ман

АШИҚА ЧОҶИНА

МОДАРИ РАНҶБАРИ МАН

Дар навбат истодаему ба тадриҷ пеш меравем. Имтиёзмандон, дар силки онҳо шахсоне, ки ягон хел шаҳодатномаи сурх, сабз ё кабуд доранд ва баъзан занҳои кӯдакдор, эътирози ҳозиронро ба шаттоҳӣ инкор карда, харид мекунанду қатори мо бетоқатанд, дилтангона пой мекубанд.

Оқибат, аз ҳамсафарони мо, як нафар марди миёнсоли лоғар, ки дар даст портфели фарсудае дошт, бетоқатона шӯрид:

— Ҳой, бародарон, ин чӣ гап?! — вай ба пештахта наздик рафта, баробар — ҳам ба рӯйи фурӯшандаҳо ва ҳам ба чашми харидорони имтиёзманд нигариста, хитоб дошт: — Шумо паси ҳам омада бигиреду мо — ин қадар одам дахонамонро кушода биистем?.. Охир, набошад, як нафар аз навбатдорон бигирад, як нафар аз шумоён...

— Ҳой, муаллим... даҳаната пӯш! — аз байни имтиёзмандоне, ки дар пеш ғун омада буданд, як тан марди ғӯлаи чашмқалон сафедии чашмонашро намуда, бо вачоҳати тунд шӯриду бо ангуштони бодиринг барин ғафсу кӯтоҳаш ба девор ишора намуд. — Ана, ин қонуни Ҳукумат, бихон!.. Чашм дорӣ?! — марди солдида бетақуллуф ба марди ба тахмин 60–65-сола «ту-ту» гӯён хитоб дошт.

— Агар чашмат нагузарад, айнакатро бигиру ба чашмат мон... — гуфт дигаре ба таквияти суханони ҷанговари аввалӣ. Баъд имтиёзмандони дигар ҳам муттафиқона ба он мард ҳамла оварданд.

— Вақте ки ман дар ҷанг хун мерехтам, ту пуштата ба сандали гарм зада, меҳобидӣ! — Як тан марди навҷаи гардандароз ин суханонро гуфта, ваҳ-ваҳкунон хандид,

вале таъсири суханаширо ба атрофиён равшан эҳсос накард магар, баъд таачҷубомез, балки норозиёна ба рӯйи атрофиёни худ нигарист. Нигоҳи ӯ гуфтани буд: «Шумо — кулӯхҳои карахт, агар ба маънии лутфи борик пай набаред, гуноҳи ман чист?!»

— Ман?.. Ман дар сандалии гарм хоб мекардам?.. Эҳ, ба шумо чӣ гӯям... — марди портфелдор озурдахотир даст афшонд, сонӣ аз баҳри ду кило гӯшт гузашт магар, аз дари магазин берун шуд.

Вай ончунон дарднок ва озурдахотир сухан кард, ки «ман?» гуфтани ӯ хеле муддат дар гӯши ман ҷарангос зада, гӯё дам ба дам акси садо медоду ҳамвора бекарорам мекард. Ман чунон қиёс гирифтам, ки дар таҳи ин саволи вай аз азоби ҷанг, аз фоҷиаи марг ҳам даҳшатангез саргузаште нӣхон аст...

Ва ногаҳон барқ барин ба лавҳи хотирам зад, ки ду нафар муаллимони ҷавон солҳои ҷанг дар деҳаи мо чӣ гуна аз гуруснагӣ мегиристанду зориҳо доштанд, ки онҳоро зудтар ба ҷанг фиристанд.

...Ману модарам ба умеди модаговармон монда будем. Модарам ҳар шаб дари оғилро қуфл мекарданд. Ҳазл не, он солҳо дар деҳаи мо ҳамагӣ чор модагов монда буд. Ба ғайр аз ин, мебояд ба эътибор гирифт, ки он солҳо як модагови дӯшо барои хонавода аз ду марди коргар бештар манфиатбахш будаст. Мегуфтанд, ки зане хабари ҳалоки шавҳарашро, ҷандон насӯхтааст, чунон ки аз мурдани модаговаш.

Хонаи мо дар қафои ҳавлии мактаб воқеъ афтада буд. Пеш аз ҷанг падарам дар ин мактаб мудир буданд. Ман тафсилоти солҳои аввали ҷангро ёд надорам, зеро дар он айём хурдсол будам. Албатта, саргузаштҳои аламини

доири он солҳоро шунидаам, вале чунон ки мегӯянд, шунидан кай бувад монанди дидан?

Имрӯз ба қиёс тахмин мезанам, ки баҳори соли чилу чорум будаст. Дар деҳаи мо ғалла ёфтан аз ҳар мушкиле мушкилтар буд. Ҳар субҳу шом ба таҳи дарвозаи мо ду нафар муаллими ҷавон меомаданду модарам як косагӣ шир медоданд, онҳо беҳол, харсангҳои таҳи деворро курсӣ карда менишастанду косаи ширро ошомида, баргашта мерафтанд. Аксар хангом медидам, ки онҳо бо модарам сухан мекарданду хунг-хунг мегиристанд.

Сонитар, баъди акламро шинохтан, боре аз модар пурсидам, ки он ҷавонон чаро ин қадар мегиристанд?

— Аз азоби гушнагӣ мегиристанд, бачаам, — гуфтанд он кас худ ба худ сар чунбонда, машғули риштаю сӯзан ва дарбеҳи либосе. — Онҳоро аз шаҳр ба ҷойи муаллимони ба ҷанг рафтагӣ фиристода буданд. «Моҳонаамонро оварда диҳанд, пулатонро мегиред, ба мо ҳар пагоҳӣ як косагӣ шир диҳед, холаҷон», гуфтанду рад карда натавонистам. Як моҳ гузашт, дараки моҳона не, ду моҳ гузашт, нест, ки нест. Баъд ба Шӯро (онзамонҳо идораи ҷамоаро дар деҳаи мо «Идораи шӯро» мегуфтанд) супориш кардаанд, ки хӯроки онҳоро таъмин кунанд, аммо анборҳо холӣ, муш бозӣ карда мегашт, ғалларо аз кучо гиранд? Колхоз то охирин пиёзашро ба давлат медод. Ду наврасаки шӯр гушна, пагоҳӣ як косагӣ шир медиҳам, бегоҳӣ — як косагӣ. Зор-зор гирифта, тавалло мекунанд, ки онҳоро ба ҷанг фиристонанд, аммо намефиристоданд. Хайрият, оқибат ҷӣ карданду ҷӣ монданду аризаашон инобат гаштааст, як рӯз шодон омаданду гуфтанд, ки пагоҳ ба ҷанг мераванд. Хурсанд шудам, ки бечораҳо аз азоб халос мешаванд. «Агар зиндаю саломат баргардем, мебиёем, некии шуморо агар фаромӯш кунем, кӯр мешавем», гуфта рафта буданд.

Ман гуфтам, ки саломат бозоед, бас аст, ба ҳар чӣ додам, як не, сад бор розиам... Аз афти кор, бечораҳо дар ҷанг шаҳид шуданд-дия, ҳеч дарак нашуд, — гуфтанд модарам дардолуд оҳ кашида.

...Аз дили ман мегузашт, ки ачаб не, ин шахси портфелдор, ки навбаташро партофту рафт, якеи ҳамон ду тан муаллимони укубаткашида бошад, балки боз ўро аз ҷанг гардондагистанду вай ба ягон ҷойи монанди шаҳрҳо каму беш нондор афтода аз гушнагӣ ҷон ба саломат бурдагист. Имрӯз аксар бовар намекунанд, ки бист сотих замини рӯйидарича иборат аз ҳафт-ҳашт ҷон оиларо як соли расо чӣ гуна меҳӯрондааст!.. Дигар як пул даромад надоштанд, хоҳӣ як кас дар колхоз кор кунад, хоҳӣ се-чор кас!..

Укубате, ки зимистони ҳамон сол ба сари хонадони мо омад, маро дар ёд аст. Азбаски то ба ҷанг рафтан додои ман дар шаҳр кор мекардаст, мо замини рӯйидарича надоштем. Фақат як гову гӯсола доштем. Аввали зимистон гӯсолаи модговамонро ба колхоз супорида, дар ивази он аз анбор андаке сабзию шалғам ва ғўлинг гирифтем. Модарам гуфт, ки аз ҷаву гандум ному нишон нест... Ҳамон сол зимистон шадид омад, ман азбаски либоси дуруст ва пойпӯш надоштам, қариб ҳеч берун намебаромадам. Бачаҳои дигар ҳам дар берун наменамуданд. Он зимистон мо хезум надоштем, аммо модарам зуд ҳисоби онро ёфт. Дар як канори ҳавлӣ зинхонае доштем, ки аз айвони дарози як тарафаш кушода иборат буд. Пеш аз ҷанг мардум ҳақиқатан равуо доштаанд ва агар аз дуру наздик меҳмонҳо оянд, аспу ҳарашонро дар он зинхона қатор баста, дар охурҳо ҳасбеда меандохтаанд.

Ману модарам як рӯзи сармой, ки хаёлам нурҳои офтоби бачакушак алмос барин бадани касро мебурид, танамонро бо кӯхнакола печондем. Модарам таҳи як ҳувони кӯхнаи пашминро аз миёнҷо ва ду канораш бурида ба ман дод – пӯшидам, чакмани беостин шуд, миёнамро бо як пора арғамчин бастам, ба пой ва соқам ҳам латта печондам. Сипас, ҳар ду як гӯшаи боми зинхонаро кушода, хокашро поён андохтему се-чор болор ва ходаҳои онро гирифтем ва ба хона дароварда, аз нӯғаш пеш-пеш шикаста, сӯхтан гирифтем.

Мол ҳам, одам ҳам айёми қаҳтию гуруснагӣ тоқати сармо надоштаст. Он ҳама барфбозии бачаҳо бар асари серӣ будаст, намедонистам. Ҳамон зимистон чӣ қадар одамонро гуруснагӣ сармо аз пой афтонд, намедонистам, зеро мардум кам аз хона мебароманд, аз холи якдигар ҳам камтар огоҳӣ доштанд.

Модарам ҳувол — чакмани маро аз болои камзӯлаш пӯшида, пагоҳӣ аз хона берун мерафту қариби бегоҳӣ як ҳувол хошоку реша гирифта меомад. Дар ёбонҳо ва боғу киштзорон ҳас ҳам намонда буд, аммо модарам хошокро аз даруни чордевори иморатҳои бекамонда, пору перор фуру афтодагӣ мегирифтаст. Азбаски ба он харобаҳо мол надаромадаст, алафи хушкида муддате ба дарди мо марҳам шуд. Модарам он хошокро майда кӯфта, оби гарм пошида дар бухори гарм нигоҳ медошту намак пошида, ба модгов медод. ба ғайр аз ин, таш¹ катӣ лаби чӯю марзаҳои заранг барин яхбастаро кофта, решаи ҷунҷа, шатра ва қоқу меовард, ки онро худамон меҳӯрдем.

Шалғам ба дилам зада буд, дигар ба сӯяш нигариста наметавонистам, аммо модарам мегуфт, ки шукр кун, ин ҳам адо шавад, чӣ мекунем, намедонам. Мо рӯз

¹ зогнӯл

мешумурдему баҳорро интизорӣ мекашидем, сабза рӯяд, сонӣ наmemурдем, мегуфтем, аммо ин гумон ғалат будаст.

Сонитар мардуми деҳа ба кӯҳсор рафта, ба кофта овардани решаи татрону мисковак ном алаф шуруъ карданд ва модари ман ҳам ба онҳо ҳамроҳ шуд. Ёдам меояд, шоху барги он гиёҳҳо андаке ба шоху барги бурсу арча шабеҳ буда, вале нарм, решааш рағандор буд. Одам онро ба азоб меҳӯрд, аммо мол кафки даҳонашро шоронда, ба иштиҳо меҳонд.

Барфи ғафсу замини яхи кӯҳро кофта, решаи татрону мисковакро кандан кори ҳар кас набуд, фақат мардону ҷавонон ва баъзе занҳои ночор монда ба ин кор даст мезаданд. Баъди он ки ду тан наврасон дар кӯҳ дар бӯрон монда, пуштвораи мисковак дар пушт ҳалок шуданд, модарам фақат рӯзҳои офтобии зимистон азми кӯҳсор мекард. Равуо ба кӯҳ ҳамагӣ ду-сесоата роҳ бошад ҳам, аз бемадорӣ бечора модарам онро дар як рӯз мегузашт.

Модарам мегуфт, ки агар говамон аз гуруснагӣ бача напартояд, баъди якуним моҳ, охири ҳут ё аввали ҳамал мезояду бо ширу рағани худ моро аз ҷанголи гуруснагӣ ҳалос мекунад. Ман аз хусуси он ки модговамон гӯсолаи нарина мезояд ё модина, ҷӣ гуна ғаллаи онро маза карда хӯрданамон, ширу саршири он, рағани маскааш — ҳар рӯз ҷандин маротиба модарамро пурсида безор мекардам. Ҳар бор модарам ба гов хӯрок доданӣ равад, ба эътирозаш эътибор накарда, аз пасаш ба сӯйи оғил медавидам.

— Ку, як бор дурусттар бубин, балки пистон фурувардагист? — зорӣ мекардам ўро. — Агар наздик расад, ба дорахош шир меояд гуфти-ку!

Модарам пистони говро даст зада мидиду маъюс сар мечунбонд.

— Ҳолӣ дур... — Ва оҳе мекашид, ки дили мани шашсола ларзон мегашт. Баъд худро ба даст мегирифт ба рои таскини ман мегуфт: — Баъзан аз гуруснагӣ пистон нафуруварда мезояд.

Ёдам меояд, ки аввалҳо ман агар гурусна монам, ба модарам «нон те, нон ёфта те» гӯён хархаша доштам, агар ягон пора зағораи пинҳон кардагиаш набошад, соатҳои дароз «хунг-хунг» гиря мекардам. Баъд калонтар шудаму ақлам даромада будаст магар, «нон ёфта те» гӯён гиря намекардам. Дурусти гап ин, ки ман он зимистон рӯйи нонро надида, таъмашро начашида, ҳаваси онро фаромӯш карду будам. Пӯсти гӯсфанду гӯсолаи парерсолинаро ҳам тар карда, хӯрдем...

Рӯзе ман беҳол, дар кунчи сандалӣ хобида «чӣ хӯрам?» мегуфтам, модарам дар ҷавоб гӯра-гӯра ашк мерехту хомӯш мегирист. Баъд вай сару танашро пӯшиду рафт. Ў деҳаро дар ба дар гаштаст, аз онҳое, ки будамандтаранд, ягон ним пиёла равған ё як пиёла орди ҷав ё арзан қарз пурсидаст, аммо пайдо накардаст. Баъд раҳорах аз даруни чордеворҳо алафи наврезро чида омаду онро кӯфта, бо як мушт орди таҳи сурфа омехта, дар деғ таф дод ва ҳар ду хӯрдем.

Як пагоҳии пурбарф модарам аз хона модговро хабаргирӣ баромаду баъди лаҳзае хурсанд аз дар даромад. Дар дасташ як зогча патаррос мезад.

Дар пешгоҳи оғили мо хоначае буд, ки онро қаҳҳона мегуфтем. Дари он ба оғил қушода мешуд, ба берун як равзани хурде дошту бас. Дар сармои зимистон ду зогча ба умеди дона аз он равзан ба қаҳҳонаи торик даромадаст. Азбаски модарам ба оғил даромада дари онро аз паси худ напӯшида будаст, якеи зогчаҳоро доштасту дигараш парида бадар рафтаст.

Сараввал азми ман ин буд, ки зоғчаро ром мекунам, ба ин ният болҳояшро бурида кӯтоҳ кардам. Модарам ҳам ба ин нияти ман розӣ буд. Аммо рӯзи дигар гуруснагӣ маро мачбур кард ё иштиёқи гӯштхӯрӣ, ба модарам гуфтам, ки онро кушта меҳӯрем. Модарам як бор ба рӯйи ман нигаристу хомӯш андешида монд. Баъди лаҳзае ӯ гуфт:

— Надонам, зоғча ҳалол бошад ё ҳаром... Беҳуда куштани чонвар гуноҳ аст. Ман як бор аз мулло амакат пурсам.

— Тезтар рафта пурс, — беқарорӣ кардам ман.

Яке аз амакҳои падарам муллоимомӣ деҳа буданд, ки хавлиашон аз хавлии мо дар масофаи як санги фалахмон поёнтар, дар канори сой буд. Пор ман ба касалии саҳт печида қариб ду моҳ бистарӣ будам, модарам он касро хабар карду омада, дар сари болини ман чорзону зада нишастанд ва чашмонашон нимпӯш тасбеҳашонро шиқ-шиқ гардонда, қариб ним соат тиловат карданду «иншоаллоҳ, дуруст шуда меаравӣ» гӯён бархостанд. Модарам ба он кас як шиша рағғани маскаи доғкардагӣ дод. Мо барои зимистон се шиша рағған доштем. Даҳанаширо руст карда, ба гардани шишаҳо банд баста, дар меҳи баланди девор овехта монда будем. Аз банди шиша гирифта рафтани он кас ҳанӯз дар пеши назарам.

Минбаъд ҳамин ки барф ғафстар борида заминро саҳт пӯшонд, ман ба қаҳҳона даромадани зоғчаю гунчишконро интизор, баъзан дар ягон кунҷаки оғил наҷунбида, менишастам ва ё дар хона нишинам ҳам, ҳар замон қаҳҳонаро хабар мегирифтам.

Сармо меҳурӯшид, барф меборид, аммо барфи ғафсе, ки заминро замонро ду-се рӯзе яксон пӯшаду мурғакон дона ёфта натавонанд, намеборид. Тарафи офтобрӯи талу тепаҳо ва ҷӯю пуштаҳо зуд аз барф холӣ мешуданд.

Модарам мегуфт, ки Худо ҳисоби корашро дуруст медонад, ба хамин усул мурғаконро аз ҳалокат наҷот мебахшад. Ў мегуфт, ки Худо ба заминро замон, гиёҳу дарахт, ҳайвони ваҳшию ҳонагӣ, паррандаю чарранда иноят мекунад, марҳаматашро дарег намедорад, фақат бандагонашро фаромӯш кардагӣ барин ё онҳо гуноҳе содир карда, қаҳри ӯро овардаанду аз назараш батамом афтодаанд...

Баробари наздик расидани баҳор ҳоли мардум бадтар мешуд — алафи сабзи дар паноҳгоҳҳо рӯйидаро хӯрда, аз чӣ бошад, ки бисёр касон аз по меафтоданд.

Дар хамин айём аз шаҳр момоям, яъне модари модарам омаданд. Он кас аз модарам дида зеботар меофтанд. Баландқомат, сафедрӯй, шаҳлочашм, рӯяшон пуртароват. Пиразан ду кило барин орди ҷавро аз таҳи курта ба миёнашон баста (он солҳо дар роҳ барои ду-се кило ҷав ё арзан раҳзанон одамонро кушта буданд), гоҳ савори мошин, гоҳ аробасавор ва баъзан пиёда, асозанон омадаанд. Аз рӯйи гуфташон момоям мактуби модарамро гирифта, бетоқат шудаанд.

— Хати қадимаамон катӣ ҳама гуфтаниҳоямро навишта фиристонам, ту онро хонда наметавонӣ. Одами хат меҳондагию менавиштагӣ ҳам кам монд. Аз ҷанг ҷавонҳои бечора хат менависанд, падару модарҳо ба ҷойхонаи гузар баромада, пойида мешинанд, ки кай ягонта лотинихон ё урусихон пайдо мешавад. Бачаҳои мактабхон ҳарфро ба ҳарф ҷанг андохтан, катӣ хонда маънӣ бароварда наметавонанд. Мо баринҳо фақат ба ҳарфи арабӣ меҳонанду менависанд... Хату қалами халқ ҳам дӯлоб шуда рафт...

Аслан, момоям ҳамчун намояндаи табақаи болои шаҳр ба ҷавони деҳотӣ шавҳар кардани модарамро

намехостаанд, аммо падарам баъди тахсили илм дар шаҳр кор карда, ба чӣ вазифае расидаанду бо модарам ҳамдил гашта будаанд.

Деҳа ба момоям ҳеч маъкул нашуд. Бегоҳирӯзӣ аз хона берун баромада, ба чор сӯ ғамангез ва дилгир нигариста гуфтанд:

— Ҳамин чойҳоро ҳам чой гуфта одамон зиндагӣ мекунанд-е!.. Хайр, ин одамон беилоҷанд, Худо ба инҳо сангистонро муносиб дониаст, — мегуфтанд он кас занҳои дар сар деги мис аз чашма обкашонро ишора карда, — аммо ба ту чӣ азоб буд?! Ношукриат гузашта будаст, духтарам... — Аз сӯзи дил ғигони момоям мебаромад.

Модарам алафи аз чордеворҳо чидагиашро андаке орд пошида таф доду аз он сето нони деғӣ пухт. Ба ғайр аз ин, момоям ду дона зағораи арзанӣ ҳам оварда буданд. Аз он модарам ба ман як лахт шикаста дод, чунон болаззат буд, ки то ба имрӯз таъми онро фаромӯш карда наметавонам.

Шаб хоби ман бурд, аммо момояму модарам гап мезаданду гап мезаданд, суҳанашон ҳеч тамом намешуд. Эзоҳи қариб тамоми воқеоти айёми охир ба сари хешу таборонамон омадаро, баъзеро бори аввал, баъзеро такроран он шаб ман аз забони онҳо шунидам. Аксари он гуфтаҳоро ман кайҳо фаромӯш кардам, аммо як тика гуфтугӯе, ки аз бобати пулу ашё буд, аз чӣ бошад, ки ҳеч аз ёдам намеравад.

— Аҳволи мо ҳам вазнин. Ба ҳар ҳол, ду писараш дар ҷанг гӯён картушка катӣ нон медиҳанду ҳамон катӣ рӯзамон як бало карда мегузарад, — гуфтанд момоям дар омади суҳан.

— Аз чизу чораи ба пул мерафтагиат чиҳо монд? — охиста, дар омади сухан пурсид модарам. — Як чиз-ним чиз будагист-а?

Ҷавоби момоям, агар сахв накунам, тақрибан ба ин минвол буд:

— Хокам мондагеш не!.. Худат хабардор будӣ, баъди сари падарат аз ҳар кунҷу камар меросхӯру даъвогар сар бароварда, ҳубдур¹ мана сил карданд-ку!.. Баъди як-ду соли сари он кас чӣ миқдор аз пайи мо афтоданд, чӣ қадар кофтанд, чӣ қадар пойиданд, э-э-э... — даст афшонданд момоям. — Палонҷҳо «ин зани хурдӣ, ҳар чизе, ки буд, дар дасти ҳамин аст», гӯён ба ҳар бало маро пешрав карда, худашон молу манолашонро як мӯй намонда, руст карданд. Асбоби хонаро акаат ба шаробхӯрию хулусбозӣ дода шуда, саранҷом кард...

Аз ин хусус момоям он чунон суханро майдабофӣ карда, тӯл доданд, ки охири гуфтугузorro шунида натавонистам — хобам бурдаст.

Рӯзи дигар момоям ба ҳазор навъ далелу санад ба ташвиқи модарам шурӯъ карданд, то ӯ модговро фурӯшаду маро гирифта ба шаҳр кӯчида равад.

— Кӯчидан осон аст магар, оча?! — мегуфт модарам бо дард оҳ қашида. — Деғу табақ дорам, гилему палос дорам, кӯрпаю болишт... Охир, ин чизу чора худаш ғелида то шаҳр намеравад.

— Як бало карда то ба Ҷӯш расед, бас. Аз Ҷӯш то шаҳр мошин мешавад. Ҳар рӯз наравад ҳам, дар ду-се рӯз мерафтаст. Дар Ҷӯш ҳавлии ана, вай, падархондат — Усто Рӯзибой дар сари роҳ аст. Аз деҳаатон ҳар ҳафта ба бозори Ҷӯш мардум мераванд. Як чиз-ним чизи заруратро бо онҳо дода, фиристону модговатро ятак гирифта, писарат кати ба

¹ басо

Чӯш рав. Дар бозори Чӯш модговатро фурӯшу ба мошин савор шавед. Як мошини сафеди амрикоӣ омада мерафтаст...»

Момоям се рӯз дар хонаи мо истоданду сахарӣ рӯзи бозор пиёда ба роҳ афтоданд. Модарам он касро то дашти Баҳорикор — қариб ду-се километр бурда, ба як мӯйсафеди хараки ғамроҳ карда омад.

Баъди рафтани момоям модарам ба ҷунбучӯл афтод. Дегу карсону гушӣ, табару теша, досу таш барин асбобҳои ба шаҳр намебурдагиро пешопеш ба сандуқҳои холи андохта қулф зад. Сонитар як бўғча кӯрпаю болиш ва дар як ҷомадон косаю табак, дегча ва дигар муҳиммоти хоса зарурии зиндагиро бо раҳгузарони савора ба Чӯш, ба хонаи Усто Рӯзибой фиристод.

Як сахарӣ мо дару дарчаҳои хонаамонро қулф задему калидашро ба дасти амакам (ҳавлиашон девор дар миён буд) супорида, ба роҳ афтодем. Модарам пешопеш модговро ятак гирифта, ман аз қафо ҷӯби говронӣ ба даст равона гаштему ҳамсояҳо ба гусели мо аз хонаҳояшон баромада, як-ду сухани тасаллибахши амонбош мегуфтанд.

Аз рӯи вазъи табиат, ҳоло тахмин мегирам, ки охириҳои моҳи феврал ё аввалиҳои моҳи март мо деҳаро тарк кардаем. Замин монанди пӯсти гови ало — ҷое барфи сафеду ҷое замини сиёҳ, ҳаво сард, дар паноҳгоҳҳои офтобруя сабза неш зада буд. Дар деҳа аз миёни вайронаҳо мардум бемалол барои хӯрдан ҷағчагу қоқую шилха ва дигар хел алафҳоро мечиданд. Ҳар нафас аён буд, ки дар ким-куҷои ин дунёи васеъ ҷанг давом дорад.

Он солҳои беамон маро накушт, ба қавли модарам, шаҳр моро аз марг наҷот дод, набошад, ба ҷавзо нарасида, ман нобуд мешудаам. Инро бинед, ки замин ҳам, мол ҳам дар деҳа бошаду аз дасти гуруснагӣ ба шаҳр гурехта наҷот

Баҳром Фирӯз

чӯй!... Баъд мегӯянд, ки замин — модар аст, пӯла-пӯла...
Модар бошад ҳам, замине, ки халқ онро ҳаққи киштукор
кардан надошт, модарандар барин буд — бепарво,
бешафқат...

Ба ақидаи ман, аслан, мо аз дасти бераҳми гушнагӣ
пурра ҷон ба саломат набурдем. Қаҳтӣ хеле умри моро
кост, маъюбу дардманд кард, аммо барои ин мо хуччат
надорем... Агар ин тавр намебуд, модари ранҷбари ман ба
рӯзҳои серӣ расида-норасида, ин қадар барвақт аз дунё
намерафт. Заҳми ҷанг... заҳми замондорони бешафқат —
дар тану ҷони ҳамаи мо ҳаст.

Соли 1986.

Баҳром Фирӯз

ЧИНОР-КАМПИР

Дар ин бинои кунҷакӣ наваду шаш хонавода зиндагӣ мекарданд. Агар дар миён Чинор-кампири намебуд, сокинони бино баъди қор дар хонаҳои танги худ дилтанг нанишаста, ба сахни ҳавлӣ мебаромаданд, ҳамсоҷаҳо ҳамгап мешуданд, аз ҳоли якдигар огоҳ мегаштанд. Аммо аксари сокинони бино хоҳиши дидори ин пиразанро надоштанд. Вай бемор будаст, вале ин розро ба ҷуз ҳамсоҷаш духтур Азиза-апа дигар кас намедонист. На раҳбарони идорасе, ки шикоятҳои ӯро тафтиш мекарданд, на ҳамсоҷаҳо, ки гоҳе аз моҷаро ва гоҳе аз беванолишҳои ӯ ҷабрҳо мекашиданд ва на духтараш, ки ба майли модар амал карда, ниҳоятан хонавайрон шуд.

Дар асл, номи пиразан ҷӣ буд, ҳоло ҳеҷ кас дар хотир надошт, ҳама ӯро Чинор-кампири мегуфтанд. Мегӯянд, ки ӯ чун чинор зимистону баҳор дар сахни ҳавлӣ буд, қадоме «Чинор» лақаб доду боз ҳамин ҳудаш ҳам ба ин ном одат кард.

— Пич-пич-пич, доим ғайбати Чинор, — дар сахни ҳавлӣ агар ду занро ҳамгап бинад, ғиғони вай мебаромад ва қоре карда сӯхбати онҳоро барҳам медоду сипас аз қафояшон сарашро бардошта ғолибона ғут-ғут мекард:

— Ин қадар инҳо г... маро тит мекарда бошанд?! Э, тавба!..

Вай аз ин қанори ҳавлӣ ба он қанори шитобон, гӯё аз паи қоре мерафту баъд ҳарсосзанон дар ҳарак менишаст ва пуршубҳа ба атроф менигарист: тирезаю айвончаҳои ҳар як хонаводаро алоҳида-алоҳида аз назар мегузаронд, агар бо ягон ҳамсоҷа ҷашм ба ҷашм афтад, ба сӯи он бечора чунун ҳақоратомез тез-тез менигарист, ки гӯё ӯ ҷинояти мудҳише

содир кардаасту аз кирдораш фақат вай — Чинор-кампир хабардор аст ва хозир маъмурон омада, дастонашро ба кафо баста, пешандоз карда мебурда бошанд.

Ҳар гоҳ агар аз хусуси вай суҳан ояд, ҳамсояхо рӯй турш карда, даст меафшонданд: «Монед хамин... дарди ҳаринаро... Ин хел одам кати аслаш салому алейк ҳам ҳайф, аммо чӣ илоҷ... Бадбахт духтарашро ҳам аз паяш кашола кард. Аслаш лубиёю каду...»

Ба ҳавлӣ сабукраве ворид гашту аз он ҷавонмарде берун омада, рост ба самти даҳлези ҳаштум равон шуд. Чинор-кампир, ки ин дам дилтангона дар ҳарак менишаст, ўро аз роҳ боздошт.

— Ҳой, писар, истед, — пиразан бардам аз ҷояш бархоста ба сӯи ҷавон кадам монд. — Охир, хамин сабилмонда мошинатона дар сари роҳ монда, худатон дароед, намешавад? А?.. Охир, дар ин ҳавлӣ ҳудаш мошиндор кам не. Мо нафасгир шуда мурем?! А? Мурем?

— Дар кӯча мошинро бенигоҳбон мондан мумкин не! Ним соат кор дорам, рафикам...

— Кор дошта бошед ҳам, мумкин не!.. Э, шумо маълумотнок барин-ку...

— Аломати манъ нест, барои чӣ беҳуда ғавго мекунед? — дилтанг шуд ҷавонмард.

— И, тавба... Аломати манъ нест гуфта даромадан мегиред? А? Мо ҷанги мошини шуморо хӯрда шинем?.. А?

Хайрияти кор шуд, ин дам Чинор-кампир дар он канори ҳавлӣ се нафар ҳамсоязанҳоро дид. Яке аз онҳо зоҳиран тор кашида ҷомашӯй хушк карданӣ буд, ду нафари дигар бо шавқ ба вай чихое гуфта механдиданд.

— Равед ба раҳатон, дуо дубора мошинатона дар ин ҷо бинам, худам ГАИ-ро ҷег мезанам, нумираша мегирад. Равед!

Соҳиби сабукрав ба ин осонӣ аз Чинор-кампир халос намешуд. Ба толеаш, пиразан он се нафар занонро диду хушаш ба онҳо гир кард. Саҳеҳтараш ба вай чунин намуд, ки ҳамсояхо ба ин ҷавонмард дарафтодани ўро гуфта, тамасхураш мекунанд. Вагарна чаро механданд? Ягон кас дар ин ҷо маймунбозӣ надорад-ку?!

Вай монанди мардҳо ду даст ба пушт ҳалка, якта-якта, бовикор қадам монда, ба он сӯ рафт. Ду тан аз он ҳамсоязанҳо бо ў ногап, сеюмӣ ба ғайр аз салому алек дигар сухани ўро майли шунидан надошт. Чинор-кампир чораи ба сӯхбати онҳо шарик шуданро наёфту рафта ду-се қадам дуртар аз онҳо рост истода, худро ба ину он машғул сохт: бо нўги кафшаш шишапораеро аз замин кофта бардошту аз девор берун андохт; ба шохи дарахтон зеҳн монд; сипас рафта кубури обро кушода дид. Об меояд. Нишаста даст мешусту гӯши вай ба сухани ҳамсояхо вақф буд. Дар инчунин мавридҳо ба пиразан аз ҳама беш ду кори ҳамсояхо сахт алам мекард: яке, агар онҳо гап поидани ўро пайхас карда, бо овози паст пичир-пичир кунанд; дигаре бо овози баланд ках-ках зада ханданд. Ин гуна рафтор ҳамеша ўро аз худ беҳуд мекарду аксар бо ягон баҳона, ба қавли худаш, машмаша карда мегирифт.

Бегохирӯзӣ Чинор-кампирро аксар ҳамроҳи духтараш медиданд. Очаю бача сахни ҳавлӣ ё кӯчаи атрофи биноро гардиш мекарданд ва ё дар хараки зерӣ дарахтон нишаста, дилтангона ҳамёза мекашиданд. Онҳо ба хонаи ҳеҷ кас намерафтанд ва ба хонаи онҳо ҳам асосан, касе намеомад.

Духтари пиразан Рукия дер шавхар кард. Домоди табъи дилашон ёфт нашуд. Гӯё дар аввал хушдорхо бисёр будаанду Рукиячон аз вачҳи бемории модар ба ҳеҷ кадоми онҳо рӯи хуш наодоаст. Сонӣ дер шудаасту «ба ҳамин дарвеш» додаанд. Аксар маънии аслии ин ибораи ўро, кинояи заҳрноки онҳо пай мебурданду ба Шарифчон рахмашон меомад.

Домоди онҳо Шарифчон, ки зотан ҷавонмарди соддафеъл, кушодадил ва бекинае буд, баъди вафоти зани нахустинаш ба қавли ҳамсоҷа «ба ин балоҳо дучор омадаст». Ў дар яке аз колхозҳои атрофи шаҳр зоотехник буда, мудом газикро пур карда, меваю сабзавот меовард, Соле дута-сета гӯсфанд оварда мекушт, мурғу тухм — хонаводаро сад ғоиз таъмин мекард.

Шарифчон фарзандталаб буд, вале писарчаи ягонааш аллакай мактабрав гашта бошад ҳам, Рукия фарзанддор шудан наметавард. Ҳамсоҷанҳо баъзан таҳқовӣ карда пурсанд, Чинор-кампир мегуфт:

— Э, монед, фарзанди ҳамун кишлоқии нокас чӣ фарзандӣ мекунад?! Аслаш, аз фарзанди ҳамин давра замона дасту дилатона шӯед. Ҳамааш як гӯр. Аз ягонтааш неқӣ намебинед.

— Сипас вай аз он, ки чӣ гуна фарзанди фалону фалон касон ба падару модар хиёнат карданд, волидайнӣ худро ба чӣ уқубатҳо пешрав намуд, хеле мисолҳо меовард, ҳикоятҳо мегуфт. Афқору ақидаи модар кам-кам ба Рукия таъсир мегузаронд.

Боре дар ҳақиқи зери дарахтон Рукияю Садаф — зани муаллим менишастанд, ки рассом Азимзодаю ҳамсараш гузаштанд.

— Чӣ хел ба якдигар меҳрубонанд... хаваси кас меояд,
— гуфт Садаф аз қафои онҳо нигариста.

— Афту башараи вай зана бинед, дилатон беҳузур мешавад, чӯби оташков барин, — бо карохат лаб бурма кард Руқия. — Шӯяша одам тамошо карда сер намешавад, сураат барин. Бахт ба ҳамин хел мазангҳо механдидаст, — гуфт вай зани рассомро дар назар дошта. Оҳанги сухани вай ба он далолат мекард, ки рассом аслан лоиқи вай барин зани зебою нозанин аст, аммо зани ӯ беинсофӣ карда, насиби дигаронро соҳиб гаштаст.

— Ба шӯи худатон чӣ шудааст?! — ҳасади ӯро пай бурда гапковӣ кард Садаф. — Хушқаду баст, хушфеъл, ёбанда. Фарзандӯстиашонро намегӯед!

— Фу... Ба бӯю тафи мол тоб надорам. Шӯйҳои одамҳо чӣ хел озода, дилкаш, агар аз пешатон гузарад, роҳат мекунад. Аз вай бӯи оғилу боз ким чӣ балоҳо мебиёд. Колхозчӣ-дия!.. Ба тақдир тан дода шиштам набошад, ҳамон лоиқи ман-чӣ?! Як бор ба ман нигареду сони ба вай...

— Кӯчкор барин писар ёфтад, хӯрдагетон дар пеш, нахӯрдагетон дар қафо, назанад, накӯбад, иззат кунад, боз чӣ меҳоҳед?!

— Э-э, фарзанди ҳамон сахроӣ чӣ фарзанд мешуд! — Оҳ кашид Руқия. — Генетика... Ба аслаш мекашад. Фарзандаш ҳам худаш барин бадбуриши кишлокифеъл мешавад.

— Чиба ин хел мегӯед?! Ақлу хушаш ба чо бошад, афту андомаш чор кас медидагӣ. Боз чӣ меҳоҳед? Фурсатро нагузаронед, ду-сета зоида гиред. Сонӣ пушаймон мешавад? Сол гузарад, ба ҷонатон намефорад мегӯянд. Модаратон дар баратон...

— Э-э, агар шӯи шумо барин шӯям мебуд, ман ҳам мехостам. Аз ин исликии гаранг фарзанддор шудан намеҳоҳам. Дилам намекашад. Ҳеҷ намекашад, — рӯй турш карда даст афшонд вай. — Тавба, ҳамин мардаки ман як ба ман не, ба модарам ҳам маъкул не...

— Ҳай-ҳай, ин хел нагӯед, шӯятон аз кӣ кам, Рукияҷон? — Дар изтироб лаб газид Садаф. — Хайр, дар сахро кор мекунад, ба ҳамон мувофиқ либос мепӯшанд-дия. Туфлии ғарч кати ба оғили мол ё замини пахта даромада намешавад. Барои ҳамин зимистону баҳор дар пояшон мӯза. Чангу хокашонро пок кунед, аракашонро шӯед, атр занед, тозаю хушбӯй мешаванд.

— Э-э!.. — даст афшонд Рукия. Сипас аз ҷояш бархосту бо ду дасташ аз миёнаш дошта, бо фаҳр тану тӯши фарбеҳи худро дар пеши назари ҳамсӯҳбаташ ҷилва карда гуфт: — Ба ман як бор нигаред!.. Ман лоики ҳамон пири бебуришам? А? Шаш сол аз ман калон! Ҳазл не, шаш сол! Ман ҳам мехоҳам дигарон барин шӯям як марди хушрӯю дилкаш бошад, олим ё раҳбари ягон идора бошад, ба дасташ кашол шуда гардам. Ман аз кӣ кам?! Ба колхозчӣ — зани колхозчӣ, ба зиёӣ — шӯи зиёӣ даркор, гардам!

— Ин гапро нагӯед, дугона, — хамвора эътироз мекард Садаф. — Шавҳари як дугонаи ман дар як идораи калон кор мекунад. Агар вай дарди дилашро гӯяд, бовар намекунад! Зор-зор гирия мекунад, «модарам олимаълумот не гӯён ба як ҷавони дӯстдорам надод, уболи ҳамон ҷавони бечора маро гирифт» мегӯяд. Шӯятон ҷавонмарди бебаҳо, ба гапи ҳар кас фирефта нашавед. Ба шумо дасти он кас расиду фарбеҳу тозарӯ шудед!

— Канӣ фарбеҳ? — сухани ўро буррид Рукия. — Ман на фарбеҳу на лоғар, миёна!

— Не, вақтҳои охир хеле фарбеҳ шудед. Бинед...

— Хайр, камтар сонҳоям... — Баъд ў сонҳои фарбеҳашро даст-даст карду аз он қаноатманд, балки бо фахр гуфт: — Як пайса гӯшт, ҳама айба пӯшт, меғӯянд. Зани қоқу лоғарро мардон хуш намекунад, — вай ҳирингос зада хандид.

— А-а, ба ростӣ? — бо таачҷуб ангушт ба даҳон бурд Садаф.

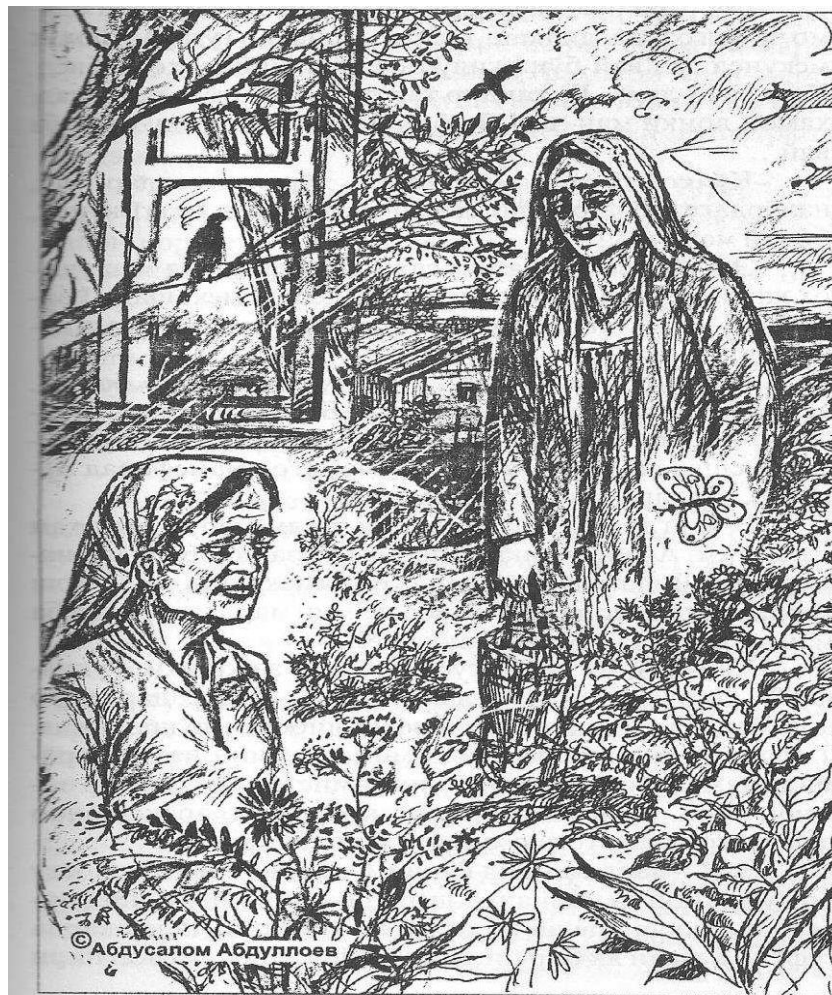
Ба сӯҳбати гарми ду ҳамсоя чашми бад расид магар, рӯзи дигар Садафу Рукия гиребонканӣ карданд. Писари ҳар ду ҷанг карданду Рукия тарафи писарашро гирифта, ҳарифи ўро дошта заданӣ шуд. Бачаи Садаф гурехт. Рукия аз қафои вай сангу ҷӯб андохта тохт, суханони бепарда гуфта, ҳавлиро ба сар бардошт. Садаф ғавғоро шунида, аз табақаи ҷорум поён фурумад. Рукия ба вай дарафтода, «ин писарат ҳам ақош барин ҷавонмарг мешавад», гуфт. Писари калони Садаф як сол қабл аз ин дар фочиае ҳалок ёфта, доғи фарзанд ҳанӯз дар дили модар нав буд, бинобар он яқу яқбора алав гирифтудаст заду аз гиребони Рукия гирифт.

«Одаме, ки марги фарзандро таъна мекунад, аслан одам не, агар одам шуморанд ҳам, вай ҳаргиз модар не», гуфтанд ҳамсояхое, ки ин мочароро гувоҳ буданд.

Баъд аз ин воқеа Чинор-кампири ва духтараш расо ду сол хонаводаи Садафро ором нагузоштанд: ба идораи шавҳараш шикоят навиштанд, ки мардак занашро тарбия дода наметавонад; писараш авбош асту аз дасти вай ҳама ба дод омадаст; ба корхонаи Садаф рафтанд, ба мактаби писарак... Бар замми ҳамаи ин, ҳар бор дар ҳавлӣ

писаракро бинанд, ба вай неш мезаданд: ба бачаҳои дигар эълон мекарданд, ки ӯ камақлу бефаҳм, девонамизоч, кимчӣ хел дарди сироятӣ дорад ва ташвиқ менамуданд, ки бачаҳо ҳамроҳи ӯ бозӣ наkunанд.

Бо ҳар хонаводае, ки ба ин бино аввалбор кӯчида омад, аз ҳама пеш Чинор-кампир шиносӣ мегашту унс мегирифт. Онҳо беҳабар аз кию чӣ будани вай сараввал

хеле хурматаш мекарданд, баъдан нархи сабзию пиёзро нафаҳмида ўро тарафгирӣ ҳам менамуданд. Боре яке аз ин гуна навсокинон чунон таъзир дид, ки ҳамсояҳо то хеле вақт байни худ қиссаи ўро гуфта, механдиданд. Воқеа ин тавр шуд: Писарчаҳо дар саҳни ҳавлӣ футболбозӣ доштанд. Чинор-кампиру духтараш мисли ҳамеша дар ҳарак менишастанд. Пиразан остини набераашро лойолуд диду ўро аз бозӣ боздошта, либосашро тоза мекард, ки тўб ба назди онҳо ғелида омад. Наберааш онро бо пояш зад, тўб ба дарахт заду баргашт, дигарбора пой ғурронда буд, он ба пеши пойи яке аз бачаҳои аз паи тўб даррасида афтод. Ногаҳон бо зарби ў тўб рост ба сари кампир бархўрд. Чинор-кампир ҷои он ки набераашро таъзир кунад, бо ғазаб аз паи тўб давид. Бачаҳо диданд, ки ў тўбро қабданӣ аст, онро яке ба дигаре ғурронда, роҳи гурезро пеш гирифтанд. Чинор-кампир бо ғазаб аз қафои онҳо давид. Ў сангу кулӯҳ ғурронда аз паси бачаҳо ҳавлиро гирд медавиду фаръеду фиғон бардошта ба ҳафт пушти онон дашном мефиристод. Пиразан ногоҳ пешпо хўрд ё ягон хел дардаш гирифт магар, ба замин парў афтод. Домани куртааш то ба миён бардоштагӣ, чашмонаш бечо, даҳонаш кафк мекард. Мардхое, ки аз тиреза ҳодисаро менигаристанд, адаб нигоҳ дошта рӯяшонро тофтанд. Ду нафар ҳамсоязани бо пиразан ногап ҳам, ки ин дам дар саҳни ҳавлӣ буданд, аз вай рӯ гардонданд. Рукия то ки касоси модарро гирад, бачаҳоро думболагирӣ мекард. Ин дам аз кучое ҳамон марди навсокин пайдо шуду ҳамроҳи як нафари дигар ба кўмаки Чинор-кампир рафт. То ки чашмаш ба сонҳои урьёни пиразан наафтад, вай рӯяшро ба як тараф гардонда, дасти ўро гирифт ба по рост кард. Рукия, ки ин лаҳза ҳарсосзанон ба сари модар расид, ўро бо

чӣ авзоъ аз замин бардоштани ин мардро дида, ба вай дарафтод:

— Чӣ, ин қадар ҳазар мекунед?.. Ба модари ман вабо нарасидаст-ку!.. Шумо барин озодақарқинҳоро...

Рукия он мардро аз гӯр бигирифт ба гӯр зад.

Мард лому мим нагуфт, бо ҳайрат ба рӯи Рукия назар афканду мулзам ва сархам қафо гашта ба хонааш даромаду рафт.

Шарифчон аз рӯзҳои аввали домодиаи суҳанони ғайбатомези модарарӯсаи ва Рукияро аз хусуси ҳамсоҳро шунида, табассум мекарду даст меафшонд. Вале ин кори ӯ ба Чинор-кампир, сонитар ба тавассути вай ба занаш ҳам хуш наомад. Шарифчон ба афкору ақидаи онҳо доири атрофиён ҳеҷ шарик нашуд ва бо ҳамин дар ин хонавода бегона монд. Баъдтар модару духтар ба ҳар як нобарориашон аз ӯ шубҳа карданд. Солҳои аввали хонадорӣ «ту пулатро руст мекуни, ҳамаашро ба хона намебиёри», гуфта ҷавонмардро ба шиканча мегирифтанд. Баъдтар Рукия ба колхоз рафта, музди мегирифтагии шавҳарашро фаҳмид ва аз раису парторг хоҳиш кард, ки таноби ӯро кашида монанд. Дили Шарифчон аз ҳамсараш хунук шуд.

Як замон модару духтар овоза сар доданд, ки Шарифчон дар ҳавлӣ бо ҳамсоҳро, ки душмани хонадони онҳо аст, дӯстию ҷӯрагӣ дошта, сири хонаи онҳоро ба кӯча мебарорад. «Ин домод не, қаддими таги бурё, — мегуфт Чинор-кампир ба ҳамсоҳро шиква карда. Санг ба дари шикаста мезанад, мани беписар бо умедҳо домод кардам, ба ҷои писар гуфтам, ана, оқибат...»

Ин ҳам дарди бахайр буд. Рӯзе аз рӯзҳо Чинор-камфир валвала сар кард, ки домодаш ба гапи душманон даромада, ба ваю духтараш кинадор шудааст, ягон кори ҳол шавад, ўро сахт доранд. Гӯё домодаш онҳоро захр дода куштани будааст, ки аз ду мурғи овардагии вай бўи дору меомадаст, таъми гӯшт ҳам талх будааст.

Шарифҷон ба хонааш дер-дер меомадагӣ шуд, биёяд ҳам, ба сахни ҳавлӣ намебаромад, бо ҳамсояхо зиёда ҳамгап намегашт. Вақтҳои охир бо Руқия ҳам гапаш намепухт. Безътиной, ғуруру худписандӣ ва ба ў беҳурмати зан ба дилаш сахт мерасид, аммо намедонист ба чӣ роҳ Руқияро аз ин васваса халос кунад, дар хонавода созгорӣ ва ҳамдилӣ ба миён орад. Модару духтар рӯзафзун ба муқобили Шарифҷон бадкинатару бешафқаттар мегаштанд, ҳар замон барои бадномии вай ягон гап пахн мекарданд. Кор ба чое расид, ки оқибат рӯзе Руқия ба занҳо эълон кардаст, ки Шариф заифақл аст, як камчин девонагӣ ҳам дорад. Аз сумкааш ким-чӣ хел доруҳо ёфтанастро гуфта, баъзе содалавҳонро ҳайрон кардаст. Гӯё шавҳараш ба онҳо кам-кам аз ҳамин доруҳо хӯронда nobуд кардани будааст.

— Модарам гӯянд, бовар накарда будам, — ҳасрат мекардаст вай ба ҳамсояхо. — Ин мӯсафедҳо надониста гап намезананд... Ману модарамро кушта ба хонаю чой соҳиб шуда, сонӣ зани нав гирифтани будааст, ин нокас. Кӯр шав, некии моёро надонистагӣ одам кӯр мешавад...

* * *

— Руқия! Руқия!.. Ҳой Руқия!..

Собик ҳамсои онҳо, духтур Азиза-апа аз роҳ бозистода, ўро фаръед кард.

Рукия харосон дасташро аз бозуи ҳамроҳаш гирифт. Ҳамроҳаш ҷавони хушсурату хушлибосе буд, ки синнаш аз Рукия ҳафт-ҳашт сол хурд менамуд. Агар Рукияи бочкавор фарбеҳу лўнда ба бозуи вай овезон шавад, кас гумон мекард, ки ҳозир миёни борики ҷавон ба ин бори гарон тоб наоварда, канда мешавад.

Рукия бо табассуми сохта ба сўи ин зани батамкин ва ҳаракатҳояш қатъӣ рафт. Азиза-апа чӣ сире дошт, ки дар ҳавлӣ ҳама ўро эҳтиром мекарданд. Рукияю модараш ҳам аз ӯ андаке кебида, мурочҷӯёна ҳамсоягӣ доштанд.

— Рукияҷон, ба шумо чӣ шуд? А?... Як моҳ пештар дар боғ ҳамроҳатон як ҷавони дигар буд.... А? Кадом рӯз дар ресторан ҳам бо одамони нағз набудед. Чудо шудед?

— Ҳа, нашуд... Гум шав, гуфтам. Аз бӯю тафаш безор... Аз гови шохзан оғили холи бехтар, мегўянд, — Рукия бидиррос зада, суханони барои ин хел мавридҳо тайёрашро қатор кард. Аммо духтурзан гўё фикраш ба ҷои дигар банд бошад, ба суханони вай дуруст эътибор надода мешунид ва аз оҳанги сарҷунбониаиш, нигоҳаш ва боз ким-чӣ хел ҳаракатҳояш аён буд, ки ўро маломат мекунад.

— Э, садкаи афсӯс шавад ҳамон нокас, заб ҳалос шудам, ҷонам ҳузур кард, — қаҳ-қаҳ зада хандид Рукия, вале хандаи сохта ва бардурӯғ ҳамоно қатъи гафт.

Азиза-апа як навъ тамасхуромез, вале дарднок ба ӯ менигарист.

— Не, бекор кардед, хоҳарам. Шарифҷон одами нағз, вай барин шавҳар ёфтанин даргумон. Ба рӯятон гўям, аз ман наранҷед: айби худатон. Ман ба шумо ҳамон вақтҳо

гуфтанӣ будам, аммо ба хонаи нав кӯчидему шуморо дигар дучор накардам... Ҳозир шуморо дида, ба ёдам омад...

— Чӣ гап, Азиза-апа?

— Медонед, ман кайҳо боз мушоҳида мекардам... Модаратон бетобанд. Чандон дардашон хавфнок не, аммо...

— Чӣ хел? Бетоб?! — аз оҳанги сухани ӯ чунин маънӣ бармеояд: «Бетоб бошад, будагист, барои ҳамин ин қадар воҳима карда маро аз роҳ медорӣ?» — Дуб-дуруст гаштаанд-ку, Азиза-апа!

— Гӯш кунед, дардашон хавфнок не, лекин даво кардан даркор. Дигаронро нотинҷ мекардагӣ касал. Ба васваса монанд... Духтурҳо онро параноиди пирӣ мегӯянд. Одам ба шубҳаю васвасаҳои беҳуда меафтад... Шумо беҳуда ба гапи он кас даромада, рӯзгоратонро вайрон кардед. Афсӯс... Синнатон ҳам ба ҷое расид, писаратон калонак шудагӣ... Аз ҳама муҳимаш — шавҳаратон инсонӣ хуб буд.

Лаҳзае ҳар ду ҳам хомӯш монданд. Руқия бо нӯги кафшаш асфалтро хат мекашиду рангаш гоҳ сурх мешуд, гоҳ сафед. Вай аз замин чашм намебардошт.

— Агар илоҷаш бошад, оштӣ кунед, узр гӯед... — ҳамчун зан Азиза-апа ҳолати ин лаҳзаиҳои Руқияро ҳис карда маслиҳат дод.

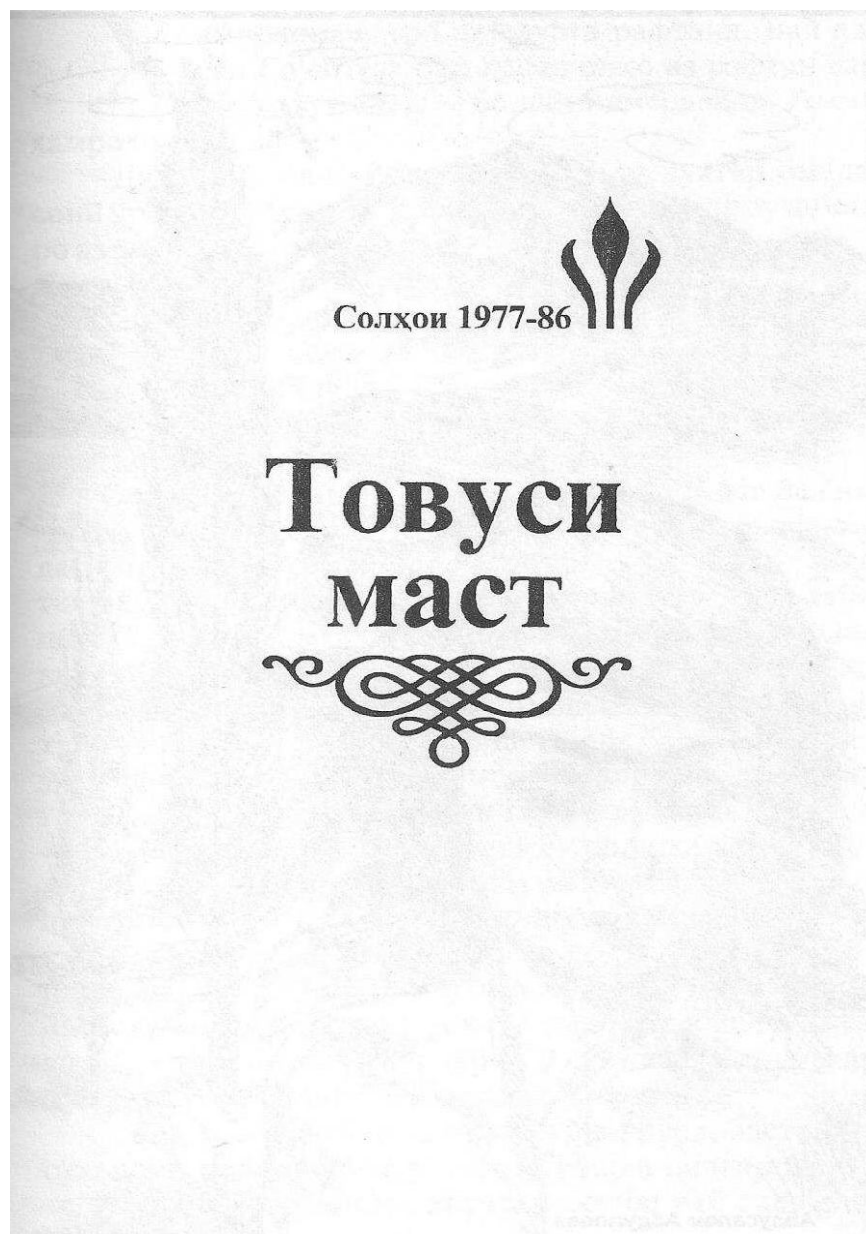
— Э-э... аллакай зан гирифт, — гуфт дар ҷавоб Руқия. Азбаски чашмаш пуроб буд, вай аз замин сар намебардошт.

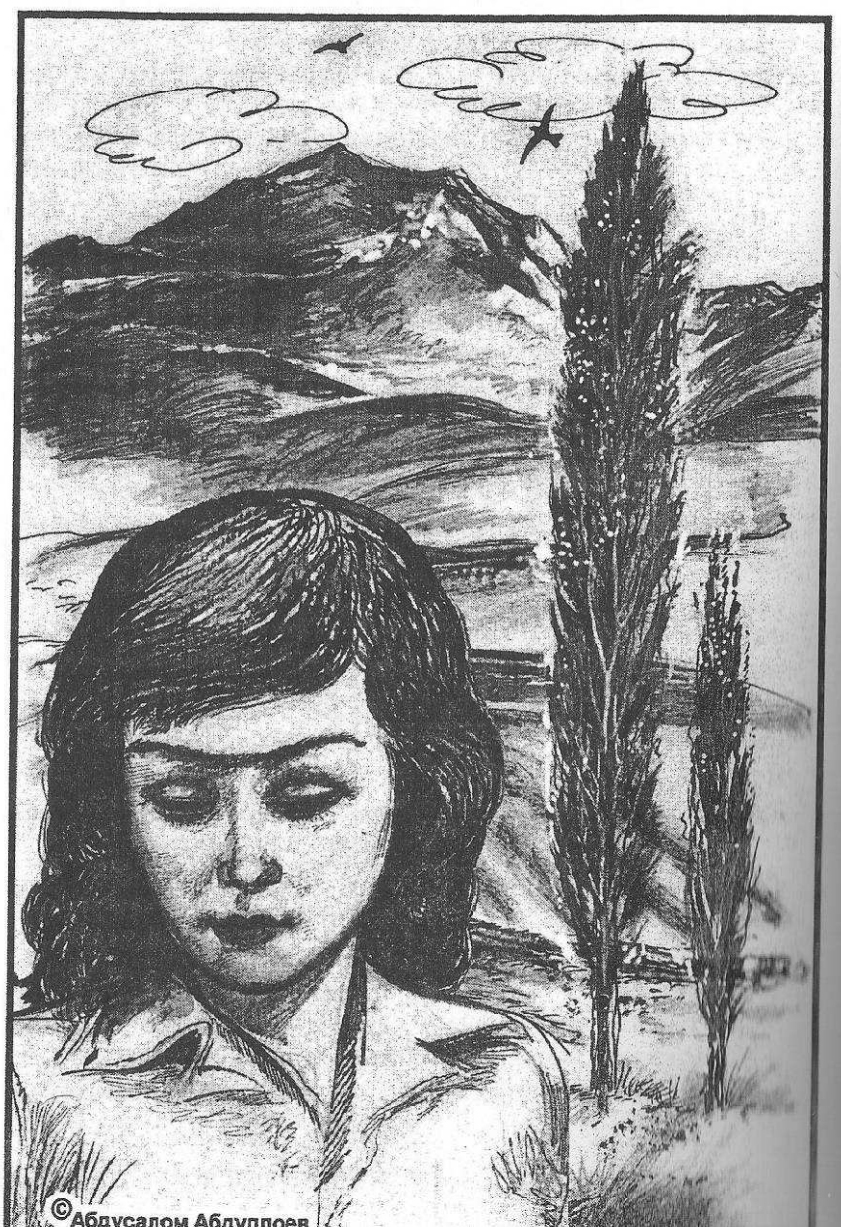
— Ҳа-а... Э, афсӯс!.. Кори нохуш кардаед, хоҳарам...

Азиза-апа сардакак хайрухуш карду ба роҳаш рафт.

Солҳои 1977—87.

Баҳром Фирӯз

ТОВУСИ МАСТ

Ҳамрохонаш ўро партофта рафтанд.

Вай аввал бо ситеза бар қасди онҳо аз рафтан сартофт, гумонаш — бе вай намераванд. Аммо ҳамрохонаш рафтанд.

— Дар кучо, кадом номард ҳамроҳи духтар омада, сонӣ ўро партофта рафтааст?! — Ҳоло Гулшан ин суҳанонро аз зиҳи дандон бароварда, бо алам пичиррос мезад. — Нокас!.. Беинсоф!.. Сволочъ. — Абрувони тобдораш чин зада, лабони борики гулобиаш ба ҳам фишурда гаштанд. Аз ғазаб чашмони шахлои ӯ кашида гашта, дандонҳои ба ҳам фишурдааш ғичиррос мезаданд.

— Ҳаромхӯрони бевичдон, сабр кунед!.. Я покажу вам где раки зимуют!..

Онҳо имрӯз дар ин чо, дар сояи ин як тўбча бед нишаста, кабобу шароб хўрданд, рақсиданду суруданд, дар оби Варзоб оббозӣ карда, дар регзори соҳил ёзида, тани худро офтоб доданд. Дар охир, пеш аз ғуруб гапашон гурехт. Салим аз худ рафт, беҳаёию нописандӣ сар кард. Гумонаш вай ҳам Оиша барин бошад. Гулшан аз ин чунин беҳурматӣ ва худписандии Салим озурда гашту бо ситеза либосашро пӯшида ба роҳ баромад. Салим узр гуфт, сари роҳашро дошт, аммо вай аз қасдаш нагашт. Дар сари роҳи калон талош мекарданд, ки як «Жигули» даргузар бо ишораи Гулшан қарор гирифт. Аммо вай дар мошин дугонаи мактабиаш Хуморро дид ва ба ночор ба рӯи Салим хандид ва ба сӯи мошини қароргирифта ишора кард, ки аз роҳаш намонад, ки ӯ шӯҳӣ мекунад. Агар Хумор вазъи ўро пай бурда бошад, «Масту аласт дар сари роҳ бо чавонон кашокаш мекард...» гӯён ин шабу рӯз дар

ба дар гашта овоза мекардагист, — гуфт Гулшан ботинан алам кашида.

Салим бо навозиш ба мӯйи вай даст бурд, мастона чӣ суханони ошиқона гуфт, аммо Гулшан дилгирона ўро тела дод, аммо Салими хирасар боз ба вай дарафтод. Гулшан пай бурда буд, ки Салим ҳам ўро сидқан дӯстдор нест, ба вай хонадор шудан ҳам намехоҳад. Инро андешида Гулшани сармаст ба рӯйи ҷавон як торсакӣ заданаширо ҳам, дар ҷавоб бетавакқуф як лагад задани Салимро ҳам нафаҳмида монд. Сипас, аз алам боз шароб рехта хӯрду пиёларо ба санг зад... Ў вақте ба худ омад, ки боз бо Салим кашокаш дошт: ҷавон меравем гӯён ўро кашола мекард, вале Гулшан саркашӣ менамуд, Ойишаю Одина ҳам ўро ба роҳ ҳидоят доштанд.

Баъд онҳо рафтанду ў танҳо монд.

— Гум шавед... дайдуҳои сакалту!.. К черту вас... — Гулшан дар ғазаб аз паси онҳо туф кард ва як-ду дашноми қабехи мардонро ба забон гирифт.

Баъд вай дар танҳои барои қадру эътибори аздастдодааш хомӯш гирифт. Аз гиря вақте сар бардошт, ки шаб торик гашта буд. Гулшан миёни ду харсанги соҳил нишаста, хиққос зада, ашк мерехт. Дар атроф на чароғе, на садое. Фақат аз шохроҳ аҳён-аҳён садои мошин ба гӯш мерасиду шӯълаи чароғҳои он лаҳзае шаҳу зовҳоро палмосида мегузашт. Баъд вай ба роҳ баромад, аммо мошини дилхоҳеро дучор накарду боз ба қафо баргашт. Ба тарафи деҳа ҳам нарафт: мардуми деҳа ба духтари танҳо чӣ хел менигаранд, ў хуб медонад. Агар фаразан, ба хорӣ нанигаранд ҳам, Гулшан аз тарси сағони деҳа ба он сӯ қадам зада наметавонист.

Вай, ки ҳамагӣ чор-панҷ сол муқаддам аз ин худро хушбахттарин духтари дунё меҳисобид, ҳоло қариб ба

аксари дугонаҳояш ҳасад мебурду аз бахти онҳо ба дил аламҳо дошт, дарун-дарун месӯхт. Махсусан, баъди он ки ҳамаи дугонаҳояш ягон-ягон шавҳар карданду соҳиби рӯзгору хонаву ҷо гаштанд, Гулшан бекарор гашт.

То ин ки торикию танҳой ба дилаш ваҳм наафканад ҳоло Гулшан зӯру ба зӯр дафтари саргузашти худро варак мезаду варак мезад. Вай рӯзҳои аз хато, аз хушиҳои лаҳзаинаи фиребо аламангези худро пеши назар оварда, ҳоло дарғазаб аз худ савол мекард: «Черт побери, чаро ман бадбахтам? А? Почему? Гуноҳам чист? Ну, ман аз кӣ кам?...»

Баъди мулоҳиза ва муҳокамаҳои зиёд вай иқрор кард, ки ба суҳанони падару модар безътиной намуд. Сонӣ ӯ доништан хост, ки хатояш кай, аз кучо ибтидо ёфт. Вай дар пайи ин матлаб хеле воқеахоро пеши назар овард, дигарбора санчида хулосаҳо бардошт, вале ҳеҷ намедонист, ки бетолеию бебарории мунтазам меваи як бех ниҳоли хато нест, балки самарайи силсилаи саҳву хатоҳо ва безътинойҳо ба афқору ақоид ва расму тамоили умум аст.

Гулшан ҳанӯз ёд дошт, ки дар овони наврасӣ ва айёми ноболиғиаш агар хешу табор гун меомаданд, мудом аз барои вай талош мекарданд: аммааш мегуфт, ки сафедии рӯйи Гулшан нусхаи рӯйи очааш аст, ўро агар ба писараш арӯс накунад, армонаш нахоҳад шикаст; амакаш мушт бар сина мезаду ҳазорсипанди ба оташ афтодагӣ барин аз ҷояш мепарид: «Канӣ, кӣ ҳақ дорад ба Гулшан даҳан занад?! Вай ба писари ман гаҳворабаст аст!» Амма даъвои бародарашро ботил кардан мехосту мегуфт: «Хой, ақлатро хӯрдӣ, магар, писарат Гулшан кати ҳамсол аст, ба вай аз ҳудаш чор-панҷ сол хурдро арӯс кун!» Аммо амак дасташро шоф карда, ба тундӣ даҳони ҳамаи умедворонро

мебаст. Аммааш ўро доим «товуси боғам» мегуфт, сонитар дигарон ҳам Товус, Товуси боғи мегуфтандаш.

Соле, ки Гулшан дар синфи ҳаштум таҳсил дошт, ўро духтари зеботарини мактаб мегуфтанд. Эҳ, чӣ миқдор ҷавонакҳо аз қафояш кашола мегаштанд! Аз боиси вай аксаран дискотекаю шабнишиниҳо бо ҷангу ҷўши ҷавонон вайрон мешуд... «Ана, акнун, омада-омада ҳамон Гулшан, ҳамон Товуси шаҳрошўб ба Салими лабкашол зор мондаст! Тфу!.. — мегуфту беҳуд зери пояш санг аст ё ҷўб лагад мезад вай. — Кўр шав, гашта наомад номард! Э-э, аслан худам хато кардам. Аввал... Аввалаш аз чӣ сар шуд, дар хотир надорам... Ҳаминашро ёд дорам, ки дар синфи нўҳум мехондам. Рустам кати мулоқот мекардам... Не, аз вай пеш Далер, сонӣ Қудрат кати ба Пистазори Боғи Ғалаба рафта будам, сонӣ Ҷовиди масчоҳӣ катӣ ба соҳилҳои Кофарниҳон... Хайр, инҳо ҳеч гап не, сонӣ ана, вай артист вохўрду... ба киностудия бурд, туро ба кино мегирам гўён сарамро гаранг карда гашт. Ҷавонмарди хушрўй буд. Ҳамроҳ ба як колхозӣ дур рафта, деҳқонон кати мулоқот карда будем. Бевичдон маро фиреб дода мегаштаст — занаш будаст. Занаш чиннинусха будаст, сволочь беҳуда маро шарманда кард: ба хона рафт, ба мактаб рафт. Омада, ба нағзӣ ба худам гўяд — олам гулистон буд... Сонӣ... Сонӣ Артури дурага...

Ин ном дили Гулшанро ба монанди сихи тафсон сўзонда гузашт. Вай оҳиста охи пурдарде кашиду дилтангона сарашро ба қафо андохт, мўйи ғулии сиёҳашро, ки ба рўйи китфонаш ҳамоил буд, бо ангуштонаш шона зад. Артур писари директори заводи шаробкашӣ — Абдуллозода, ҳамгузар, аз дўстони бачагии ӯ буд. Ҷавони хушқадду баст, хушандом, хушлибос, хушҳол, хушмаишат, хулосаи калом, ҳамаи хушиҳои зиндагиро доро буд, яъне

чавони дилхоҳи Гулшан. «Саги дайду, ду сол сари маро беҳуда гаранг карда гашт, илоҳо, мошинат кати чапаю роста шавию рӯзи равшан набинӣ, ман ҳам шунида, шодӣ кунам», — гуфт вай ба дил ҳоло ўро ба ёд оварда. Агарчи хотираҳои вобаста ба Артурро ба ёд овардан барояш аламовар буд ва ҳар боре ўро саҳт асабонӣ месохт, Гулшан ҳоло илоҷи аз он хотирот канораҷӯӣ надошт. Вай сафару сайёҳатҳои худро ҳамроҳи Артур ба Искандаркӯлу дараи Ромит, ба Сойи палангон ва Қаротог ёд меовард, дар хонаи чавон гун гашта, ҷӣ гуна то саҳар базм, рақсу таронаҳои мекарданд, гаштаю баргашта дар пеши назар зинда менамуд. «Мурдор, вай кати гаштанамро дар маҳалла ҳама медонистанд. Сад бор қасам меҳӯрд, ки ба занӣ мегирад.

Овора карда гашт-гашту сонӣ ба хизмати ҳарбӣ рафт, аз хизмат баргашту пичингу киноя, баҳонаҳои намешударо баровард. Ну, конечно, мақсадаш аз ман ҳалосӣ будаст. Сонӣ, рафту аз зоти модараш як духтари барзангиро овард. Черт, агар мошин медоштам, фурсат пойида, мезадаму ҳар дуяшро ҳам пачақ мекардам... Баъди Артур писари аммаам ҳам рӯй гардонд аз ман. Хок кашад! Гарданкӯтоҳу каллапачақ, бинӣ носкадуи бобом барин, боз нози он кас осмонро сӯз медиҳад! Сол — дувоздаҳ моҳ дар танаш як костюм, он ҳам як лабаш-овезон, як бараш-гурезон, масҳарабози сирк барин! Худо гирадата! «Ҳафтоду ду миллат кати гашта баромаду акнун ўро ман зан мекунам?!» гуфтаст. Хеш нашуда мур, ту феодал!..

Шиширроси бута ба гӯшаш расиду Гулшан ваҳмида ба поён нигарист ва дар масофаи бист кадам дуртар, дар лаби наҳр суроби ҷонвареро бидиду аз тарс дар ҷойи нишастагиаш шаҳ шуд. Дар як лаҳза вучудаҳ, ҷунон ки меғӯянд, ҳоб буд, ба якборагӣ бедор шуд, маст буд, хушёр шуд. Он ҷонвар ҳам наҷунбида ба вай менигарист.

Дурахши чашмони он ду лахча оташ барин дар шаби торик тобу тавони Гулшанро бибурд. Дасту поҳояш беҳол, забонаш карахт, гулӯяш ҳам бастагӣ буд. Аз дилаш гузашт: «Мабодо ачина бошад-а... Ачина нест гуфтан кати нест мешавад магар? Ё асабҳои ман тоб наоварданд...» Гулшан дар ин андеша андаке худро ба даст гирифт бо азобе овоз баровард:

— Ҳо-ой!..

Саги дайду будаст. Оҳиста ғурриду ба роҳаш рафт. Аммо вучуди Гулшан, гӯё табларза гирифта бошад, бетаваққуф меларзид. Вай акнун ба ҳар як сангу буттаи атроф бо ваҳм менигарист, ба садоҳои атрофаш бо диққати тамои гӯш медоду дилашро ба ҳарос меандохт.

«Ҳолӣ ҳам сари вақт аст, боз як бор ба раҳ бароям-чӣ?» — худ аз худ савол кард вай. Сонӣ аз чунин вазъи худ ба таҳлука афтод: — Боз чинӣ нашоам? Худ ба худ даст афшонда гап мезанам. Аз тарс чинӣ мешаванд.

Ба роҳ барояму ба ягон нобакоре дучор гардам ё шиносе вохӯрад... Э, садкаи сарам, гап зананд, гап задан гиранд, лекин... агар ба мошини нокасе савор шаваму... Шомгоҳон як мошинро доштам, мошин қарор карда нокарда се тан ҷавонони шилқини беҳаё баробар аз кабин баромада, маро кашола карда ба мошин андохтан хошанд, ба азобе халос хӯрдм. Ин хел ҷавонон дар Варзоб аз ҳар чӣ бисёранд, аз ҳеч ҷинояту хиёнат рӯ наметобанд. Аз дур панаҳ истода менигарам, агар дар мошин ронанда танҳо бошад, тохта ба роҳ мебарояму даст мебардорам, қарор мегирад... Э, тавба, — оҳ кашид Гулшан, — агар ба кисаи бачаи тоҷик сад сӯм дарояд, ҳақиқат сӯи сӯи, девона мешавад!..

Аз шоссе дам ба дам мошинҳо мегузаштанд, аммо Гулшан чуръати барҳоста ба роҳ баромаданро надишт.

Эҳсос мекард, ки аз торикию танҳой дида бештар аз одамони нобакор метарсад. Вай боз ба дарёи хотироти худ ғўтавар гашт:

— Аслан, маро уболи Рашид гирифт, — гуфт вай ғайриихтиёр пичиррос зада. — Бадбахт аз таҳи дил маро нағз медид, аммо назарам нагирифт. Дар синфи даҳ расо аз кафоям гашт, ба институт ҳам хабаргирӣ меомад, бо дигарон гаштанамро медиду боз меомад. Бечора саги вафодор барин, ҳеч қаҳраш намеомад, дилмонда намешуд. Ҳар чӣ хоҳам, ёфта меомад — туфлӣ, атр, курта... Баъди донишгохро тамом карда, ба кор шурӯъ намуданам ҳам, як-ду бор омад. Охири бор гуфт: «Гулшан, сад кас кати агар гаштагӣ бошӣ ҳам, ман туро нағз мебинам, ба ман рас, харгиз таъна намекунамат, чавони дигар туро саҳт ранҷ хоҳад дод...» Ҳеч дилам об нахӯрд, чӣ кунам?! Хайр, аслан безеб бошад ҳам, кӯр шавад, гӯён, ба ҳамон Рашид мерасидам, бад намешуд; касбу кораш дуруст, халқу атворах — нағз, падараш — бадавлат...» Вай худро лаҳзае зани хушбахти осудаҳол, модари кӯдакони рӯйгарм тасаввур намуду дақиқае чашмонашро пӯшида чунон бароҳат нишаст, ки ҳама олабро фаромӯш соҳт.

Баъд аз боди сарди шабонгоҳон, ки ҳоло аз ҷониби кӯҳҳои пурбарф мевазид, вучудаш ларзиду хотир аз ҷанголи ҳаёли ширин барҷид ва чашмонашро кушод. Шавшуви оби Варзоб, қур-қури қурбоққаҳо, чир-чири чирчирақҳо, ҳақ-ҳаки мурғи ҳақгӯй ба ҳам омехта ба гӯшаш боз омад, ки дар шаби сиёҳ навои пурасрореро ташкил медоданд.

Ногаҳ паррандае шуввос зада аз тори сараш паст pariда гузашту қариб монда буд, ки Гулшан фарёд кунад. Дилаш таҳ кашиду чунон саҳт-саҳт тапидаи гирифт, ки вай ғайриихтиёр аз ҷояш pariда бархост.

Акнун ба атроф менигаристу аз ҳар сиёҳӣ метарсид. Вай аз дил гузаронд, ки агар гург ҳамла созад, чӣ мекунад — ба дарахт барояд ё худро ба об афканад? Ба ёдаш суханони Ҷоник расид, ки дар ин атроф тамоман гург нест, гуфта буд. Ба Ҷоник мӯйи кӯтоҳ маъқул аст, гӯён ҳамон сол мӯйи дарозашро бурида кӯтоҳ карда буд. Модар аз ин кори вай чандин вақт алам мекашиду такрор ба такрор мегуфт: «Ман мӯйи туро ба осонӣ ин хел кардам? Духтари мӯйдароз бошад, гӯён ба серкориам нанигариста ҳар ҳафта майдабофӣ мекардам. Пушаймон мешавӣ, ба он хел мӯй зор мегардию афсӯс, ки дигар намеёбиаш...» Худам ҳам он солҳо расо гӯлу гумроҳ будаам, агар ҳамроҳи Ҷоник бошам, бо тоҷикон ба тоҷикӣ сухан кардан хушам намеомад, дар мошин агар пиразанон гап пурсанд, намедонам гӯён сар мечунбондам. Баъзе касон писханд менамуданд, баъзе суханони маломатомез мегуфтанд, аммо ман гӯшамро ба карӣ мезадам. Аз ин ҷо болотар, дар таҳи деҳаи Беғайр бедзоре хаст, дар он ҷо чор тан як рӯзи дароз нишаста, расо “балдет” карда будем... Ба гапи очаам гӯш накардам-дия, гаштаю баргашта мегуфтанд: мардум кар не, кӯр не, медонанд, ки ту ба чӣ кор машғулӣ... Хайр, дигар духтарон ҳам гашта, санчида шавҳар мекунанд-ку! — мегуфтам. Ҳамон рӯз дили Ҷоники балозадагиро фаҳмидам: Шухрат ман кати ба кӯҳ равон шавад, бепарво монд, рашк-пашк накард. Конякҳои франсузию сигорҳои амрикоӣ аз сарат монад, дар охир гапи гуфтагиаш ҳар замон ба дилам корд барин мехалад: «Гуля, маро бубахш, ман хонадор мешавам, волидайн як духтари хешамонро номзад карданд». «Маро фиреб дода гаштӣ, номард? Ман аз кӣ кам?» гӯям, «Ба ман зане даркор аст, ки фардо модари фарзандонам гардад! Агар ҳамқадах даркор бошад,

албатта, туро мегирифтам!» — гуфт-а нокас! Савдогари харомхӯр!..

Маҳтоб шом хӯрду торикӣ ғализтар гашт, ба ҳадде, ки Гулшан агар дасташро дароз кунад, ангуштонашро намедид. Дар роҳ равуои мошинҳо ҳам камтар шуд.

Гулшан каме шароб хӯрда, гарм шудан ва аз ҷанги ин андешаҳои рӯхфишор лаҳзае раҳой ёфтан мехост, аммо ҷуръат наменамуд, ки бархезаду бист қадам барин ба поён — ба лаби наҳр фуруяд. Дар соҳил, ба зери харсанги лаби об Салим чанд шишаро ба рег гӯр мекард. Ҳамаашро нахӯрдагистанд. Эҳ, Салим, Салим!.. Ту ҳам нокас баромадӣ. Умуман, дар ин дунё ягон марди кироӣ ҳаст ё не? Ё ба ман фақат ҳамин хел фиребгару қаллобон дучор меоянд. Ана, Салим партофту рафт... — Гулшан дар тасаввур овард, ки чӣ гуна ин лаҳза Салим бепарво хуррак кашида хоб аст. — Ба ҳеч кас бовар кардан даркор не, ба ғайр аз падару модар дигар ҳеч кас ба инсон дӯст не, ҳамаашон сволочи...

Дили Гулшан мехост, ки бархезаду ба роҳ барояд, аммо як навъ қарахтӣ ва сустие ўро гӯё побанд карда буд ё худ ҳамин танҳой ва беҳалалиро пазмон гашта будаст магар, аз саргузашти худ дил бардоштан наметавонист.

Солҳои таҳсилаш дар донишгоҳи олий, ба ақидаи Гулшан, солҳои хушу пурбарори ҳаёташ буданд. Вале аз ин айёми дилписанди умр низ дар қалби вай афсӯсу надомати бепоён монд. Ҳар як рӯзи хушу ширини ўро шомӣ талх — оқибати дилфишорест. «Чаро?.. Кадоме аз ҳамсабақон, аз афти қор, Ҷаъфар буд, хо, Ҷаъфар ҳамеша мегуфт: «Касе, ки овони донишҷӯиро беҳуда гузаронд, ҳама дороиашро талаф дод». Бачаи қишлоқӣ бошад ҳам, қалладор буд. Афташ бенур, чехрааш дурушт, чашмонаш чашми ғӯсола барин. Рӯзи аввал ўро дида, лӯлӣ гумон карда будам,

«лӯлиҳои мо ҳам мехондаанд-дия» гуфтаам... Аксари духтарон дар донишгоҳ чуфти худро ёфтанд, фақат ман фиреб хӯрдаму... боз Нозигул. Ёро Хусрав гирифту чор моҳ зиндагӣ кард ё накард, чудо шуд... Ман агар Сабури хушрӯю бодиро нею ягон ҷавони оддӣ самимириро хуш мекардам, ҳоло хушбахт будам. Чӣ қадар ҷавонони қавлу амалашон — яке ба нимнигоҳу нимтабассумам мушток буданд!.. Эҳ, агар ягон вақт аз Сабур қасосамро мегирифтам, дар дилам армонам намонд... Бо ҳамин дастам чашматро кофта мегирифтам!.. — Гулшан аз ғазаб ҷунон дандон ба дандон ниҳод, ки дар даҳонаш таъми хунро ҳис карду ба худ омад. — Падарлаънатӣ се соли расо домани маро бо чормағзи пуч пур карда гашту тобистон ба деҳааш рафта, хомӯшакак зан гирифта омад. Номард, агар ҳозир ба дастам меафтодӣ... Тиккаю пора мекардамат!» — Гулшан ғайриихтиёр сангеро гирифта ҷунон бо ғазаб ғурронд, ки гӯё онро ба сари Сабур мезада бошад. Санг ба хоросанге бархӯрду оташак парид.

Сабур донишҷӯи аълоҳон, аз ҷамоатчиёни факултет буд. Қариб ҳар рӯз бо сабабе ё баҳонае Гулшанро даъват мекард, супориш меод. Ҳар ду ҳамроҳ ба маҷлису мулоқотҳои гуногун мерафтанд. Сонӣ, як бегоҳ аз пайи тафтиши хобгоҳ рафтанд. Дар бозгашт ҳамон шаб вай дилашро кушод. Сонитар, айёми дар колхоз пахтачинӣ шабе ҳамроҳи Сабур ба маркази деҳа, ба магазин рафтанду дер омаданд. Ҳасадхӯрон ҳар хел гап паҳн карданд... «Подлец! Ҳар ҳафта ба хона меомад, ба падару модарам маъқул буд. Додом қатъи шохмот бозӣ мекард, ҳама якҷоя ба кино мерафтем. Одамон моро ба ҳам дида, бо ҳавас аз қафоямон нигариста мемонданд. Бечора додом ҳамон вақт ҳам ғами маро меҳӯрданд. Як бор дар роҳ Сабур ба ман эътибор надода, дуру дароз ба онҳо варсоқиҳои кунад,

таъкид карданд: «Ҳой, ту чӣ хел хушдорӣ, охир, Гул дилтанг шуд-ку?!...» Баъди он ки Сабур хиёнат кард, барқасди вай гаштам. Чавонони аз вай зӯртар қатӣ гаштам. Сӯзу мур, гӯён гаштам. Э-э, об, ки аз сар гузашт, чӣ як ваҷабу чӣ даҳ ваҷаб. Аз аввал нагаштан даркор будаст. Ин мардони мо мард нестанд, ҳама қаллобони фиребгаранд. Хаёлам, ба дастам туфанге диҳанду ҳамаашро якта-якта парронам».

— Рӯзи равшан надида мур, ту маро бадбахт кардӣ, Сабур, — гуфт Гулшан пичиррос зада. — Агар... агар... ягон рӯз ин зиндагӣ ба дилам занад, аввал — туро... Ҳа, аввал ба синаи ту корд мезанам...

Гулшан меҳост худро аз қайди андешаҳои нохуш ворахонад, вале риштаи андеша ва хотирот хоҳу ноҳоҳ боз ўро ба ягон воқеаи нохуши ҳаёташ рӯ ба рӯ месохту ў баъди лаҳзае дигарбора худ ба худ бо шиносони собиқаш муноқиша мепайваст.

«...Баъди Сабур ҳам талабгорон кам набуданд, аммо пачаку пучук ҳамааш — намешудагӣ, — мегуфт вай худ ба худ. — Кирои шӯй гуфта ҳамроҳ ба кӯча мебаромадагӣ чавонон набуданд. Баъзеаш афту башараи дуруст дошта бошад ҳам, маданӣ, чавони ҳозиразамон не, баъзеаш гов барин бефаҳм, баъзеи дигараш гадои луб-луч. Фақат духтур одами табъи дилам буд...»

Гулшан якуним соли дар клиникаи Азизӣ кор карданаширо ба хотир оварда, як охи чуқур кашиду сипас зери лаб гуфт:

— Кошки, ягон бало мезаду занаш мемурд...

Вай ҳоло аз ин чунин иқрори нияти шуми худ ҳеч ҳиҷил набуд, ҳавотирӣ намекашид, ҳозир буд хушбахтии ҳар як шиносу ношиносро барҳам занад, барои нокомиаш аз онҳо қасос бигирад.

— Ҳамаи ин одамон тайёранд, ки маро фиребанд, ғам диҳанд, бадном кунанд, сипас, чаро ман... Ҳозир ба роҳ мебарояму ҳар ронандае, ки дучорам мегардад...

Гулшан ҳаёлан чӣ корхоеро саранҷом намедод!

Ўро майли шаробхӯрӣ беқарор карду бархост ва лаҳзае рост истода ба атроф назар кард ва баъзе гапу кори имрӯзина ба хотираш расиданд. «Чавони бефаҳм будаст ин Салим, «ин қадар шиноси ту бисёр аст?» мегӯяд. Шиноси мӯл доштанам ба вай намефорад. Ман ту барин домани як зани чиркинро гирифта, мағор зада хоб накардаам!.. Агар шиносам кам бошад ҳам, ягон баҳонаи дигар мебаровард. Вақте ки зани доктор Азизӣ мочаро бардошту аз беморхона ба «Ёрии таъчилӣ» ба кор гузаштам, дар ҷойи нав, ба қавли модарам, «сарамро ҳам карда, вазнинакак» гаштам, лекин чӣ фоида дидам?.. Шарофат, Хайрӣ, Зебо магар нагаштанд?! Э-э, ин не, он не, толею пешонӣ!».

Гулшан тарсону харосон ба регзори сохил фурумад, вале ҳамаи шишаҳои шаробро ҳолӣ ёфту димоғаш сӯхт. Баъзе лаҳзаҳои воқеоти имрӯза боз дар лавҳи ҳаёлаш зинда гашту ӯ худ ба худ бо кароҳат даст афшонд, ангушташ ба харсанг саҳт заду лаҳзае ҷонаш ба дард омад.

— Меравам... Номард наомад... Шавҳар-а! Ба тухми мард алав мондан даркор аст!.. Аслан, духтарони шавҳар кардагӣ чӣ хушбахтӣ ёфтанд?! Ана, яктааш — Назокат, ҳар рӯз оби чашмаш шашқатор резон, қаҳр карда ба ҳонаи додош меояд, шавҳараш баъди як-ду рӯз омада, бо узру маъзур боз гирифта мебарад. Манзура бо як ҳона кӯдакаш аз сари дегу оташдонаш берун нарафт. Шӯй гуфта, бача гуфта ҳудахро ҳеч кард. Инкубатор шаву рав-е! Ман дар дасти мард як чизаки зебо барин барои макони ўро зеб бахшидан ба дунё наомадаам. Чунон ки муаллими фалсафа мегуфт, ман — шахсияти комилам, қисматамро бо дастони

худам месозам, ба касе мӯхтоҷ нестам. Фақат... фақат як чихаташ маро ташвиш медихад: падару модар шабу рӯз дар ғами нокомии ман обу адо мешаванд. Вообщё... агар ман мерасам гӯям, барои ман... аз баҳри ҳама чиз мебаромадагиҳо кам не! Плюну на эти интеллигентики и все!..

Гулшан бо ҳамин гуна андешаҳои бесару нӯг ва дарҳам-барҳам ба сари роҳи мошингард баромаданахро надоништа монд. Баъд вай дар паси харсанги бузурги сари роҳ худро аз чароғи мошинҳо панаҳ гирифтӯ мошинҳои ояндаро аз дур менигарист, ки дар кабина одам доранд ё не. Аммо муайян кардани мошинҳои ҳолӣ осон набуд.

Оқибат, вай дар шӯълаи чароғи мошини рӯ ба рӯ кабинаи мошини боркашери ҳолӣ диду чолок сари роҳ баромад ва бо имою ишораҳои илтиҷоомез ронандаро ба таваккуф кардан водор намуд.

— Ба тарафи шаҳр меравед?.. Маро баред, — гуфт Гулшан баъди дари кабинаро кушодан бо истиғно овозашро маҳин сохта ва худро сари ду по устувор гирифта.

Вале ҳангоми ба кабина нишастан аз саросемагӣ як пояш ба пойи дигараш дармонд ва Гулшан якпахлу ба сари дасти ронанда гелид.

— И-и, эҳтиёт... — гуфт ҷавон дасту по гум карда. Баъд сари ӯро бардошту Гулшан рост нишаст. Ронанда мошинро ба роҳ дароварду пурсид: — Дар ин шаби сиёҳ чӣ тавр натарсида гаштаед?.. Ё хобатон бурда мондаст? — Ҷавон табассуми тамасхуромезашро пинҳон намедошт.

— Э-э, — чӣ ҷавоб гуфтанахро надоништа, даст афшонд Гулшан. Сонӣ росташро гуфт: — Ба ҳамроҳонам ситеза карда, нарафтам. Ҳангоми қаҳру ғазаб ақл мегурезад мегӯянд...

Ронанда чавонмарди ба тахмин сисолаи лоғарандом, малламайгуне буд. Гулшан дар равшании чароғи мошинҳои рӯ ба рӯ токии бар асари чирку равғани сар сипсиёх гаштаи ўро пайхас карду ба дил гуфт: «Агар занаш бефаҳм аст, ақли ҳудаш ҳам намерасад магар, ҳамин тоқиашро ба бензини мошинаш тар карда гирад?! Ана, бо ҳамин афту андом ва ақлу фаросат ҳамин мардак ҳам зан дорад, бача дорад, ақли хонадонаш ба роҳаш интизоранд, ба шаб занашро оғӯш мегирад, навозиш мекунад... — ба дил муҳокамаронӣ дошт Гулшан. — Занаш аз ҳудаш ҳам чиркинтару бесомонтар ягон пачаку пучук будагист. Аммо вучуди ман, ки дар назокату латофат аз вараки гули садбарг намемонад... Э, ҳайфи ман, ҳайфи ман... Ҳайф гаштам... Ҳозир агар ба ин чавонмард гӯям, ки ман аз баҳри ҳама мебароям, ба ту мерасам, туро одам мекунам, ту ҳам аз баҳри ҳамаи наздиконат баро, чӣ мегуфта бошад?.. Албатта, ба покизагии ман бовараш намеояд. Агар донад, ки ман аз он хел духтарони кӯчагарду бадроҳа нестам, чон-чон мегӯяду...»

— Ситеза кати то ин вақт мондед?! — мегуфт ронанда нобоварона. — Не, ягон хел мочаро... ё сабаби дигар... Дар шаб духтар дар ин хел ҷойи хилвату бекас бесабаб намегардад, — гӯён чавонмард шубҳа изҳор кард.

— Мочарои чӣ? Ҳамту, гапамон гурехт, вассалом.

— Ҳар чое, ки шумо барин духтари хушрӯй бошад, ягон хел фитна бармехезад...

— Гап-дия — гуфт Гулшан хандида ва бо нигоҳаш истиғноомез ба ронанда теғ кашида нигариста. — Магар ман хушрӯям?

Ронанда бори дигар ба саропойи Гулшан зехн монда нигарист. Нури чароғи мошини боркаш ҳоло ба шаҳу зови канори роҳ афтода, акс мекарду хира бошад ҳам, ба кабина

равшани медод. Дар ҳамин равшании ночиз ҳам рӯю мӯйи Гулшан, чашму абру ва дасту бозувони мавзунаш бағоят дилрабо чилва менамуданд.

— Зебой аз ин зиёд намешудагист... Худо аз ин чиҳат хамаашро додаст. Лекин... мегӯянд, ки духтари зебо аксаран бебаҳт аст. — Хулоса баровард чавонмарди ронанда. Ё дигар ба тарафи Гулшан нанигариста сухан мекард. Агар кас ба диққат авзои ўро мушоҳада созад, доништан душвор набуд, ки вай ҳар лаҳза ба рӯйи Гулшан назар кардан, ба чашмони дилошӯби духтар боз як бор нигариштан меҳаҳад, вале чӣ андешае ўро аз ин кор боз медорад.

— Ман ҳам бебаҳтам? — Овози Гулшан чунон маъюс ва беҳол баромад, ки худ бебаҳтии ўро тасдиқ мекард.

Ба миён лаҳзае сукунат афтод.

Чароғҳои шаҳр намоён шуданд. Душанбе дар поён монанди як табақ нур, як лаълӣ лаҳчаи фурӯзон чилванамой мекард, чунон ки хуршед ҳоло дар домани ин кӯҳсорон гуруб мекарда бошад.

— Чӣ гӯям ба шумо, ба ростӣ, ки намедонам, — охишта сухан оғоз кард ронанда. Сонӣ як раҳ ба рӯйи Гулшан нигаристу гуфт: — Албатта, ҳеҷ кас ҳудро бебаҳт намеҳисобад, вале агар бо чашми дигарон нигаред...

— Дар чашми шумо ман бебаҳт баринам?! — истехзоомез киноя кард Гулшан. — Ҳиё... Бадбаҳтии ману хушбаҳтии шумо...

— Пичинг накунед, ман ҳудро хушбаҳт намеҳисобам.

— Аммо ман ҳудро хушбаҳт мешуморам, — гуфт Гулшан қатъӣ. Вай меҳост, ки бигӯяд: «Худо ба ман хусн додаст, ин худ хушбаҳтӣ нест? Ба ту бадбаҳт толеи хуш-ку наодоаст, афту башараи одамиёнаро ҳам ҳайф дидаст. Аммо инро нагуфт, саҳеҳтараш ин маъниро ба чи тарз

хамвортар баён карданахро надонист. — Хуб, шумо чаро худро бебахт меҳисобед? Агар сир набошад, гӯед.

Лаҳзае ҳар ду ҳам хомӯш буданд.

— Пор ҳамсарамро гӯр кардам, — гуфт ронанда оҳи пурдард кашида, оқибат. — Се кӯдаки хурдсол. Калониаш акнун ба ёздаҳ қадам монд.

— Чаро хонадор нашудед?

— Осон не... Кӣ ба се кӯдак модарӣ мекунад? Духтарони хозирзамон?

— Хуб, кӯдаконро ба сағирхона дихед.

Ронанда писханде карду ҳеч нагуфт.

— Маро намегиред? — Ногаҳон нимҳазлу нимчиддӣ савол кард Гулшан ва ронанда бе ҳеч тааҷҷуб ба рӯйи вай нигарист, чунон ки ин саволро аз ӯ қаблан интизор бошад. — Намегиред? А?.. Ҳолӣ шавҳар накардаам... Духтарам.

— Нафаҳмидам: духтурам гуфтед ё духтарам? — Кинояш аён буд.

— Ҳам духтурам, ҳам духтар, — қатъӣ таъкид карда гуфт Гулшан. Вай айёрона табассум мекарду таъсири гуфтаҳои худро ба ҷавонмард мушоҳада менамуд. — Чӣ, занону духтарони деҳаатон баъзан агар алам кашанд, шароб намехӯранд?

— Кабӯтар бо кабӯтар, зоғ бо зоғ, гуфтаанд, — гуфт ронанда ҳанӯз ҳам озмоишкорона ба рӯйи ҳамсӯхбаташ нигариста. — Ба ман мувофиқи ҳудам зан даркор аст, ба шумо мувофиқи худатон. Шароити зиндагӣ, расму одатамон фарқ мекунад...

— Чаро ман ба шумо мувофиқ нестам? — Гулшан маъюс савол карду мунтазири ҷавоби вай ба рӯйи ҷавонмард нигариста истод. Дар як лаҳза оҳанги қавӣ ва худбоваронаи гуфтори ӯ барҳам хӯрда буд.

— Хайр, ҳамту... — зери лаб гурунгос зад ронанда. — Гуфтам-ку, шароит...

— Ман покизаам, бовар кунед, — гуфт Гулшан бо алам тез-тез. — Агар ба як ҷавони бевичдон бовар карда, умедвори вай гашта бошам, чӣ шудаст?! Ҳозир духтарони деҳаатон ҳам мегарданд. Ба ғайр аз ин, дар деҳаи шумо бо ин ҷавон гаштани маро ҳеч кас намедонад-ку?.. Ҳа, гап занед! Ман бар қасди як олуфтаи хушрӯ, хондагӣ, вале бевичдон ба шумо расидан меҳоҳам.

— Чӣ гӯям ба шумо?.. — китф боло кашиду табассум намуд, баъд ҷабинашро хорид ҷавон. — Охир, ин кори намешудагӣ... Шумо намедонед...

— Намешудагӣ?.. Маро зан намекунад?! — бо тааҷҷуб мепурсид Гулшан, балки чандон саҳеҳ набошад, ваҳшатзада хитоб дошт ӯ.

— Э, шумо ғалатӣ будаед! — Гуфт ҷавонмард ханӯз ҳам истехзоомез табассум намуда. — Охир, шумо ба ин хел сайру гаштҳо одат кардагӣ. Тарки одат муҳол аст. Агар ин хел намегаштеду... фаразанддору шавҳар карда чудо мешудед ҳам, валлоҳи аъзам, ки мегирифтам... Аз ман наранҷед, духтари бадгард ҳеч зан намешавад, сари мардро ҳам мекунад...

— Бас кунед-е!.. Нигоҳ доред! — якбора хитоб кард Гулшан. — Мошинро манъ кунед!

— Не, қариб расидем... Ба истгоҳи троллейбус расем...

— Бас, нигоҳ доред! — Гулшан инро гуфту даст зада чанбари фармонро саҳт кашид.

Мошин якбора равишашро тағйир доду якпахлу гашт ва ду чархи тарафи росташ андаруни чӯяки канори роҳ боз каме роҳ гашту қарор кард.

Гулшан аз кабина фуромаду дигар ба чониби ронандаю мошин безътино аз пиёдагард ба сӯи истгоҳ равон гашт.

Ронанда аз кабина фуромаду лаҳзае аз қафои Гулшан нигариста истод. Акси шаъшааи шаҳри нурбор атрофро хира равшан мекард, вале ҷавонмард аз садои номунтазами кафшҳои Гулшан дарёфт, ки ӯ ҳангоми қадам бардоштан мекаловод.

— Поята рост доштан наметавонӣ, духтар, биё, барамат.

Гулшан ҷавоб надод.

«То истгоҳ аз кафояш охиста-охиста меронам», аз дил гузаронд ҷавонмард. Сипас баргашта ҷархи ба ҷӯй афтодаи мошинро нигаристу ба нишони афсӯс худ ба худ сар чунбонд. Сонӣ вай ба сари ҷанбари фармон нишасту моторро даргиронд. Ӯ мошинро ҳарчанд пасу пеш ронд, ҷархи он аз ҷӯй набаромад. Ба ночор моторро хомӯш карду аз кабин фуромад ва ба ҷӯй санг партофтан оғоз кард.

Садои кафшҳои Гулшан дигар ба гӯш намерасид.

Солҳои 1977 - 86

МУНДАРИЧА

“ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ”	5
ЧЕҲРАИ ҲАМЕША ШОДОБ.....	6
ЗАҲРИ ТАНҲОӢ.....	10
ХОТИРАИ ЯК МУҲАББАТ	22
ПЕШ АЗ ШАБИ АРӢСӢ	37
ҒУРУРИ ЗАН	72
ЯК ЛАҲЗА.....	85
ПАЛОНЧИ ОХИРИН	98
САЛОМЕЯ	110
МОДАРИ РАНЧБАРИ МАН	125
ЧИНОР-КАМПИР	140
ТОВУСИ МАСТ	155

Баҳром Фирӯз
Хотираи як муҳаббат
(Ҳикояҳо)

Муассис ва мушовир: Латофати Кенча
Мусаввир: Абдусаломи Абдулло
Ҳуруфчин: Гулӯзор
Мусахҳах: Ганҷинаи Муллоҷон

Ба матбаа 05.05/2009 супурда шуд. Ба чопаш 15.05/2009
имзо шуд. Андозаи 60x84 1/16. Коғаз офсет №1. Ҷузъи
нашрию ҳисоби 15,5. Адади нашр 2000.
Нархаш шартномавист.

ТЧБ «Истиқбол»-2009
734018, ш. Душанбе
ҳиёбони Саъдии Шерозӣ 16.

Дар нашриёти "Озар" ба чоп расид

Баҳром Фирӯз

